

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

Iunie 2005

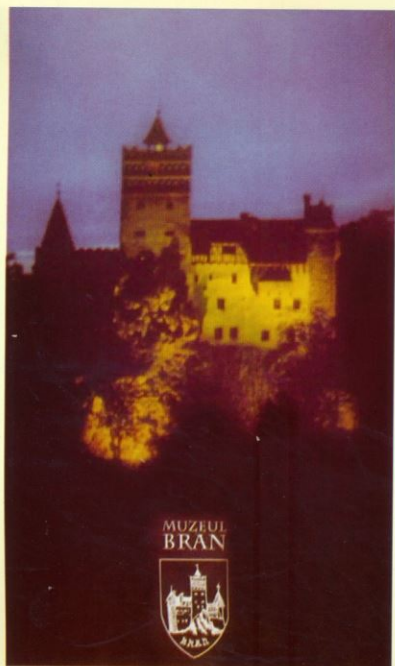
**Podul
lui Apolodor**

**Marchiza
și marchizul de Sade**

**Atentat asupra
unui lider comunist?**

Bran spre Predeal

magazin istoric

Anul XXXIX – serie nouă – nr. 6 (459)
iunie 2005

<http://magazinistoric.itcnet.ro>
e-mail: mistoric@itcnet.ro

1 Reședințe regale sau senioriale, înălțate în veacurile XV și XVI, castelele de pe valea Loirei, între care se disting Blois, unde a avut loc și asasinarea ducelui de Guise, povestită în acest număr, Amboise, Chenonceaux, Chambord, cuprind istoria Franței monarhice. *În imagine:* salonul castelului Ainay-le-Vieil, cu superbe picturi murale și șemineul ornate cu armele regale

2 O carte poștală de pe la 1930, în care drumul, situat în realitate în partea dreaptă a pârâului, este colorat în albastru intens, ca și cum ar fi pârâul însuși. Combinat cu celelalte detalii, rezultă un frumos canal taluzat, care nu exista la Bran atunci. Și o altă imagine a cetății cu turnul rotund la est... Imaginea este ranversată, turnul rotund al cetății fiind în realitate în partea de vest

3 După ocuparea Constantinopolului (*în imagine:* Cornul de Aur într-o gravură de epocă) de către cruciați, în 1204, fiii împăratului Andronic I s-au retras pe coasta de sud a Mării Negre, creând Imperiul bizantin de la Trapezunt, care va dăinui, cum se poate citi în paginile revistei, mai bine de 250 de ani, până la cucerirea lui de către otomani

4 Colecțiile Muzeului Militar Central prezintă vizitatorului interesat de înfruntările din Transilvania secolului XVII aceste săbii aparținând principelui aventurier Gabriel Bathory (1609), împotriva căruia urmașii lui Mihai Viteazul au luptat în încercarea de a crea o dinastie românească, și lui Gheorghe Rakoczi II, care s-a aliat la nevoie cu domniile române contra otomanilor

Revistă editată de FUNDAȚIA CULTURALĂ MAGAZIN ISTORIC

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician 'DAN BERINDEL,
academician VIRGIL CÂNDEA,
academician

DINU C. GIURESCU

Redactor-șef
Dorin Matei

Secretar general de redacție
Florentina Dolghin

Redactori:

Ioan Lăcustă,
Irina Sălăvăstru,
Theo Stănescu-Stanciu,
Marian Ștefan

Secretar de redacție
Theodor Lianos

Director economic
Doina Pascu

Documentare
Mădălina Geambașu

Corectura
Georgeta Apreotești

Secretariat:
Constanța Avram,
Daniela Singuran

Difuzare
Constantin Mușat

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilas

București, Piața Valter Măricineanu, nr. 1-3,
sau strada Victor Eftimiu (fostă Dr. Alexandru
Marcovici), nr. 2, etaj III, camerele 281, 283
(secretariat și difuzare), 285, 287. Sectorul 1.
Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 010155, Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „COREST” S.A. București,
director general Dumitru Constantinescu;
director comercial M. Vlădeanu; director
M. Soare

SUMAR

iunie

2005

SĂ NU NE DAȚI
DE LÂNGĂ VOI

4 De ce nu e
presă românească
în Basarabia

V. ȚEPORDEI

5 Limba noastră-i
o comoară

C.D. ZELETIN,
I. BUZDUGAN

12 Misterul
manuscriselor
lui Eminescu

Soarta lui
Aurel Ștefanelli

I. COLESNIC

15 Amintiri amare
Deportată în Siberia

E. CHELE

19 Între prima
și a doua cădere
a Constantinopolului

*Aerul imperial
al Trapezuntului*

T. STĂNESCU-
STANCIU

23 Despre
Marea Neagră,
de pe celălalt țărm

Interviu

S. MARKOV

26 Muncitorii
îi sechestrează
pe comuniști

*Gheorghe Apostol,
victimă unui incident
la Uzinele Malaxa*

A. ILINCA,
L.M. BEJENARU

31 Pod
de romanitate

*Creația
lui Apolodor din Damasc*

C. BULZAN

MARI ISTORICI
AI LUMII

33 François Furet

S. LAMBRU

39 Turnuri
bramburite
și drumuri inexistente

*Cetatea Bran,
500 ani
de imagini distorsionate*

B-F. POPOVICI,
N. PEPENE,
V. ȘTEFĂNESCU

42 Hrisoave
pe peliculă

*Istoria filmului
documentar românesc*

E. DUMBRĂVEANU

ADEVĂRURI
GREU DE ACCEPTAT

45 Deportările
din Transnistria

D. DELETANT

◆
51 Dacia
din secolul XVII

*Urmașii
lui Mihai Viteazul
și proiectul lor dinastic*
D. GIUVELCĂ

**ȘI EU AM FOST
ȘCOLAR**

55 Din vremea
când școala conta
A.N. POPESCU

57 Pamfil Șeicaru
despre teroristul
Max Goldștein
I. LĂCUSTĂ

61 Mister X
*George F. Kennan,
creatorul politicii
de îndiguire
a comunismului*

A. POP

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

66 Chir Pahomie,
aviator
*Tentativa unor aromâni
de a zbura
cu un balon cu aer cald*
V. PAPAHAĞI

69 Corespondența
de război Roosevelt-
Churchill-Stalin
V. IONESCU

**HOOVER
INSTITUTION**

74 Aurul B.N.R.
sechestrat în S.U.A.

**PE VREMURI
OAMENII
ÎȘI TRIMITEAU
SCRISORI**

75 Un crâmpoi
de Românie interbelică
G. FILITTI

◆
79 Un asasinat
între două dinastii
*Sfârșitul lui Henric III
al Franței*
D. FAŁCAN

ISTORIE TRĂITĂ

83 Când libertatea
venea de la München

*Amintiri de la
Europa liberă*
N. STROESCU-
STÎNIȘOARĂ

**AȘA VĂ PLACE
ISTORIA?**

87 Marchizul de Sade
și îndrăgostita lui soție

RUBRICI

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

90 În București,
acum 50 ani
I. LĂCUSTĂ

86; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

O BOALĂ VECHIE

In viața societății au loc, de multe ori, lucruri anapoda. Te freci la ochi și nu-ți vine să crezi ceea ce vezi.

Un strălucit exemplu ni-l oferă problema presei române în Basarabia.

E aproape un an de când la Chișinău s-a serbat un sfert de veac de la apariția ziarului *Basarabia*. Am rămas uimit de cele ce am auzit și am citit. Acum 26 de ani, slova și-n special gazeta românească era sorbită cu nesăț de întreaga suflare basarabeană.

Numitul ziar avea un tiraj de câteva zeci de mii de exemplare. Ceva uimitor. Și mai ales pentru ziua de azi. Zic pentru ziua de azi, căci situația actuală este cu totul curioasă.

Căci, după 15 ani de viețuire sub aripile mamei primitoare, Basarabia are 7 ziare scrise în rusește și nici un (notați bine nici unul) cotidian românesc!

Și acum să se întrebe și cititorul acestor rânduri cum se face că Basarabia înainte de revenire la matcă avea două ziare moldovenesti și două rusești, iar astăzi, după atâtea miliarde vărsate pe seama propagandei naționale din diferitele vistierii, în sute de mii de buzunare, Basarabia este străină de slova duioasă a cântării zorilor nemuritorului Mateevici!

Deoarece problema necesită o prea amplă cercetare, ne vom mărgini a schița numai cauzele principale. Adică vom răspunde pe scurt la cauza înstrăinării presei române în Basarabia. Chiar din primele zile după Unire, Basarabia a fost scena unor lupte regretabile; și mai ales în presă. Timp de 14 ani de zile, în Chișinău acesta blestemat, au apărut 16 ziare românești, fără să se poată menține vreunul. Cauza principală a morții lor atât de timpurie a fost nesinceritatea conducătorilor.

Nici unul din ziarele românești n-a reprezentat adevărata opinie publică basarabeană. Nu regionalism, dar așa-numită „basarabeană“. Căci fiecare localitate are nevoile ei. Or, presa Chișinăului n-a fost niciodată în asentimentul populației locale românești. Dar absolut niciodată. Conducătorii

La mormântul lui I. Buzdugan

V. ȚEPORDEI

de ziare românești au fost: fie politicieni, fie șoviniști absurzi.

Se înțelegea că politicienii trebuia să tragă cenușă pe turta lor, înjurând pe toți acei ce intrau și ieșeau din alt club. Cum se întâmplă în politică. Șoviniștii erau cei mai periculoși. Ei credeau că-și fac din înjurarea elementului local bun renume. De îndată ce'un basarabean îi riposta ceva, imediat îi puneau înaintea epitetul de „bolșevic“. Să fi fost chiar cel mai bun român.

Și aceasta datorită faptului că în Basarabia au venit după Unire mai mult răutăți și lepădături. Oamenii de

treabă au rămas acasă, căutându-și de interesele lor.

Acum, de ce nu-și dădeau conducătorii ziarelor românești seama că prin atitudinea lor ciudată își taie craca de sub picioare?

Pentru că aproape toate ziarele românești erau subvenționate. Și un director de ziar se răzbuună frumos pe cei ce avea necaz și, după ce mai papă câteva sute de mii și chiar milioane din fondul ziarului, îl închidea, luându-și tâlpășița și pleca.

Exemplul tipic îl avem cu *România Nouă* și în ultimul timp cu adormitul întru Domnul *Curierul*.

Aceeași cale au urmat-o și ziarele din Capitală, care erau informate de oameni improvizați și necunosători ai adevăratei opinii publice basarabene.

Acum, minoritarii – nu rușii – au speculat situația, scoțând ziarele lor și bătându-se cu pumnul în piept că ei sunt adevărații susținători ai intereselor locale. E de prisos să spunem cum le-au susținut.

Dar opinia publică a fost cel puțin mulțumită că nu este înjurată. Și din această cauză tace și astăzi încă și înghite ceea ce îi dă presa minoritară. Iată deci pentru ce presa română nu prinde sau prinde cu greu în Basarabia.

(Raza, an. II, nr. 82, 11 septembrie 1932, reproduc după volumul V. Țepordei, *Scriseri alese*, Editura Flux, Chișinău, 2005)

Inedit • Inedit • Inedit • Inedit

Ion Buzdugan (9 martie 1887, Brânzenii Vechi, Bălți – 27 ianuarie 1967, București) a fost un poet important al Basarabiei și un mare patriot. Dacă obținerea independenței acestei provincii (24 ianuarie 1918) poate fi socotită operă de obște, unirea ei cu Patria Mamă nu s-a putut face fără intervenția puternicei personalități a lui Ion Buzdugan. A fost singurul dintre luptătorii basarabeni de primă linie care s-a opus asocierii, în orice mod ar fi fost ea formulată, cu Rusia. Secretar al Sfatului Țării, a redactat Actul Unirii. A proclamat Unirea la 27 martie 1918, cu mâna dreaptă pe Biblia lui Șerban Cantacuzino, pentru a dovedi, în modalitatea sacră a jurământului, latinitatea limbii pe care o vorbeau deopotrivă românii din stânga și din dreapta Prutului.

Era un om cultivat. A studiat agromonia la Gore-Gorki, în Moghiliiov, literele și dreptul la Universitatea liberă din Moscova și a absolvit seminarul pedagogic de la Căminuța. Licențiat în drept al Universității din Iași și doctor în economie politică al Universității din Cernăuți, a fost, după Unire, deputat și senator în Parlamentul României Mari. Ofițer în armata rusă în timpul primului război mondial, Ion Buzdugan a dat în vileag asasinarea regelui Ferdinand pe care o pregăteau militarii ruși în forfota bolșevică de la Socola (Magazin istoric, nr. 10, 11/1993).

Poezia lui Ion Buzdugan a fost strânsă în volumele: Miresme din stepă (1922), Țara mea (1928), Păstori

de timpuri (1937), Metanii de luceferi (1942), Căntece din Basarabia (vol. I, 1921; vol. II, 1928). Rămâne unul dintre cei mai importanți tălmăcitori ai lui Pușkin și Esenin și cel dintâi traducător al poezilor simbolisti ruși: Valeri Briusov, C.D. Balmont, Al. Blok etc.

L-am cunoscut bine în anii bătrâneții lui, l-am iubit, m-a iubit. M-a prezentat lui Vasile Voiculescu. A ținut să-mi cunoască familia. Avea o dulceață pravoslavnică a firii, o bunătate fără margini și un cult gentilic al familiei, pe care-l răsfrângea și asupra tinerilor scriitori. Din motive lesne de înțeles, mi-a cerut, în acei ani de teroare, să-i spun Moș Nicu, urmând ca el să-mi spună Nepoate. Era prietenul intim al lui Perpessicius și al lui Camil Petrescu, pe care-l salvase de la moarte pe front, scoțându-l de sub movila de pământ creată de explozia unui obuz... Îmbolnăvindu-se grav, a fost internat la Institutul Oncologic (Filantropia) din București, unde-l vizitam zilnic. I-am cerut să-mi dicteze amintirile. N-a apucat s-o facă decât cu rândurile care urmează și alte două mici relatări, pe care le-am dactilografiat, i le-am citit, după care le-a iscălit pe fiecare pagină. Sărutându-mă, mi-a spus cu lacrimi de regret în ochi:

– Ține jurnal, Nepoate, și scrie-ți din vreme memoriile.

C.D. ZELETIN

Ion Buzdugan (1927)

AMINTIRI DESPRE POETUL ALEXEI MATEEVICI

ION BUZDUGAN

Este greu să evoc în câteva cuvinte măreția tragică a unor vremuri de luptă și a luptătorilor acelor vremi. Ne aruncăm într-o mare neprielnică – înotători cărora întreaga avuție le stă în minte, inimă și brațe...

În luna mai 1912, guvernul țarist hotărâse să sărbătorească împlinirea unui veac de la ruperea Basarabiei din trupul Moldovei. Cu acest prilej ne adunasem la Chișinău o mână de luptători pentru drepturile acelei părți din neamul moldovean la autonomie. Situația politică de atunci cerea obținerea mai întâi a dreptului de auto-administrare a Basarabiei, drept care netezea drumul spre unirea cu Moldova, unire așteptată de un întreg neam. La aceste sărbători nefaste, pentru a da o oarecare strălucire nenorocitei aniversări, sosise la Chișinău și împăratul Nicolae al II-lea cu împărăteasa Alexandra, însoțită de cele cinci fete ale sale – pe care murmurul mulțimii mi-aduc aminte că le numea matracuci sperietoare de ciori – și cu țareviciul moștenitor, Alexei, bolnav de sângerare și ținând permanent batista la nasul sângerând.

Administrația țaristă luase măsuri pentru a aduce în capitala provinciei cât mai mulți țărani, și din toate părțile Basarabiei, ca să illustreze popularitatea de care, vezi Doamne, s-ar fi bucurat sărbătorirea

centenarului odioasei răpiri. Cu toate că poliția țaristă și-a folosit toată perspicacitatea și brutalitatea pentru a aduna țărani români la Chișinău, aceștia au rezistat tacit presiunilor și forței – singura lor formă de protest –, refuzând să

Poetul Alexei Mateevici

plece spre Chișinău, în ciuda faptului că li se asigurase călătoria gratuită pe tren.

În ziua sărbătoririi, pe toate străzile capitalei basarabene nu se vedeau mai mult de 200-300 de țărani, risipiți, și aceștia în grupuri de câte doi-trei oameni, în frunte cu primari, secretari și alți slujbași ai administrației rusești. Neprevăzutul a dat o întorsătură neașteptată acestei adunări de tristă aducere aminte. Pe când se desfășura defilarea, s-a auzit de undeva o detunătură de

armă... Tulburare în ordine, spaimă în siguranța de sine, muțenie în trufia celor bucueroși de o atare zi! S-au pornit deodată o furtună și o ploaie torențială, iscată ca din senin, cu fulgere, tunete, trăsnete, de se cutremura Chișinăul din temelii. Țareviciul, înspăimântat de aceste grozăvii ale naturii, ba poate chiar și de pușcătura care s-a auzit, i-a răbufnit sângele și pe nas și pe gură, cumplita hemofilie arătând mulțimii ce poate.

Anume curteni din suită au adus, ca de obicei în asemenea împrejurări, patul-targă cu baldachin în care țareviciul era culcat în așteptarea opririi sângerării.

Surorile pe jumătate muribundului hohoteau în plâns lângă straniu catafalc, ca babele satelor noastre după mort. Țarul și țarina, extrem de îngrijorați de viața unicului lor fiu, moștenitor al tronului, au făcut repede semn de plecare suitei către trenul imperial din gară, care își aștepta sub presiune stăpânii gata să înceapă goana spre Petrograd. Nu s-au mai dus nici la *Blagorodnoe sobranie*, nici la palatul guvernatorului. Tristețe mare a căzut pe toată aristocrația țaristă și pe boierime, care se învârtea cu capetele plecate, ca opărită în fața acestei prea evidente nereușite, așteptând să-i cadă vreo plăcintă amară din partea țarului, ofensat de oameni, nemulțumit de natură și de

întâmplările așezate de-a curmezișul, cât și, desigur, de acel salut simbolic al pământurilor...

Boierii înstreinați de neamul moldovenesc au rămas și ei jelind plecarea precipitată a țărului și neașteptata întorsătură care a transformat serbarea centenarului într-o prohodire de mort. Iar natura se dezlănțuia cu toate forțele ei de foc și apă peste întreg pământul Basarabiei, fecundând pământuri, mai răcorind inimi și alungând cu puhoaiete netrebnicia spre scocurile ei murdare. Parcă se apropia potopul. Atunci l-am văzut pe bunul Alexei Mateevici, poetul:

– Doamne, de-ar veni potopul peste voi, nesătuilor, să nu rămână nici o urmă de-a voastră, iar Basarabia să rămână luminată și curățită de toate leprele! Amin!

Poporul a interpretat totul ca un semn ceresc al eliberării.

Ne aflam în acele zile în redacția ziarului *Cuvânt moldovenesc*, care apărea sub direcția scriitorului Pan Halippa și sub patronajul lui N.N. Alexandri. Se găsiseră acolo

părțile Hotinului și medic în Hâncești-Lăpușna, Tudose Roman, poet țăran, orb, din Orhei, doctorul Pavel Grossu din Chișinău, Vasile Ghenzu, cooperator de prin Lăpușna,

Alexandru Groapă, cooperator, Teodor Inculeț, judecător în Chișinău (fratele lui Ion Inculeț), scriitorul Stihii din Chișinău, Constantin Popescu, autorul primului abecedar pentru copiii basarabeni, Gheorghe Stîrcea, funcționar în

***Spre nemulțumirea țărului și
disperarea slujbașilor administrației
și a boierilor înstrăinați de neam,
preconizata aniversare
a centenarului răpirii Basarabiei
s-a transformat într-un dezastru,
cărui i-a pus capac ploaia torențială***

puțini, dar inimoși patrioți, următorii pe care înfiorat îi enumerăm, evocând în mare parte umbre: N.N. Alexandri, Pan Halippa, Simeon Murafa, scriitor și cântăreț din Soroca, Vasile Secar din Baxani Soroca, Vlad și Grigore Cazacliu din Cușelovca Sorociei, profesorul Vasile Loghinescu din Soroca, moș Ion Codreanu, țăran de prin părțile Sorociei, Nicolae Secară, inginer agronom din Soroca, frații Dimitrie și dr. Ioan Bogos din părțile Hotinului, doctorul Daniel Ciugureanu, de obârșie de prin

Chișinău, Gheorghe Tudor, profesor și scriitor din Chișinău, Ștefan Holban, profesor în Chișinău, poetul Alexei Mateevici, profesorul Ștefan Ciobanu din Ismail, Ion Văluță, student la Universitatea din Odessa, scriitorul lăpușnean Sergiu Cujbă, preotul scriitor Iulian Friptu din Tighina, Nicolae Ciomei, inginer agronom în Cahul, studentul tighinean Alexandru Văleanu, Ion Buzdugan [autorul evo-cării], învățător și student al Facultății de istorie și litere a Universității din Moscova...

Țarul împarte soldaților ouă de Paști

Discutam aprinși cu toți actul nedrept al răpirii Basarabiei de către țarul Alexandru I și camarila sa. Ei lansaseră ideea falsă după care Basarabia a fost luată de către ruși de la turci, și nu de la Moldova, așa că acei care erau îndreptățiți să o revendice nu erau românii, ci turcii. Or se știe bine de către lumea întreagă că Turcia era numai putere suzerană în raport cu Moldova, percepând de la aceasta doar biruri și parte de oaste, iar în calitate de țară suzerană nu avea drept nici să vândă, nici să cedeze cuiva vreo parte din țara Moldovei, recte Basarabia, care de veacuri era trup din trupul Moldovei Mușatinilor...

Toți cei de față discutau ce-ar fi fost de făcut în situația gravă în care se afla țara. Ni se frângeau inimile de chin și durere în fața plănuitei sărbătoriri care ne reamintea, o dată și încă o dată, marea nelegiuire săvârșită cu scump pământul Moldovei. Tulburați în adâncă lor mahnire, tineri și bătrâni propuneau diferite soluții pentru realizarea unui protest cât mai eficace din partea românilor moldoveni, ca să turnăm și noi în paharul cu nectar al sărbătoririi măcar câte-o lacrimă otrăvită din durerea noastră. Unii propuneau să tipărim în *Cuvânt moldovenesc* articolul de foc al lui Simeon Murafa, *Istoricul răpirii Basarabiei*; alții să scoatem revista în gros chenar de doliu. Un funcționar

modest la înfățișare, dar dăr și radical în păreri, Gheorghe Stârcea, îndemna să meargă câțiva dintre noi în suburbia Buiucani a Chișinăului, să-i adune acolo pe țărani și să pornească, purtând steaguri tricolore pe străzile Chișinăului, strigând: „Jos țariștii, sus poporul moldovean!“ și „Libertate Basarabiei!“ Putea aceasta să fie o manifestare importantă, o împotrivire energetică, al cărei ecou să se ducă în toată lumea, chit că noi vom înfunda temnițele Siberiei...

In tot acest răstimp, retras într-un colț al odăii, un singur om nu a scos un cuvânt: era poetul Alexei Mateevici, student în teologie la Kiev, care se făcuse cunoscut prin

publicarea de versuri și proză în *Cuvânt moldovenesc* și *Luminătorul*.

— Da tu, Alexei, de ce taci și nu ne cânti ceva din lira fermecată — încercă să glumească unul dintre noi.

— Lăsați-l, fraților, că pentru azi pe semne nu și-a înstrunit lira! — adaugă un altul.

— Ba mi-am înstrunit-o eu, și cred că încă bine, dar mă tem că nu vă va fi pe plac și că voi rosti cuvânt în deșert! — răspunse Mateevici, învingând nervos nu știu ce sficiune.

— Zi-ne atunci, Alexei, că tu îi zici bine din liră! Nu se poate să nu fi comis tu ceva pentru ditamai ziua de astăzi...

— Eu vă spun, vă spun, numai să n-arunc degeaba grâu la porumb — răspunse Mateevici, trăgând adânc aer în plămâni...

Și într-o liniște de cremene, Alexei Mateevici recită următoarea poezie rămasă până acum inedită și pe care o redau întocmai:

„Blestem-invectivă împăratului Alexandru I la centenarul răpirii Basarabiei, 1812-1912

Împărate-ncoronate,/ Spune-mi unde ești tu, unde,/ La tine să pot pătrunde,/ Ca să te întreb fârtate,/ Țarul țării de nebuni;/ Spune-mi unde ești tu azi,/ Să te-ntreb eu în răgaz;/ Pentru ce-mi furași, pirate,/ Scump pământul din străbuni?!.../ Spune-mi unde ești tu azi,/ Ca să te stropesc cu gaz,/ Să-ți dau foc din temelie,/ Ca să arzi ca o făclie/ Pe străzile capitalei,/ La serbarea centenarei/ Basarabiei

Nicolae II și fiul său suferind, țareviul Alexei

răpita/ Din Moldova c-o
tropita!"

A căzut un veac de tăcere în
câteva clipe numai... Un om
atât de rezervat ca Alexe
Mateevici să facă dovada unui
spirit atât de vehement!
Impresia pe care mi-a
lăsat-o atunci, ne-
schimbată a rămas în
toate împrejurările care
m-au adus, în cursul
anilor, mulți ai mei,
puțini ai lui, lângă
poetul admirabilei ode

Limba noastră, care a intrat și
va intra și de acum înainte în
cele mai pretențioase antologii
de literă românească. Impresia
unui om blând, dar cu porniri
de strașnică mânie.

— Ei — rupse tăcerea, cu ochi
de pară, Alexei Mateevici —
îmi publicați închinarea către
țarul Alexandru I?

— Aiasta nu se poate! —
a răspuns bătrânul N.N.
Alexandri. Pentru a publica o
astfel de poezie, înseamnă să
dăruim ceea ce singuri am
clădit cu atâtea strădanii, să
distrugem *Cuvânt moldo-
venesc*, tocmai acum când a
prins rădăcini frumoase prin
toate satele Basarabiei revista
noastră care desface pe masa
țaranului un strop din lumina
limbii române.

În flăcările pornirii sale
curate, dar primejdioase atât
pentru făptura lui firavă, cât
și pentru mâna de patrioți
dornici de luptă, nu de re-
presalii, Mateevici a mers mai
departe: ne-a comunicat
hotărârea lui de a se duce,
pentru a obține trecerea prin
cenzură a poeziei; la secretarul
guvernământului, Cociorvă
(care iscălea de fapt *Cocerva*).
De nu va facilita tre-
cerea poeziei de vadul cen-

zurii, va incendia cancelaria
secretariatului!...

Desigur că în acele mo-
mente Mateevici uitase de
existența Ohranei, uitase de
răzbușnarea ei. Cel care l-a

***În timpul regimului țarist, sub Ohrană,
apărea la Chișinău o publicație,
Cuvânt moldovenesc, ce ajungea și în sate
și care întreținea flacăra națională***

convins să se lase de gândul
acesta a fost Simeon Murafa,
care a invocat interesul unui
întreg neam de a putea ca
existența grupului nostru să se
perpetueze acolo, în miez de
foc al nelegiuirii și luptei.
Acțiuni de felul acestora ar fi
lezat viitorul autonomiei Basa-
rabiei...

Alexei Mateevici nu era
străin atmosferei de emulație
literară din Chișinău, atmo-
sferă întru totul românească.
Eminescu, Alecsandri, Coșbuc
ne erau ogindă. Poposeam în
noaptea obidei noastre sub
lumina lor de far... Îmi aduc
aminte că Alexei Mateevici
voia să-și schimbe numele din
Mateevici în Mateescu, ur-
mând — este evident — pilda
marelui Eminescu.

— Tu cu Mateescu — ripostă
cineva din redacție — n-o să-l
ajungi pe Eminescu, decât
dacă numele tău, Mateevici, îl
vei preface în renume!

Destinul nu i-a dat prilejul
însă nici să-și schimbe numele,
nici să asculte sfatul celui bun
prieten. Trebuie menționat fă-
ptul că toate aceste întâlniri și
discuții aveau loc în redacția
ziarului și revistei *Cuvânt
moldovenesc*, care de fapt era
în același timp și locuința

directorului și animatorului ei,
Pan Halippa.

Cu poetul Mateevici m-am
întâlnit în repetate rânduri în
cursul anilor care au urmat.
L-am cunoscut foarte bine,
l-am apreciat și l-am
iubit. L-am cunoscut la
fel de bine și locurile
natale. M-a interesat și
atunci și mai târziu
genealogia lui. Am
scris despre el și despre
poezia lui.

S-a născut la 16
martie 1888 în comuna Căinari
din județul Tighina, situată
acolo unde calea ferată se
bifurcă spre Tighina și spre
Chișinău. Tatăl său era mol-
dovean din moși strămoși și
nicidecum polonez, așa cum
afirmă Petre V. Haneș în
tr-unul dintre studiile sale. De
altfel, o origine streină nu
putea să-i infuzeze dragostea
atât de puternică și curată
pentru neamul și limba româ-
nească, dragoste ce și-a aflat
strălucită afirmare artistică în
poezia *Limba noastră*, poezie
atât de știută, atât de cântată,
atât de comentată în vremuri
nu prea îndepărtate.

Mama îi era tot mol-
doveancă, fiică a
preotului Ioan Neaga din
Căușani, județul Tighina.
Poetul și-a petrecut copilăria
la țară, la Căușani și Zaim,
aproape de bunicii. În 1898 a
intrat la Școala spirituală din
Chișinău, terminând-o în 1902
cu calificative admirabile.
Trece imediat la Seminarul
superior, în care ponderea o
dădeau studiile de teologie și
filosofie. Face de pe acum
proba unui talent cu totul
aparte, la poezie și la desen,
manifestând ceea ce se nu-

mește un temperament artistic. Era un adolescent în care neliniștea din lăuntru expira în afară aerul sficiunii. Așa a rămas și mai târziu. Colegii și-l reamintesc ca pe un bun caricaturist. Scrie și publică poezii în *Luminătorul și Cuvânt moldovenesc*. Absolvind Seminarul superior ca unul dintre elevii eminenți, este trimis bursier la Academia Teologică din Kiev, unde leagă trinitică prietenie cu studenți români din Basarabia, Moldova de dincolo de Prut, Muntenia, Transilvania și Bucovina. Este de bănuț că această am-bianță l-a întărit în ideea unirii tuturor românilor.

Aici tânărul poet a fost coleg cu Simeon Murafa, cel mai mare poet al Basarabiei, publicistul Gr.M. Ionescu (Ivanov), Daniel Ciugureanu, Ștefan Berechet, Ștefan Ciobanu. Muncește din greu, publică poezii proprii și traduceri, astfel încât poate, grație scrisului, să-și ajute familia nevoiașă și rămasă între timp (1906) fără tată. La Kiev participă activ la mișcarea națională a studenților moldoveni și este membru fondator al Societății *Deșteptarea*, care a rămas cu marele merit de a fi afirmat în mod susținut originea latină a românilor din Basarabia.

În 1914, preoțindu-se, Alexei Mateevici este numit profesor de pastorală și limba greacă la Seminarul superior

Ecaterina Buzdugan, mama poetului

din Chișinău. Prin acești ani, colaborarea sa la *Cuvânt moldovenesc* devine asiduă. În această vreme prerogativele luptei pentru autonomia Basarabiei absorbind-mă din ce în ce mai mult, și cum atmosfera acestei lupte – care pentru mine a rămas sfântă – antrena într-o oarecare măsură și pe Alexei Mateevici, am avut prilejul de a-l întâlni în repetate rânduri, astfel că prietenia noastră s-a consolidat. Însă împrejurarea care ne-a cimentat cel mai mult prietenia a fost Congresul învățătorilor din mai 1917, ținut la Chișinău.

Congresul învățătorilor rămâne o dată importantă nu numai în viața poetului nostru, ci și în calendarul literelor românești și în amintirea celui ce iscălește aceste amintiri. Mărturisesc faptul că, povestind, mă gândesc mai întâi la

tineretul de astăzi, cu o rugă în inima mea bătrână... Aș dori să meditez asupra întâmplării pe care vreau s-o evoc în câteva cuvinte, căci câteva cuvinte numai îmi permit puținele luminișuri ale pădurii mele de suferințe... Să prindă semnificația acestei întâmplări de tragedie și entuziasm, iar vechea întru păstrarea ființei noastre naționale să-i fie nu numai ca oțelul care-i tare, ci ca diamantul care-i și tare, și luminos, și strălucitor...

Era trimis la congresul nostru, ca împuternicit, inspectorul țarist Serebreanski,

care venea din Petrograd la noi cu porunca clară a rusificării, a înăbușirii cu beznă a tot ce este românesc în acest atât de românesc ținut. În calitatea pe care o aveam, de prim secretar al congresului, am prezentat raportul *Naționalizarea școalelor și a altor instituții obștești în Basarabia*. Când raportul a fost supus aprobării, cei peste 1.200 de delegați din întreaga Basarabie au votat în *unanimitate* dezideratele expuse. Ce victorie a constitui pentru noi această unanimitate!... Serebreanski se opunea propunerilor de acest fel, cu eforturi în care unea imensa lui putere, viclenia naturală, disprețul pentru tot ce este românesc și ițele unei subterane imense cât Rusia... Serebreanski avea nerușinarea criminală de a susține că atât naționalizarea școalelor primare, cât și a celor secundare

nu se poate face, întrucât limba moldovenilor este o limbă săracă, așa cum este limba eschimoșilor, care nu are în uz decât o sută de cuvinte... Cum s-ar putea atunci pretinde să se înfăptuiască naționalizarea școalelor, dacă lipsește total instrumentul principal al școlii române: limba?

Ca membru al congresului și redactor al tuturor hotărârilor lui, trebuia să dau o ripostă oribilului impostor. L-am căutat în grabă pe Alexei Mateevici. L-am găsit pe sfiosul preot într-un colț al sălii, pe un scaun potrivit cu umilinta pe care o degaja făptura lui interiorizată și de rasă. L-am rugat să-mi procure de unde poate și cât mai repede *Biblia românească* [din 1688]. În ziua următoare a congresului, când urma să se discute problema naționalizării școalelor de toate gradele, mă trezesc dis-de-dimineață cu Alexei Mateevici – dezmiardat de noi și Alioșa – care îmi scoate dintr-o servietă o coșcogeamite *Biblie* scrisă în graiul nostru dulce:

– Uite, Buzdugane, ți-am adus *Biblia* cerută! Arată-i lui Serebreanski câte cuvinte are limba românească! Și te rog poștește-l pe domnul președinte Ștefan Ciobanu să mă înscrie și pe mine la ctivânt îndată după răspunsul pe care-l vei da dumneata lui Serebreanski... Eu te rog să-l

invieți în fața adunării noastre pe acest Serebreanski să binevoiască să ia în mâinile lui *Biblia* și după aceea să-l mai rogi frumos să numere de dimineață până seară câte

***Inspectorul țarist Serebreanski,
pentru care limba română,
asemenea celei a eschimoșilor,
nu avea decât 100 cuvinte,
a fost „nașul” poeziei Limba noastră***

cuvinte românești sunt în *Biblia* noastră! De altfel, dragă confrate Românaș (pe vremea aceea iscăleam sub pseudonimul Nică Românaș), i-am pregătit și eu un răspuns. O poezie pe care am botezat-o *Limba noastră*... Voi încheia cu citirea ei discuția despre suta de cuvinte a eschimoșilor și sfânta *Biblie* a limbii românești.

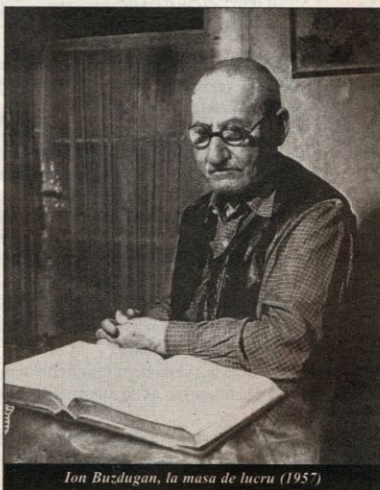
În dimineața răcoroasă de primăvară, sprijiniți de pri-

chiciul unei ferestre pe care o alinta din afară un tei, Alexei Mateevici mi-a citit oda căreia, astfel, eu i-am fost primul ascultător... Câteva ore mai târziu, citind-o adunării noastre, poezia a căzut ca o scânteie într-un zăcă-mânt de troiit!

„Limba noastră-i o comoară/ În adâncuri înfundată,/ Un șirag de piatră rară/ Pe moșie revărsată [...]/ Limba noastră-i limbă sfântă,/ Limba vechilor cazanii,/ Care-o plâng și care-o cântă/ Pe la vatra lor țărâanii...”

În picioare, după fiecare strofă, toți participanții la congres – și erau peste 1.200! – aclamau frenetic, în lacrimi, dezlănțuiți: „Bravo, Mateevici!”, „Trăiască Eminescu Basarabiei noastre!”, „Trăiască Limba românească!” Se îmbrățișau cunoscuți și necunoscuți. Locurile erau părăsite și toți ne aflam în acea clipă atât de uniți, atât de frați, atât de nediferențiați în marile doruri, atât de știuți unul altuia, cum se află doar neamurile la mari răspântii ale existenței lor...

Aș vrea să nu exagerez – căci este greu să fii crezut –, dar ovațiile n-au durat mai puțin de două ore... Dar ce, ovații au fost? I-aș zice comuniunea, i-aș spune sublimul, i-aș numi miracol al neamului, care apare o dată la o mie de ani... ■

Ion Buzdugan, la masa de lucru (1957)

Fotografii ale lui Aurel Ștefanelli din dosarul NKVD

COMOARA LUI AUREL ȘTEFANELLI

IURIE COLESNIC

Istoriile literare încă pot fi scrise fără pomenirea acestui nume – Aurel T. Ștefanelli. Dacă însă citim fragmentele din această scrisoare trimisă în iulie 1993 din Fălticeni la Iași domnului Valeriu Suslaru, președinte al Societății Cultură fără frontieră, ne convingem că Aurel Ștefanelli are toate șansele de a ajunge în paginile celor mai importante ediții de istorie literară și chiar ale manualelor școlare. „Cu ocazia manifestărilor [este vorba despre comemorarea lui Eugen Lovinescu, la Fălticeni] m-am reîntâlnit cu dl. Eugen Dumitriu, muzeograf (pensionar), care a organizat «Galeria oamenilor de seamă» din Fălticeni și care mi-a relatat următoarele: Aurel Ștefanelli, avocat, fiul lui Teodor Ștefanelli – prietenul lui Mihai Eminescu – posedă o ladă ce conținea scrisori ale lui Mihai Eminescu, Ion Slavici, Ciprian Porumbescu. În anul 1940, când în Basarabia au venit rușii, Aurel Ștefanelli a fost deportat, iar lada cu aceste scrisori de valoare nu se mai știe unde ar mai putea fi. Se știe doar că Aurel Ștefanelli era prieten cu o dentistă ce se numea Herzwolf (s-ar traduce Inimă de lup).

Dl. Iurie Colesnic, directorul Muzeului de Istorie Literară al Moldovei din Chișinău, ar putea ști ceva despre această ladă cu scrisori de valoare?

Apelez la dvs. ca, prin relațiile pe care le aveți, să putem depista aceste scrisori valoroase, pentru a fi puse în siguranță, ca fond documentar al Academiei Române.

Fălticeni, 18-VII-1993.“

Numele semnatarului a rămas pentru mine indescifrabil, mesajul în schimb este de o importanță covârșitoare, legând de Basarabia un tezaur literar provenit de la Eminescu, Slavici, Porumbescu.

• A dispărut o ladă cu manuscrise de la Mihai Eminescu • Tratat diferit pentru marele poet, față de Constantin Stere • Un dosar completat de NKVD, plin de curiozități • Membru al Partidului Național-Tărănesc, apărător al comuniștilor, condamnat de ei

Aurel T. Ștefanelli, conștient de comoara pe care o primise ca moștenire după ce, în 1920, moare la Câmpulung tatăl său, Teodor Ștefanelli, urmat în 1928 de mama lui, Emilia, nu se grăbește să dea publicității materialele de care dispunea. Părințele său Teodor V. Ștefanelli (1848-1920) a fost un cunoscut istoric și scriitor bucovinean, coleg de școală și de universitate cu Mihai Eminescu, fruntaș al luptei pentru unitatea națională a românilor, membru corespondent (1898) și membru titular (1910) al Academiei Române.

Ne intrigă acest lucru pentru faptul că, în cazul prietenului său Roman C. Stere, fiul lui Constantin Stere, Aurel Ștefanelli a procedat foarte corect: a salvat pentru posteritate epilogul romanului lui Constantin Stere *În preajma revoluției*.

Îndemnat parcă de un resort interior, Aurel Ștefanelli publică în revista *Viața Românească*, nr. 4-5/1937, un valoros text literar cu un comentariu la obiect. Era vorba despre *Epilogul* romanului *În preajma revoluției*, pe care fiul lui C. Stere i-l trimisese, însoțit și de o scrisoare, în care îi relata circumstanțele redactării acelor pagini.

Suntem în drept să ne întrebăm: dacă Aurel Ștefanelli a știut atât de bine valoarea unei asemenea scrisori, atunci de ce n-a găsit timp și pentru publicarea scrisorilor ținute pe fundul lăzii moștenite și aduse la Soroca tocmai de la Câmpulung? Răspunsul, probabil, este tănuț în biografia lui. Iar

biografia lui Aurel Ștefanelli este deosebit de interesantă și sugestivă pentru o bună parte din generația sa.

Și-a făcut studiile primare în orașul de baștină. Marile somități literare erau bine cunoscute în familia lor, grație faptului că Teodor Ștefanelli a fost în relații de amicitie cu mulți dintre ei. Alegerea Facultății de Drept pentru obținerea studiilor superioare a venit ca o continuare firească a relațiilor de familie. A învățat mai întâi la Cernăuți, apoi la Iași și, la 15 octombrie 1918, provincia proaspăt intrată în componența României Mari îl primește cu funcție la judecătoria din Soroca. Până la 18 august 1920 este judecător inferior la Tribunalul din localitate. Un an a fost judecător de pace la sectorul nr.1 din Soroca, iar din 1921 a început să practice și avocatura.

Fișa lui biografică, completată la NKVD și inclusă în dosarul nr. 1.038, deschis la 30 iunie 1940 și încheiat la 9 septembrie 1940, ne relevă mai multe curiozități, dar pe noi ne interesează îndeosebi două momente: data nașterii – 1 ianuarie 1891 – și faptul că la rubrica profesiune e scris avocat, iar la punctul următor, unde era întrebat de locul serviciului, a răspuns: primar al orașului Soroca și apărător.

Deci dintre toate posturile pe care le-a ocupat, Aurel Ștefanelli a preferat să se menționeze numai două, deși a activat în Parlamentul țării (1932-1933) și a fost prefect de Soroca (1938). Cum era și firesc în acea vreme când viața politică era mult polarizată, a

făcut parte din două partide. Din 1931 până în 1938 a fost membru al Partidului Național-Tărănesc, iar din 1938 – al Partidului Renașterii Naționale.

* Firul acestei biografii are niște rășuciri clasice. Avocatul Aurel Ștefanelli, membru al Partidului Național-Tărănesc, iese în apărarea comuniștilor. Cităm din interogatoriul luat la 12 iunie 1940:

„Anchetatorul (*Copaci P.G.*): – Fiind avocat, ați apărut în proces și criminali?

Inculpatul: – Da, în general participam la procesele criminalilor de drept comun, cum și în procesele civile. În toți anii de activitate în avocatură am participat la două procese politice ale partidului tineretului comunist.

Primul proces asupra comuniștilor a avut loc în 1930 sau 1931, nu-mi amintesc prea bine când anume, la tribunalul din Soroca, un proces intentat la 12-15 oameni care au fost condamnați la diferite termene de privațiune de libertate, de la 3 luni și până la 5 ani.

Alt proces asupra comuniștilor a avut loc prin 1934, tot la Soroca, unde au apărut în fața justiției 10-12 oameni, care la fel au primit termene de la o lună până la cinci ani privațiune de libertate.

Și ironia soartei a făcut ca el, apărătorul comuniștilor de altădată, primarul pentru care toți cei anchetați au dat niște referințe strălucite, să cadă răpus chiar de comuniști. Când anchetatorului i-a fost restituit dosarul, fiindcă nu exista

temeiul juridic de condamnare, iar el trebuia totuși condamnat, acela i-a găsit formula de acuzare salvatoare pentru el și pentru tot NKVD-ul: „Ștefanelli Aurel Feodorovici, pentru luptă activă împotriva mișcării revoluționare, este condamnat la privațiune de libertate pe un termen de opt ani, cu ispășirea pedepsei într-un lagăr de corecție prin muncă, socotindu-i-se termenul de la 30 iunie 1940.”

Într-un timp foarte scurt, juristul Ștefanelli, fiind închis în închisoarea orașenească, are posibilitatea să cunoască pe viu metodele de represiune ale administrației sovietice. La 5 august, președintele comitetului orașenesc al deputaților poporului din Soroca, adică noul primar, semnează următoarea adeverință pe un formular pe al cărui colț este scris: R.S.S. Ucraineană, Comitetul executiv orașenesc Soroca: „Este eliberată această adeverință cetățeanului Ștefanelli Aurel Feodorovici, locuitor al or. Soroca, care până la sosirea armatei sovietice locuia pe strada

Principele Carol nr. 17. Ștefanelli Aurel Feodorovici s-a născut în Bucovina, proveniență socială avocat. Din septembrie 1939 și până la 28 iunie 1940 a fost primar al Sorociei.

A fost membru al Partidului Țărănist, mare evreefil și om cinstit. Avere în Soroca n-are.”

R eferința este minunată. Dar anchetatorul n-are ce face cu ea. Și, prin metode obișnuite atunci, prin torturi și bătaie, încearcă să obțină de la el mărturisiri. Se vede că s-a cam întrecut cu măsura, deoarece vine rândul medicului să dea și el o adeverință. Și urmașul lui Hipocrat scrie, la 10 septembrie: „În urma consultării am stabilit starea sănătății satisfăcătoare.”

Astfel, fostul primar și potențialul scriitor s-a pomenit în Siberia, în Ivdellag, unde la 31 ianuarie 1945 a fost cusută în dosar ultima filă cu nota nr. 56.819, care spune că la 30 ianuarie 1945 Aurel Ștefanelli a murit. Avea 54 de ani.

Lada care ne interesează nu figurează în materialele anchetei, ba chiar mai mult, acolo este o adeverință semnată de anchetatorul Ițkevici, prin care se motivează lipsa procesului verbal al reținerii lui A. Ștefanelli prin faptul că locuința lui n-a fost percheziționată și deci obiectele sale au rămas neatinse.

În dosar nu există materiale referitoare la prietena lui Ștefanelli, nici cu privire la sora lui, Viorica Ștefanelli, pe atunci, în etate de 50 de ani, care se afla în întreținerea lui.

Deci lada a rămas în paza celor două femei, despre destinul cărora nu știm nimic.

La 10 aprilie 1989, când în cele din urmă Aurel Ștefanelli a fost reabilitat, autoritățile n-au avut cui comunica vestea, deoarece pe teritoriul Basarabiei nu se mai aflau nici rude, nici prieteni apropiați, care s-ar fi interesat de soarta lui.

Mă mângâie gândul că lada cu inestimabilele documente a luminat pentru o clipă destinul lui Aurel Ștefanelli. Și trag nădejde că ea va reapărea într-o zi... ■

Gara orașului Soroca, al cărui primar a fost Aurel Ștefanelli

Inedit

POVESTEA VIETII MELE

ECATERINA CHELE

Atunci când autoritățile române au decis să se retragă din Basarabia, în iunie 1940, fără a opune rezistență, puțini oameni și-au imaginat ce îi aștepta pe românii care au rămas în urmă. Printre cei mai nefericiți s-a aflat și Ecaterina Chele, alături de miile de români deportați în Siberia. Povestea calvarului ei o aflăm astăzi prin grija fiicei, LIDIA DOHOTARU, și a nepoatei, SILVIA POP.

In fiecare săptămână venea la Kuliki [adjunctul șefului MGB [Ministerul de Interne] pe raion, unul Kiselev. Era un bărbat între două vârste, de o statură impunătoare, care sosea întotdeauna călare pe un cal frumos. Arăta față de noi mult dispreț, ură și răutate și ni se adresa cu „rumânscăia burghezia” și „vraghi naroda” (dușmanii poporului). De fiecare dată când îl vedeam începeam să tremur de ură. Ne chema la cârmuirea colhozului și ne ancheta, punându-ne aceleași întrebări: de unde ești, a cui ești, cu ce te-ai ocupat, ce avere ai avut, în ce partid politic ai fost, motivul pentru care ai fost adusă, ce-ți lucra bărbatul și – cea mai groaznică întrebare! – ce părere ai despre statul sovietic și dacă îți place orânduirea lui.

O dată, această fiară cu chip de om m-a chemat la cârmuirea colhozului, care era în

aceeași curte cu școala. De cum m-a văzut, nici nu m-a lăsat să-i dau binețe și mi-a spus: „Haide cu mine la școală.” Am ieșit repede din încăpere; începusem să tremur groaznic, de parcă m-aș fi aflat dezbrăcată pe cel mai cumplit ger. El a observat aceasta și mi-a spus cu dispreț: „De ce tremuri, «rumânscăia ucitelinița» [învățătoare româncă], că n-o să pățești nimic.” Era seară. Am intrat în cancelaria școlii, mi-a oferit mie un scaun și s-a așezat pe un scaun în fața mea, destul de aproape. De spaimă mi-au venit ametele. A observat starea mea, s-a sculat, și-a tras scaunul mai departe și mi-a spus cu oarecare blândețe: „Nu te teme, nu ți se va întâmpla nimic, vei merge la fetița dumatilă.” Eu amuțisem, nu puteam vorbi, s-a dus și mi-a adus un pahar cu apă, dar nu am putut lua paharul din mâna lui, tremuram toată, el a pus paharul pe masă și a

plecat pentru moment în clasa de alături. După un timp, nu mi-am putut da seama cât, a revenit și a început să mă întrebe despre evreicele care erau cu noi, ce gândesc ele, ce spun despre statul sovietic, dacă se organizează cumva împotriva stăpânirii. Eu îmi revenisem puțin și mi-am dat seama imediat unde bate. Am răspuns: „Nu știu nimic, nu prea stăm de vorbă, iar dacă și vorbim, apoi este despre cum să ne facem rost de ale gurii.“ Apoi m-a întrebat de moldovence, spiritul care domnește între ele, ce vorbim când mergem la lucru, ce spune fiecare în parte. Iarăși m-a străpuns un fior de groază, dar m-am stăpânit și am rămas calmă. Vroia să mă facă turnătoare, poștă de minciuni, să fiu în cârdășie cu el, pe care îl consideram un călău!

„Uite ce e, continuă el, trebuie să înregistrezi tot ce auzi vorbindu-se de rău la adresa stăpânirii și să-mi dai în scris.“ „Eu nu pot scrie rusește, și apoi nimeni nu e preocupat decât de nevoile vieții de zi cu zi. În general, la noi în România femeile nu făceau politică, că nu ne primea nimeni. Nu, nu sunt în stare de așa ceva și nu am timp să stau de vorbă cu nimeni. Vă rog foarte mult, dați-mi voie să fiu mama unui copil mic și nevinovat. Această preocupare mă va sustrage de la îndatoririle de mamă, iar fetița mea este atât de micuță!“ Și m-a podidit un plâns însoțit de adânci suspine. Canalia s-a întors cu spatele la mine și se uita pe fereastră așteptând să termin cu plânsul. După un oarecare timp s-a întors și mi-a zis: „Eu am vrut să te fac omul nostru de încredere, vei avea o viață mai ușoară, vei fi ajutată dacă ne vei sluji cu credință.“ Mi se întindea dăruibul de mâncare care trebuia plătit cu prețul demnității mele de om! În suflet mi s-a stărnit o ură greu de stăpânit, am plecat capul în jos ca să nu-mi vadă privirea. Am tăcut un timp, m-am calmat și i-am răspuns cu naivitate, ca și cum nu aș fi înțeles de-a binelea propunerea ce mi se făcuse: „Eu sunt acum foarte preocupată de fetiță și cred că n-o să pot duce la îndeplinire nimic, nu vă pot promite nimic, vă rog să mă lăsați cu dreptul de a fi mamă, atât și nimic mai mult!“ Kiselev se uită lung la mine, tăcu

*În îndepărtata Siberie
zvonurile cele mai fanteziste
anunțau apropierea
armatelor lui Hitler
și mult dorita eliberare*

un timp și apoi rosti brutal: „Bine, fie! Dar să nu afle nimeni despre convorbirea noastră, că atunci vei fi pierdută și-ți va rămâne fata singură!“ „Nu, nu, nimeni nu va ști!“ „Du-te, mi-a spus poruncitor. Pojaleeși (vei regreta)!“

Războiul mergea, iar noi nu știam nimic din adevăr. La lucru, în fiecare zi, aflam diferite „noutăți“ spuse în surdină, de fapt naive și ignorante, care circulau din gură în gură. Din când în când, în sânul acestui popor chinuit de ani de zile, licărea speranța eliberării din ghearele represiunii staliniste. De pildă, mi se adresau: „Tă znaieși, Catia, Ghitler uje v Novosibirske, scoro budet u nas!“ (Știi, Catia, Hitler e deja în Novosibirsk, în curând va ajunge și la noi!) „Nu-mi vine să cred, răspundeam eu, linia frontului e în Europa, iar noi suntem în Asia, la o depărtare de mii de kilometri de front.“ „Tu vorbești de parcă n-ai aștepta să te duci în patria ta!“ – îmi răspundeau cu ciudă. Atunci eu tăceam. Într-o zi, o evreică din Bălți, care îl cunoștea pe soțul meu, e vorba de doamna Trînștein, cea cu restaurantul de lux, îmi spuse cu jale și regret, să-mi fie cu iertare expresia, dar așa a zis: „De ce nu se mai fac o dată românii, în cur să-i pupăm, că am trăit la ei ca în rai și n-am știut a-i prețui!“

La săpatul cartofilor venea și Vera Târcovnic, care avea 18 ani. Era firavă și delicată. Apucase să facă șase clase la liceul „Domnița Ileana“ din Bălți. Era mereu în preajma mea și mi se plângea: „Când lucrez, chiar dacă e greu, timpul trece mai repede, dar mă distruge cel mai tare mediul de aici, grosolănia de care te lovești la tot pasul, în vorbă și în comportament. Când mă duc la cârmuirea colhozului, mă apucă groaza. Întâlnesc pe drum brute de bărbați care vorbesc ceva, tipă către mine, iar eu tac și fug; când ne trebuie ceva o trimit pe mama, mine îmi este imposibil...“ Când mergeam împreună după ciuperci, vorbeam și despre cărțile citite cândva, ne adânceam în discuții, iar la un moment dat Vera tresărea: „Vai, dar unde ne aflăm! Caut să mă obișnuiesc și nu pot. Foamea, mediul grosolan, mizeria – toate se

amestecă. Suntem șapte guri flămânde, eu caut să-mi ascund zbuciumul sufletească față de mama, caut s-o încurajez, ea este stălpul de care trebuie să ne sprijinim cu toții. Dar simt un gol în suflet, viața e un gol, gol...”

Stăteam pe-ntre în gazdă cu tiotea Dunea la o femeie tânără și tare frumoasă, Raisa Matcovski, cazacică din Cubani, care era și de o bunădată rară. Avea un băiețel de vreo nouă ani, Boris, stăpânul unui cățel pe nume Tuzic. Raisa se ducea iarna la soțul ei, la Pudino, care era luntraș, și rămânea acolo ca să repare luntrile, iar băiețelul stătea cu Tuzic. Dormeau și mâncau împreună. Rămăs de unul singur, Boria se scula pe la ora șase dimineața și puneă pe foc ceaunul mare cât o jumătate de găleată, plin cu apă. Cât curăța cartofii, Tuzic stătea cuminte lângă el. Băiatul curăța puțin și apoi îl întreba: „Hvatit nam?” (Oare nu ne ajunge?) Tuzic fâfâia din coadă. „Znacit net...” (Se pare că nu). Și îl tot întreba pe cățel dacă să mai curețe sau nu până umplea ceaunul ochi. După ce cartofii se fierbeau, Boria îi scurgea de apă, îi pisa cu un făcăleț de lemn (tolcuș), aducea varză murată din butoiul din tinda casei și se ospătau cu Tuzic. Apoi strângea masa, spăla vasele și pleca la școală. Cartofii rămași îi încălzea la amiază și seara. Și acest lucru se repeta în fiecare zi. Când venea acasă, maicăsa mai aducea ceva pâine și carne.

Grija noastră cea mare la începutul iernii era pregătirea lemnului de foc. Aveam voie să tăiem copaci din pădure la o distanță mai mare de trei kilometri de sat. Într-o zi, Raisa mi-a propus să mă învețe să tai copaci. Am luat sania special confecționată, lungă de un metru și jumătate, un fierăstrău, un topor, funie de legat lemnele și am plecat în pădure. Era o zi senină, gerul nu era mare, așa că

*Boii și tractoarele
se bucurau
de mai multă atenție
din partea autorităților
decât oamenii,
sub dictatura proletariatului*

nu prea îl simțeam. Zăpada de pe drum era bine tipărită de sănii, în dreapta și în stânga drumului erau priveliști de poveste, era liniște – doar din când în când, azeuai vreun copac trosnind din cauza gerului, sau de după movilele albe se

țiea un burunduc. Ajunse la locul unde tăiatul copacilor era permis, ne-am apucat repede de lucru, căci ziua era foarte mică și nu vroiam să ne prindă întunericul în pădure. Eu nici nu știam bine să țin fierăstrăul în mână, dar am învățat că trebuie să depun efort atunci când îl trag și să îl las liber după aceea, ca să-l poată trage Raisa. Și așa, două sărmăne femei au doborât trei copaci mari. După ce i-am curățat de crengi, i-am tăiat în bucăți lungi de doi metri și i-am încărcat în sanie, legându-i bine cu funia. Când am ajuns acasă era deja întuneric. Această operațiune am repetat-o timp de șase zile, așa că am reușit să ne facem o rezervă pentru iarna care devenea din ce în ce mai aspră.

Către sfârșitul iernii rezerva mea de cartofi se împuținase, dar în Kuliki nu aveam de unde să mai fac rost, căci eram multe familii de nou-veniți, oameni flămânzi și fără rezerve de alimente. A trebuit să merg după cartofi într-un sat vecin, Kazanka, unde erau numai două familii de moldoveni, intelectuali.

Cu ocazia drumului după cartofi am făcut cunoștință cu ei. Prima familie, Camenski, era a unui vesfit avocat din Bălți. Doamna Camenski, profesoară de Științe Naturale la

liceul „Domnița Ileana” din Bălți, o femeie tânără și frumoasă, era împreună cu fiica lor de vreo șase ani și cu Slava, băiatul soțului ei din prima căsătorie. Ea era fiica unui preot, Croitoru, iar soțul ei, avocatul, se trăgea dintr-o familie de nobili ruși. Cea de-a

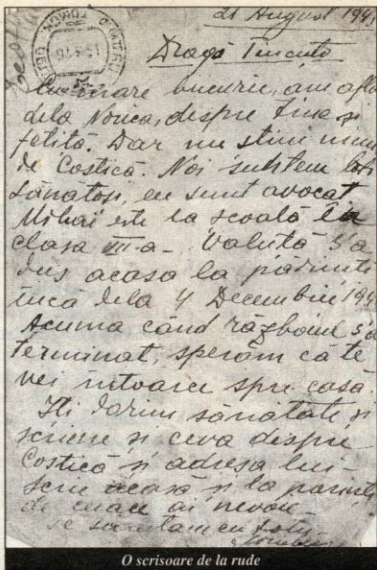

Un rar moment de destindere în Siberia

doua familie, Boico, era a unui armean care lucra la Asociația „Soia” din Bălți. Doamna Boico era o femeie mai în vârstă. Avea o fetiță de vreo șapte-opt ani, care după un an și jumătate s-a îmbolnăvit de meningită și, fără ajutor medical, a murit. Ambele familii erau pentru început bine aranjate, luaseră cu ei mulți bani și lucruri. Madam Boico, având un spirit de afaceri foarte dezvoltat, își dădea banii cu împrumut cu procente, iar în locul procentelor primea diferite produse de la localnici. Camenski vindeau din ce aveau și trăiau pe picior larg.

Tot în Cazanca l-am cunoscut pe bătrânul Trușențev, care avea optzeci de ani. Era un om cult, de o cumințenie rară. A avut doi feciori, care au fost „luați”. „Unde?”, am întrebat eu. „Nu știu. Au venit năpărcile într-o noapte, i-au ridicat și de atunci nu am mai auzit de ei. De la cel mai mare mi-a rămas un nepoțel de zece ani, iar de la cel mai mic o fetiță de opt ani.”

Pe la sfârșitul lui februarie au început să se facă adunări în colhoz: repartizau lumea la lucru în brigăzi. La aceste adunări luau parte conducătorii de la raion. Șef al uniunii colhozurilor pe raion era unul Menechest, evreu; lumea i se adresa cu „grajdanin nacealnic”; era supărare mare să-i spui tovarăș și toți șefii aveau asemenea pretenții de oameni superiori. Tovarăși eram noi, plebea. Împărțiți în brigăzi și sub deviza „totul pentru Stalin, pentru patrie, pentru front”, așteptam campania agricolă de primăvară. La fierăria colhozului se pregăteau hârlețele pentru săpat pământul; unelte pentru arat nu erau, cai și boi foarte puțini, tractoare nici pomină, așa că ne-au prevenit că vom avea de săpat hectare întregi. Pentru tractor trebuia combustibil, pentru boi,

O scrisoare de la rude

nutreț, dar pentru noi nu se cerea nimica. Și așa „mergea înaintea puternica agricultură sovietică, înflorea economia și cu ea traiul oamenilor de la sate!” Toată iarna ne-au dat rația de o jumătate de kg de pâine pe zi, dar din iunie ne-au luat pâinea și ne dădeau 200 gr. de făină de grâu, cu condiția să ne facem norma de trei ari la săpat. Pentru doi ari îți dădeau numai 150 gr. Mergeam prin pădure după usturoi sălbatic (colba); lumea mânca lobodă, urzici, mai pe urmă au ieșit ciupercile, a apărut zmeura. Mulți omorau pisici și câini și îi mâncau.

Într-o zi, am venit de la lucru și tăiam lemne în curte. Pe neașteptate, a venit o femeie și mi-a zis într-un suflot: „Cateu, du-te la grădiniță. Fata ta a murit!” Mi-a căzut toporul din mâini și am alergat plângând. Când am ajuns la grădiniță, fetița mea era întinsă în pățuc cu ochii închiși, palidă. I-am luat repede pulsul și am realizat că inima îi bătea, era numai leșinată. I-am frecat mânuțele, piciorușele, am lovit-o cu palma peste față, ea și-a revenit, a deschis ochii și slab de tot a zis: „Mamă!”. Leșinase, sărmana, de foame. „Voi nu i-ați dat de mâncare!”, am spus eu, supărată oarecum pe educatoare. „N-a vrut să mănânce”, mi-a răspuns una. Dar cealaltă, care probabil a vrut cumva să se dezvinovățească, mi-a zis: „Când i s-a făcut rău am alergat la Mocrițchi, felcerul, el a venit, s-a uitat la fată și a zis: „Pusti podohnet!” (las’ să piară). Aceste cuvinte m-au lovit și mai tare, mi-am strâns copilul la piept și am venit acasă. Teotea [tanti] Dunea mă aștepta cu lacrimi în ochi și când m-a văzut cu fata vie în brațe și-a făcut cruce și a căzut în genunchi: „Doamne, și un copil nevinovat! Cum de-l mai ții pe acest ucigaș în viață?”

(Va urma)

Mănăstirea Șumela ...

... și o moschee din Trapezunt

Pentru mulți dintre contemporanii noștri, numele portului turcesc de la Marea Neagră, Trabzon, este legat doar de cel al echipei locale de fotbal, unde au evoluat și jucători români.

Legăturile sale cu spațiul românesc sunt mult mai vechi. Vechea colonie a Trapezuntului, întemeiată în secolul VIII î.d. Chr., a făcut parte din salba de așezări grecești de pe țărmurile Mării Negre, alături de Histria, Tomis și Callatis. Orașul, situat la capătul anatolian al drumurilor către Caucaz și Persia, avea să devină, în 1204, capitala unuia dintre imperiile bizantine răsărite după ocuparea Constantinopolului în 1204 de către cruciații porniți să elibereze Locurile Sfinte și eșuați pe malurile Bosforului.

ULTIMUL IMPERIU BIZANTIN

THEO STĂNESCU-STANCIU

Căderea Constantinopolului, oraș considerat inexpugnabil, venea pe fondul unei nesfârșite ciocniri între diferiți pretendenți la tronul basileilor.

Fratele mai mare al împăratului Isac, Alexios, nemulțumit că nu ajunsese el pe tron, s-a proclamat, cu ajutorul apropiaților, în cursul unei expediții militare contra vlahilor, basileu. Și-a orbit apoi fratele și l-a aruncat în închisoare. Alexios III și-a tratat supușii cu aceeași brutalitate. Locuitorii Capitalei s-au răsculat, devastând și

arzând casele, dând drumul răufăcătorilor din închisori. Restabilirea ordinii s-a făcut abia după ce multe capete atârnavă pe zidurile orașului.

Paznici de noapte

Nu este de mirare deci că răsăreau mereu noi pretendenți. Unul dintre aceștia, Alexios IV Anghelos, se bucura de sprijinul dușmancei de moarte a bizantinilor, Veneția. Iar Serenissima Republică a știut să tragă tot profitul din pregătirile pentru

cea de a patra cruciată. De altfel, unii dintre cruciați au simțit că ceva nu era în regulă și au refuzat să meargă să se imbarce la Veneția, preferând portul Marsilia, de unde au plecat direct spre Siria.

Grosul flotei cruciaților s-a apropiat de Constantinopol și a cerut împăratului Alexios III liberă trecere. După ce au căpătat-o, conducătorii cruciaților, dogele Dandolo și Bonifaciu de Montferrat, i-au cerut imediat să cedeze tronul pretendentului pe care îl aduceau.

Dandolo, dogele Veneției...

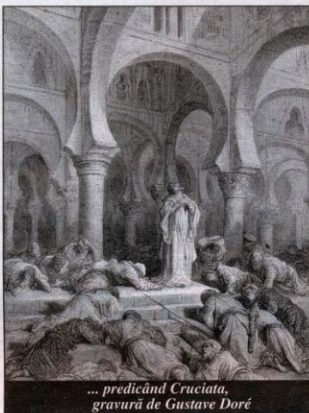
Părăsit de locuitorii Capitalei, deși dispunea de mercenari pisani, englezi și danezi, de arcași din Orient, Alexios III a părăsit Constantinopolul. În oraș, tulburările s-au ținut lanț, succedându-se mai mulți împărați pe tron. A urmat perioada numită a Imperiului Latin, ce a ținut până în 1261, când ultimii urmași ai cruciaților au fost izgoniți și Constantinopolul a redevenit capitala principalului Imperiu bizantin, până în 1453, când s-a prăbușit sub loviturile otomanilor conduși de Mehmed II.

În momentul căderii Constantinopolului, s-au creat alte două imperii bizantine: unul cu capitala la Niceea, pe țărmul asiatic al Bosforului, chiar în fața Constantinopolului, și altul la Trapezunt. Dacă împărații de la Niceea vor fi cei care vor recuceri tronul imperial din Constantinopol, Imperiul de Trapezunt va fi cel care va supraviețui încă opt ani după 1453.

Trapezuntul l-a primit cu brațele deschise pe urmașul

Comnenilor. Situat pe litoralul estic al Mării Negre, cu posibilitate de a controla drumurile comerciale ale zonei, ultima poziție creștină pe drumul mătășii, orașul reprezentase, încă de la începuturile sale, veriga de legătură în ceea ce privea comerțul cu Orientul.

Mereu în vizorul marilor puteri, Trapezuntul a reușit să reziste. Anexat de către persi în secolul VI î.d.Chr., a jucat

... predicând Cruciata, gravură de Gustave Doré

un rol important în economia regatului part. Înglobat din nou de către Imperiul roman și apoi de către cel Bizantin, a preluat poziția cheie în sistemul defensiv al uriașelor construcții statale, pe latura lor orientală, pentru a stăvili înaintarea persilor, arabilor sau a popoarelor din zona caucaziană.

Însă odată cu înaintarea progresivă a turcilor în zona Anatoliei și a orașului Sinope, încetul cu încetul, legăturile cu

Constantinopolul au început să se diminueze. Iar momentul decăderii fostei cetăți imperiale a însemnat începutul adevăratei glorii pentru Trapezunt.

Din descrierile vremurilor de mult apuse, preluate de renumiți bizantinologi, precum profesorul francez Louis Bréhier, a cărui cunoscută *Civilizație bizantină* a fost tradusă și în limba română (Editura Științifică, 1994), orașul respira un aer imperial. Ridicat pe un promontoriu deasupra apelor, orașul se deschidea privirilor pe trei terase. Fosta Acropolă și palatul imperial dominau partea de mijloc, în fond, cea mai veche, despărțită printr-un zid de orașul propriu-zis, situat la nivelul laturii de jos.

Una dintre cele mai animate zone ale orașului era cea care adăpostea atelierele meșteșugarilor și ale negustorilor. Acolo, după spusele unuia dintre cei mai de seamă fii ai urbei, Bessarion, se „vindeau lucrurile cele mai prețioase din lume”. În această piață mare, unde găseai laolaltă aproape orice marfă din Europa sau Asia și care fascina pe orice călător care-i trecea pragul, se țineau și petrecerile publice, religioase sau chiar serbările solemne ale Curții, deoarece reprezenta singurul loc deschis pe o rază mai mare, restul Trapezuntului fiind renumit prin îngustimea cartierelor.

De numele unui alt Comnen pe tronul Trapezuntului – Alexios II (1297-1330) – se leagă și unele dintre cele mai importante transformări ale noii Capitale. Preocupându-se de marea primejdie pe care o reprezentau răpele adânci și abrupte ce înconjurau orașul ca o centură, de altfel, foarte util mijloc de apărare, a inițiat un amplu și complicat proces de lărgire a incintei orașului, reducându-le lărgimea.

Dar nici aspectele administrative nu au scăpat atenției Comnenului. Și cum unul dintre secretele succesului acestei urbe era legat de prezența unor paznici care, vigilenți, patrulau nopțile pe străzile atât de bogate în tentații pentru răufăcători, Alexios II a știut să le atragă susținerea. Astfel, o serie de inscripții păstrate din acele vremuri arată că, la plângerea acestei bresle care era obligată să plătească taxe serioase pentru a-și exercita profesia, împăratul a restabilit scutirea de acest bir.

Altă capitală, vechi și noi obiceiuri...

Luciul autorității imperiale, ca și tenebroasele lupte pentru putere nu au ocolit deloc noua Capitală. Orgoliul basileului se regăsea nu numai în preluarea titlului de atotputernicie, ci și în denumirile dregătoriilor. Fosta lume constantinopolitană bizantină se mutase în Trapezunt,

intrând astfel în conflict deschis cu patriciatul local, lezat nu numai în amorul propriu, ci și în delicatele aspecte financiare.

Nici comploturile la cele mai înalte niveluri, manevre politice extrem de utile, nu aveau cum să fie uitate. Pentru a pune mâna pe putere, Manuel I a fost în stare să-și trimită nepotul la mănăstire (1238), Andronic III să-și asasineze frații (1330), Vasile I pe

nepotul său, Manuel II, doi ani mai târziu (1332), iar Ioan IV chiar propriul tată, pe Alexios IV (1429).

Adevărat creuzet de popoare, Trapezuntul strălucia și grație acestei coabitări fericite între felurite neamuri, influențe și tradiții. Astfel, aspectele grecești, bizantine, se îmbinau cu cele caucaziene, persane sau chiar turcești, nu numai în construcții (spre exemplu, recent restaurata biserică Sfânta Sofia din afara zidurilor, în care se recunosc influențele georgiene).

Frecvența alianțelor matrimoniale i-a impresionat pe istorici, mai ales prin exotismul alegerilor făcute. Pana lui Nicolae Iorga a surprins exact acea realitate: „chira Maria din sângele Comnenilor ia pe emirul Turali la 1352, pe când o fată a lui Vasile I-iu ajunge soția unui șef georgian, care va prăda peste puțin Kerasuntul, a doua cetate a imperiului. La

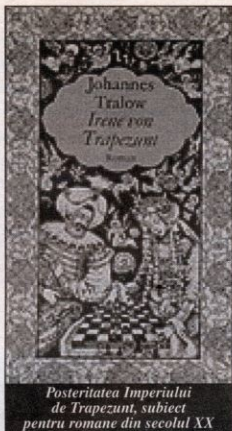
Athanasie Athonitul

Sinope, într-o imagine din 1855

1362 o principesă trapezuntină e pețită de Celebi-Tadzatin, iar pe la 1365 își face intrarea Maria de Trapezunt alături cu un Cutluc-beg“.

Originalitatea noii Capitale a atins și aspecte astăzi puțin imaginabile. Printre ele, problemele legate de credință și dogme. Orașul adăpostea numeroase biserici – astăzi transformate în moschei –, dintre care cele mai cunoscute puncte de atracție turistică sunt cele ridicate întru cinstirea Sf. Eugen, patronul său venerat, la 1291, și Sf. Sofia, a cărui construcție a durat mai bine de un veac, între 1238-1363. Mari nume ale ortodoxiei se leagă de istoria Trapezuntului. Sfântul Athanasie, părintele fondator al mănăstirii de pe Muntele Athos, se născuse acolo. Mai mult, ca și Athanasie, și cardinalul Bessarion (1403-1472), trecut la catolicism și hulit pentru aceasta de conaționali, consilierul basileului Ioan VIII la conciliile de la Ferrara și Florența (1438-1439) când a pledat pentru istorica reconciliere dintre Biserica catolică și cea ortodoxă, atât de aproape de supremă poziție pontificală, și-a început studiile în aceeași urbe trapezuntină. Dragostea sa față de orașul natal a făcut posibil ca până astăzi, grație *Elogiului Trapezuntului*, una dintre cele mai cunoscute lucrări ale sale, să putem recrea multe dintre aspectele vieții din acele vremuri.

Atracția exoticului

Dar gloria nu a durat prea mult pe malurile prăpăstioase ale Trapezuntului. Sfârșitul imperiului, chiar dacă nu s-a ridicat la înălțimea trecutului, a impresionat prin intrigă, trădare, dar și lașitate. Dacă pe penultimul împărat, Ioan, l-a salvat oarecum de la pieire alianța matrimonială dintre fiica sa și conducătorul Persiei, pe uzurpatorul David, care-și înălțurase nepotul pentru a putea prelua domnia, nu l-au mai putut ajuta nici măcar condițiile umiltoare puse unei puteri otomane în continuă ascensiune. Ceruse doar unele despăgubiri financiare pentru pierderea unui imperiu, ca și dreptul pentru fiica sa de a face parte din haremul sultanului – prea mult însă în ochii lui Mehmed II Cuceritorul (1451-1481). Rezultatul – după ce a cucerit Sinope, capitala emirului

Ismail, și l-a obligat pe sultanul turcoman Uzun Hassan să ceară pacea, rupând alianța cu David, în vara anului 1461, Imperiul Trapezuntului, după o lună de asediu atât pe mare, cât și pe uscat, apunea, în septembrie, sub apăsarea unei noi puteri. De această dată, definitivă.

Aura sa a rămas însă câteva secole încă. Mai ales datorită fascinației bogățiilor și intrigilor adăpostite de îndepărtata cetate, atât de strategic poziționată la deschiderea drumurilor spre Orient. Parfumul necunoscutului și poate tocmai de aceea a fabulosului trapezuntin apare astfel fie în scrierile unui Rabelais, în plin secol XVI, fie în cele ale mai puțin cunoscutului astăzi autor genovez Jean-Ambroise Marini care, pe la 1640, făcea mari furori cu romanul *Coloandru*, a cărei intrigă se țese între ambasadorul Genovei la Trapezunt, mai târziu la Tabriz, Caterino Zeno, și personajele de la curtea lui Uzun Hassan.

În plus, frumusețea, dublată de inteligența și abilitatea reprezentantelor feminine ale puterii de la Curtea din Trapezunt – fie ele Theodora, Maria, Irina sau Ana – au reprezentat noi și noi puncte de atracție pentru un timp și un spațiu la un moment unul dintre cele mai importante ale unei lumi în continuă schimbare, între prima și a doua cădere a Constantinopolului, la 1204, și, respectiv, 1453. ■

SERGHEI MARKOV

„TOTI MINT: ȘI POLITICIENII, ȘI ZIARIȘTII!“

Când vor adera la Uniunea Europeană, în 2007, România și Bulgaria vor constitui noile frontiere ale Europei moderne, zona Mării Negre devenind extrem de importantă în noul context geostrategic. De aceea asocierea acestui spațiu cu arhitectura de securitate euro-atlantică, simultan cu transformarea lui într-o regiune stabilă, liberă, democratică se creionează ca două valențe de perspectivă. Or, în jurul său în imediata vecinătate a Pontului Euxin se consumă încă multe conflicte.

Domnul Serghei Markov este directorul Institutului de Studii Politice din Moscova. Am profitat de prezența analistului politic la București, la masa rotundă Noi căi spre a înțelege relația dintre Europa Centrală și Rusia, din februarie 2005, organizată de Radio România, pentru a-i afla opinia, la început, despre problematica Mării Negre.

– Bazinul Mării Negre poate fi privit din două puncte de vedere: al Rusiei și al altor subiecți. Din punctul de vedere al Rusiei, se pune problema securității în regiune, pentru că acest bazin include și Caucazul de Nord, unde există acum una dintre marile amenințări la adresa securității noastre. Teritoriul Ceceniei a fost dominat o vreme de teroriștii islamisti radicali. Lor li s-au alăturat naționaliștii ceceni. În general, regiunea nord-caucaziană este o zonă complicată, săracă, bântuită de mult șomaj, de corupție. Acolo trăiesc peste 100 de naționalități, între ele existând deopotrivă conflicte interetnice și interreligioase.

Terrorismul islamist radical parazitează aceste nenumărate probleme existente în regiunea nord-caucaziană. Terrorismul este puternic sprijinit de rețelele internaționale. În Cecenia trupele rusești au lichidat teroriști cetățeni a peste 60 de state. Vă dați seama? Peste 60 de state au luptat contra Rusiei în Caucazul de Nord. De unde și înaltul grad de internaționalizare a acestui conflict. Aproape 90% dintre resursele financiare care au alimentat acest război din Caucazul de Nord au provenit din aceste rețele teroriste internaționale.

În zona caucaziană există, de asemenea, multe conflicte interetnice. De pildă, cel dintre Osetia de sud și Abhazia și conducerea centrală gruzină. Or, asta privește Rusia, pentru că osetinii au rude în nordul Osetiei, pe teritoriul Rusiei. Dacă acolo începe un război, se destabilizează Osetia de Nord și întreaga regiune. Abhazii au șase grupuri etnice înrudite

care trăiesc în Rusia. Dacă gruzinii se agită, încep mișcări în toate șase, se strâng detașamente de luptă... Noi suntem interesați în păstrarea păcii interetnice, nu vrem să fie război, vrem colaborarea cu celelalte state din regiune...

Al treilea obiectiv important din punctul de vedere al amenințării securității noastre este Crimeea. Există acolo o comunitate foarte agresivă, a tătarilor crimleni (*Magazin istoric*, nr. 9, 10/2003). Interesant este că ei sunt o nație pe de o parte foarte civilizată, cu un nivel înalt de instrucție. În Uniunea Sovietică ocupau unul dintre primele locuri ca pregătire superioară. Dar în această comunitate deține puterea o mișcare totalitară cu ideologie fascistă. Tătarii au luptătorii lor, bine pregătiți. Când au văzut ce s-a întâmplat în Cecenia, mai bine zis, ce nu s-a întâmplat în Cecenia, s-au speriat și au încetat să mai atace Rusia. Dar potențialmente Crimeea poate fi aruncată în aer de tătarii crimleni.

Acolo 90% din populație este rusească, iar drepturile rușilor sunt încălcate în mod tradițional de guvernul ucrainean. Viktor Iușcenko, de pildă, când era prim-ministru, a venit în Crimeea și a întrebat de ce inscripțiile rutiere sunt în limba rusă. Ar trebui să fie numai în ucraineană, a afirmat el. Luați-le pe cele rusești și înlocuiți-le cu cele ucrainene. Dar acolo, repet, 90% sunt ruși. Pe fondul de tensiune creat, se vrea ca rușii să vorbească între ei în ucraineană. Este, desigur, o politică irațională, promovată de naționaliștii ucraineni, care poate conduce spre o explozie în regiune.

Un alt pachet de probleme al bazinului este colaborarea economică. Este vorba despre un imens flux energetic. Regularizarea lui ar fi în interesul tuturor. Bazinul este gazdă și pentru un extins comerț și de alte mărfuri, obișnuite. Și mai există un pachet de probleme, cele privind colaborarea umanitară, care este strâns legată de celelalte. Posibilitatea de a călători fără vize trebuie să fie o normă pentru fiecare. Trebuie să-i ajutăm pe oameni să călătorească liber în zonă, fără vize, la rude și prieteni. Or, și acest aspect este legat de problema securității. Ei trebuie să călătorească fără a se expune actelor teroriste.

– Se simte Rusia amenințată?

– Da, se teme că în jurul ei se va crea un cordon sanitar, așa-numitul GUUAM (Gruzia, Ucraina, Uzbekistan Azerbaidjan, Moldova). Toate aceste state se află mai mult sau mai puțin în jurul Mării Negre. Noi nu vrem ca în bazinul Mării Negre să se formeze o coaliție anti-rusească. Dar există politicieni inconștienți care chiar visează la așa ceva. Acestora trebuie să le neutralizăm planurile prostești. Eu nu cred însă în existența unui complot antirusesc. Dar și la noi sunt oameni care văd asemenea conjurații. Este o prostie. Cea mai mare parte a oamenilor vrea o Rusie pașnică, bogată, stabilă, trăitoare în pace, dar, desigur, și o țară democratică, previzibilă, cu bune relații cu vecinii. E de înțeles.

O amenințare la adresa noastră a existat, totuși, pentru că vreme de două veacuri toate armatele Europei au intervenit împotriva Rusiei. Există fapte concrete, de domeniul evidenței. Nu le putem nega. De ce a venit Napoleon la Moscova? La ce i-a trebuit, la mii de kilometri, să-și poarte armatele într-o Rusie înzăpezită? Este o amenințare? Este. Rusia doar

a răspuns la această agresiune. La fel și în cazul lui Hitler. Câte nații n-au fost alături de el? Sigur, nu de bună voie, ci forțate. Hitler le-a obligat să vină în Rusia. Ce-au căutat la Volgograd (fostul Stalingrad)? Ce-au uitat acolo? Între alții, chiar soldații români?

– Așadar, experiența istorică își spune vizibil cuvântul în aprecierea prezentului, în judecarea perspectivelor și șanselor...

– Sigur că da. Spuneți-mi ce țări din lume au fost independente mai mult de 500 de ani? America? Să fim serioși. Nici nu intră în discuție. Abia de 200 de ani este independentă. Sunt foarte puține asemenea țări: Rusia, Marea Britanie și trei țări mici: Portugalia, Suedia, Elveția. Și nici o alta, în afara lor. De aceea inerția de mare putere a Rusiei este încă foarte mare, ca și în cazul Marii Britanii. Rusia are o experiență istorică imensă, de parcă ar trăi în aceleași vremuri. La noi sunt încă mari discuții dacă a făcut bine sau nu Petru I anumite reforme.

Revenind la terorism, mulți dintre teroriști trăiesc în Europa. Ei strâng bani pentru viitoarele acte teroriste pe care le vor comite în Rusia. Strâng bani liber în Letonia, Estonia, Lituania, Polonia. Eu afirm că există o dublă abordare a terorismului. Există teroriști care îi omoară pe americani, aceia sunt teroriști răi, și există teroriști care îi omoară pe ruși, care, desigur, nu că ar fi buni, dar pot fi înțeleși. Noi nu putem accepta o asemenea abordare. Eu consider terorismul cecen unul dintre cele mai crude și periculoase. Care alți teroriști au efectuat o acțiune teroristă atât de crudă cum au făcut-o teroriștii ceceno-islamisti la Beslan?

Mai există oare în lume un asemenea terorism crud ca acela împotriva căruia luptăm noi? Există persoane care declară că businessul

Demonstrație a tătarilor din Crimeea, la Moscova, în vara anului 1987

rusească este vectorul politicii Moscovei și de aceea influența rusească este nocivă. Oricare alta – nu. Asta e tot o amenințare împotriva căreia trebuie să luptăm. Tot despre standard dublu este vorba. Sau, de exemplu, în Letonia și Estonia, vorbitorii de rusă au drepturile limitate. Nici măcar nu pot alege și nu pot fi aleși. Guvernele ne-democratice din Letonia și Estonia au introdus o asemenea normă sălbatică, a necetățenilor, cei care nu au drepturi cetățenești. Vorbitorii de rusă au acte de necetățean. Vă dați seama ce înseamnă să nu poți alege, să nu poți fi ales, să nu participi la privatizare... Și există oameni politici care spun că dacă asta li se întâmplă rușilor, nu e nici o problemă. Noi în Rusia nu o să fim niciodată de acord cu asemenea puncte de vedere.

Există, de asemenea, unele idei despre un nou imperialism rusesc, despre care s-a amintit și la această masă rotundă. Eu afirm că este o minciună. Nu există un imperialism rusesc, ci mai degrabă o legitimare ideologică a discriminărilor la care sunt supuși vorbitorii de limba rusă. Politicieni nedemocratici din Letonia și Estonia vor să folosească această ideologie pentru a-i discrimina și mai mult. Noi trebuie să luptăm împotriva unor asemenea puncte de vedere, de aceea sunt necesare întâlniri de felul celei la care am participat. Pe cei care gândesc astfel îi putem înțelege însă. Ei au complexe psihologice din vremurile când se temeau de Rusia. Iar eu le spun: renunțați la asemenea complexe și priviți în viitor, nu în trecut. Așadar, o oarecare amenințare la adresa Rusiei există, nu însă un complot antirusesc mondial.

– Credeți că în relațiile internaționale poate exista sinceritate?

– Toți mint. Asta e treaba politicianilor. Dar mint și ziariștii. Țin un curs despre teoria și practica mijloacelor de informare în masă și, credeți-mă, jurnaliștii mint. Când eram tânăr credeam că totul este simplu, că cei care spun adevărul sunt buni, iar cei care mint sunt răi. La maturitate am constatat că lucrurile sunt mult mai complicate. Oamenii sunt înclinați să se autoînșele și să-i înșele și pe ceilalți; desigur, ar trebui să fim mai sinceri, să purtăm dialoguri. Sinceritatea presupune însă respect față de celălalt. Aici trebuie să facem diferența între puncte de vedere sincere și propagandă. Noi suferim mult din cauza propagandei. Secolele XX și XXI sunt secolele războaielor propagandistice. Trebuie să purtăm dialoguri mai intense, să ne autoeducăm, încât să ne putem crea propriile opinii. În veacul XX dreptul la libertate a fost dreptul de a spune ce crezi. Acum acest lucru s-a schimbat. Azi este dreptul de a fi ascultat și de a avea propria opinie. Dar tot azi imense mașinării propagandistice acționează ca noi să nu avem nici măcar opinii personale. Multe dintre ideile pe care credeți că vi le-ați făcut dumneavoastră vi le-a inoculat această mașină propagandistică. Pentru a ne opune ei, trebuie să ascultăm opinii diferite și să citim cărți. Spun întotdeauna studenților mei din Rusia: citiți cărți, cărți groase, fără poze. Citiți reviste serioase, iar dacă vă uitați numai la TV nu trebuie să vă plângeți că sunteți victimele propagandei. Citiți cărți și reviste serioase și veți avea dreptul la păreri personale. ■

A consemnat Florentina DOLGHIN

Într-o bază militară de lângă Grozni, în august 2004

*Gheorghe Apostol, președintele Confederației Generale a Muncii.
În fundal, o fațadă a Uzinelor „Malaxa” din București*

20 FEBRUARIE 1945. TREI FOCURI DE PISTOL RĂTĂCITE SAU ȚINTITE?

ALINA ILINCA, LIVIU MARIUS BEJENARU

În istoria comunismului românesc, Andrei Pătrașcu a fost omul unei cariere promițătoare. Născut la 22 februarie 1911, în localitatea Tinăud, județul Bihor, de profesie croitor, a intrat în legătură cu mișcarea comunistă la vârsta de 17 ani. În 1934 a devenit membru de partid, desfășurându-și activitatea în comitetul sindicatului îmbrăcăminte, textile și încălțăminte. Timp de trei ani (1936-1939) a făcut parte din Comisia centrală pentru organizarea ajutorului dat de către comuniștii români Spaniei republicane, iar în 1940 a fost numit secretar al Comitetului de partid din Sectorul III Albastru, apoi instructor al comitetului local de partid din București, pentru același sector.

Din cauza activității pe care o desfășura, încă din 1931 a intrat în atenția organelor de Siguranță, care l-au arestat, dar, din lipsă de probe, nu a fost trimis în judecată. Din aprilie 1941 până în decembrie 1942, ca urmare a măsurilor luate împotriva celor suspecți că desfășoară activitate comunistă, a fost internat în lagărul de la Târgu-Jiu.

Eliberat în 1943, și-a continuat munca de activist de partid în cadrul Comitetului județean Ilfov, iar din aprilie 1944, ca secretar al organizației de partid a Capitalei, funcție pe care a deținut-o până în martie 1945, când a fost

trimis instructor al Comitetului Central pentru Comitetul regional de partid Hunedoara.

La Conferința Națională a P.C.R. din 16-21 octombrie 1945, a fost ales membru al C.C. și numit apoi, în 1946, instructor al Comitetului Cen-

tral pentru Comitetul regional de partid Bihor. Pentru o scurtă perioadă, în 1947, a lucrat ca secretar general la Ministerul Agriculturii, apoi a fost numit responsabil peste unele șantiere ale tineretului. În 1949 a ajuns director adjunct la Cen-

trala Industrială a Lemnului, iar în 1950, adjunct în cadrul Ministerului Industriei.

A fost și ultima funcție îndeplinită de Andrei Pătrașcu, trecutul ajungându-l din urmă. Mai exact, în 1950 a fost cercetat sub stare de reținere de o comisie de partid, la propunerea căreia, în iunie 1952, organele Securității Statului l-au arestat. Era învinuit că în timpul evenimentelor de la Uzinele „Malaxa”, din februarie 1945, a tras cu pistolul asupra unui alt membru al P.C.R., Gheorghe Apostol, președintele Confederației Generale a Muncii.

„Pătrașcule, m-ai împușcat!”

În iureșul de demolare a vechilor structuri ale statului și de acaparare a conducerii unor instituții și întreprinderi, comuniștii se confruntau cu opoziția partidelor de tradiție democrată. La Uzinele „Malaxa” din București, la 20 februarie 1945, cu ajutorul lui Ilie Lazăr, conducătorul secției muncitorești a P.N.Ț., conducerea sindicatului impusă de

comuniști a fost destituită de muncitori și sechestrată în clădirea administrativă, până la organizarea de noi alegeri. Informată despre această situație de Gheorghe Apostol, Ana Pauker, care făcea parte din conducerea Confederației Generale a Muncii (C.G.M.), a decis să trimită o echipă care să-i elibereze pe sechestrați.

„Delegația C.G.M.”, în fapt o veritabilă echipă de șoc, înarmată cu revolve, a descins la „Malaxa”. Alături de Gheorghe Apostol se mai aflau Andrei Pătrașcu, în calitate de șef al organizației de partid a Capitalei, Chivu Stoica și Victor Brăftăleanu, vicepreședinți, și Emilian Anghelie și Dumitru Săracu, secretari ai C.G.M., Dumitru Zaharia, președintele Uniunii Sindicatelor Metal-Chimice, precum și Vasile Tănase și Gheorghe Popiceanu, membri în așa-numitele formațiuni de luptă patriotice, veritabile organizații para-militare.

Ajunși la fața locului, comuniștii au recurs la un șiretlic. Au simulat că vor să trateze eliberarea celor reținuți și s-au deplasat, însoțiți de

delegația care venise să-i întâmpine, spre sala de montaj pentru a vorbi muncitorilor aflați acolo. Știind unde se aflau cei sechestrați, când au trecut pe lângă clădirea administrativă, Pătrașcu și Anghelie au început să-i lovească pe reprezentanții muncitorilor, punându-i pe fugă. Pătrașcu a eliberat apoi conducerea comunistă a sindicatului și s-au făcut nevăzuți. Toți, cu excepția lui Gheorghe Apostol, care, nefiind atât de iute de picior și necunoscând ieșirile din uzină, a rămas pe loc. Încercând să găsească drumul spre poartă, s-a întâlnit cu un grup de muncitori care fuseseră informați de înșelătoria comuniștilor și doreau să le aplice acestora o corecție fizică. Gh. Apostol și-a tras șapca pe ochi și a intrat în mijlocul „justițiarilor”, sperând să nu fie recunoscut. Și nu a fost remarcat până când a ajuns la poarta uzinei, unde și-a întâlnit tovarășii care trăgeau cu revolvele, pentru a-i ține la distanță pe atacatori. A intervenit într-o încăierare, salvându-l pe Dumitru Săracu, după care, la subsuoră cu acesta „de parcă ar fi fost un

Ana Pauker și Vasile Luca, doi protectori ai lui Andrei Pătrașcu; alături de Petru Groza

miel", a încercat să iasă din uzină. În urma sa a auzit strigăte „Acesta e Apostol! Acesta e Apostol!“ și a simțit niște pietre trecându-i pe lângă urechi. Nu a fost însă nimerit de pietre, ci de unul dintre cele trei gloanțe trase de Andrei Pătrașcu în direcția sa. Nu a mai apucat decât să strige: „Pătrașcule, m-ai împușcat!“ și s-a prăbușit la pământ. Din fericire pentru el, glonțul, trecând prin abdomen și oprindu-se în coapsa piciorului stâng, de unde nu a mai putut fi extras vreodată, nu a atins un organ vital. A fost ridicat mai târziu din curtea uzinei și transportat la spital de Ana Pauker, care l-a găsit mormăind într-una: „Idiotul de Pătrașcu. Ce idiot Pătrașcu ăsta.“

Apostol cere dreptate

Afirmția din memoriile lui Apostol conform căreia s-a încercat asasinarea sa, iar Ana Pauker nu i-a dat crezare inițial despre ce se întâmplase la „Malaxa“, preferând varianta lui Pătrașcu, care i-a spus că acolo era liniște și că era necesar ca „acțiunea fără-nisto-legionară de sechestrare a membrilor comitetului sindicatului de la Malaxa să se mușamalizeze“ este fantezistă. În realitate, a fost vorba de o grijă deosebită a comuniștilor pentru salvarea aparențelor și de a câștiga capital politic de pe urma împușcării sale. Astfel, după ce în aceeași zi a fost informat de către Angheliu despre ce se întâmplase la „Malaxa“, Gheorghe Gheorghiu-Dej i-a spus acestuia să nu mai discute cu nimeni și să se atribuie totul

Chivu Stoica, unul dintre membrii „delegației C.G.M.“ care a descins la „Malaxa“

elementelor reacționare. Așa se face că în presa comunistă a apărut știrea că Apostol „a fost împușcat de bandele manisto-legionare“, iar F.N.D. a acuzat din nou guvernul Rădescu că nu este în stare să facă ordine în țară.

Pentru a nu comite indiscreții, care ar fi pus în pericol varianta oficială a împușcării, A. Pătrașcu a fost îndepărtat din București și trimis instructor la Hunedoara.

Dar Apostol nu dorea ca lucrurile să fie lăsate așa. Imediat după externare, el s-a plâns Anei Pauker și lui Teohari Georgescu, cerând să i se facă dreptate. Aceștia l-au însărcinat pe Iosif Rangheț, șeful secției de cadre a C.C. al P.C.R., să ancheteze cele întâmplate, dar problema a rămas în suspensie în urma morții acestuia, în 1952. Mai mult, în noiembrie 1945, Pătrașcu a fost ales membru al C.C. al P.C.R.

Abia în august 1948 s-a făcut o încercare de lămurire a lucrurilor. În acest sens, Gheorghe Apostol a dat o declarație în fața partidului în care, printre altele, menționa:

„...aruncându-mi privirea înainte, l-am văzut pe Pătrașcu la numai câțiva metri de mine cu țeava revolverului îndreptată nu spre malaxiști, ci spre mine. Dar până să pot zbiera la el, Pătrașcu a și tras în mine; am strigat în aceeași secundă: «Pătrașcule, m-ai împușcat!»“. Un alt participant la evenimente, Emilian Angheliu, a declarat: „Dintre ai noștri, singurul care a tras a fost Pătrașcu; când a căzut Apostol, au încercat să înainteze huliganii. Am strigat «Trage, Zaharia», eu la rândul meu cu bricheta în mână mă făceam că trag“.

Andrei Pătrașcu a fost chemat la partid la 4 octombrie 1949. În autobiografia pe care a dat-o a admis că metodele sale față de oamenii cu care a lucrat au fost nejuste, că a săvârșit greșeli în ilegalitate, iar îngâmfarea pe care a manifestat-o a calificat-o drept „vecină cu prostia“, dar nu a făcut nici o referire la cele petrecute în 20 februarie 1945. Punându-și cenușă în cap a crezut că scapă, numai că, tot atunci a fost chemat să dea o declarație și Vasile Tănase, alt participant la eveniment. „Alături de mine – și-a amintit acesta –, care mă retrăgeam spre poartă în fugă întorcând capul foarte des, se găsea și Andrei Pătrașcu care, la un moment dat, atunci când ne apropiam de poartă, am observat cum a întins mâna înapoi și a tras trei focuri de pistol. Direcția în care era îndreptat pistolul era țintă tovarășul Gheorghe Apostol. După ce a tras cu pistolul, l-a întins lui Gheorghe Popiceanu, care se găsea în apropiere, în stânga lui Pătrașcu“.

Securitatea preia cazul

Pe baza unei hotărâri a Secretariatului C.C., o comisie de partid din care făceau parte Alexandru Drăghici, Ecaterina Chivu și Alexandru Vințe l-a cercetat pe Andrei Pătrașcu, în 1950, sub stare de reținere.

La anchetă, Andrei Pătrașcu mai întâi a negat că a dat pistolul cuiva, apoi a spus „că nu-și amintește dacă l-a dat la cineva”, iar despre acuzația că l-a împușcat pe Apostol a admis că „se poate să fie și așa” și că l-a văzut pe acesta la circa zece pași în afara porții, în partea stângă a șoselei, adăugând că „poartă vina că nu a insistat să se lămurească total chestiunea atunci, imediat când s-a întâmplat”. În declarația din 5 octombrie 1950 și-a precizat în scris poziția: „Afirm că este posibil ca tovarășul Gheorghe Apostol să fi fost nimerit de gloanțele trase de mine. El era înaintea mea la câțiva pași. Noi ne retrăgeam în fugă în partea stângă, fasciștii veneau asupra

noastră din partea dreaptă. Tov. Apostol a căzut după ce am tras eu. În fugă, eu am dat pistolul unui tovarăș care stătea lângă mine, în zăpăceala aceea nu mi-am dat seama că tov. Apostol să fi fost nimerit de mine.”

A fost apoi audiat un alt participant la evenimente, Dumitru Săracu, care a spus că a auzit împușcătura și l-a văzut pe Pătrașcu cu pistolul în mână, menționând și că „până în momentul împușcării lui Gheorghe Apostol nu s-a tras nici un foc de armă, atât din partea atacatorilor, cât și din partea noastră”. La rândul său, Gheorghe Apostol, după ce a repovestit ceea ce se întâmplase la „Malaxa”, a mai lansat și o acuzație: „În cei peste cinci ani care au trecut, Pătrașcu nu mi s-a adresat niciodată pentru a-mi cere lămuriri asupra strigătului meu «Pătrașcule, m-ai împușcat!»”. În calitate de fost secretar al Capitalei și de participant la această acțiune, n-a venit la spital și nici pe urmă pentru a clarifica această declarație a mea. El a dorit ca încercarea

sa de asasinat să nu fie cercetată și lămurită, sperând poate că, cu timpul, se va uita de ea.”

Pe parcursul anchetei, A. Pătrașcu și-a menținut declarația dată inițial. Numai că, la 28 mai 1952, Teohari Georgescu, care în calitate de subsecretar de Stat și apoi ministru de Interne mușamalizase întreaga poveste, a fost demis, în urma Plenarei C.C. al P.M.R. din 26 mai 1952, din toate funcțiile de partid și de stat, pentru ceea ce în epocă s-a numit „deviere de dreapta”. Tot atunci, au mai fost îndepărtați, sub aceeași acuzație, Ana Pauker și Vasile Luca, ceilalți doi protectori ai lui Pătrașcu. Ca urmare, în iunie 1952, cazul a fost preluat de Securitate, care l-a arestat pe Pătrașcu, după ce, în prealabil, partidul avusese grijă să-l excludă din rândurile sale.

De data aceasta, se afla în fața unor altfel de anchetatori. La ultimul interogatoriu, cel din 3 decembrie 1952, a declarat: „Este adevărat că eu l-am împușcat pe președintele

Gheorghe Gheorghiu-Dej împreună cu câțiva dintre fruntașii partidului:
E. Bodnăraș, Chivu Stoica, N. Ceaușescu și Gh. Apostol

C.G.M., din moment ce l-am văzut că s-a prăbușit la pământ în urma împușcăturilor de la pistolul meu." Pe baza acestei declarații, a mărturiei lui Emilian Anghelii și a comparării radiografiei lui Apostol în care se putea observa că glonțul rămas în corpul său corespundea cu calibrul pistolului folosit atunci de Andrei Pătrașcu, acesta a fost considerat vinovat. Prin Decizia nr. 504 din 27 ianuarie 1953 a Ministerului Securității Statului, A. Pătrașcu a fost trimis într-o colonie de muncă, de unde a fost eliberat la sfârșitul anului 1955.

Memorii la partid

După eliberare, Pătrașcu s-a angajat normator la Fabrica de Confecții București, de unde s-a pensionat în 1961. În diferite memorii adresate conducerii partidului a încercat să-și pledeze cauza, susținând că declarațiile pe care le-a dat la Securitate au fost falsificate de anchetatori.

Primul memoriu a fost adresat C.C. al P.M.R. la 30 iulie 1956, în care afirma că nu a vrut să-l împuște pe Gh. Apostol, adăugând că „nu neg posibilitatea ca să fi fost nimerit de mine". Într-un alt memoriu, din 4 decembrie 1956, adresat de această dată Biroului Politic, explica și de ce nu a încercat să clarifice acuzația lui Apostol, învinuind-o pe Ana Pauker, care i-ar fi spus „să nu mai discuti cu nimeni și să dea totul pe seama elementelor reacționare".

Deoarece nici după aceste memorii nu a fost reprimat în partid, a așteptat un moment mai favorabil. A crezut că

acesta a venit în noiembrie 1965, când s-a format o comisie de partid destinată să cerceteze cazul Lucrețiu Pătrășcanu, crimele și abuzurile comise de Ministerul Afacerilor Interne din perioada lui Gheorghiu-Dej. Însă memoriul din decembrie același an nu a avut nici un ecou în cadrul Secretariatului C.C.

În februarie 1969, ca urmare a unui nou memoriu, a reușit să obțină în cele din urmă o nouă rediscutare a cazului său. Astfel, Secretariatul C.C. a hotărât ca de situația sa să se ocupe Colegiul Central de Partid. Au fost audiați din nou Vasile Tănase, Emilian Anghelii și Gheorghe Popiceanu, care și-au menținut declarațiile date anterior. Alți doi participanți la evenimentele, Vasile Mauriciu și Ion Aionesei (fost Ionescu), acesta din urmă fiind atunci șeful serviciului de pază al Uzinei „Malaxa", au declarat că amândoi au „tras cu pistolul după ce tov. Apostol căzuse împușcat și că l-am auzit când a strigat «Pătrașcule, m-ai împușcat!»".

Chemat să-și susțină cauza, Pătrașcu nu a mai recunoscut nici una dintre declarațiile făcute în 1950, afirmând că ele au fost date sub stare de arest. S-a gândit să-i cheme ca martori pe alți doi participanți, Ștefan Tăpârdea și fostul său șofer, Alexandru Grosariu. Însă mărturiile acestora nu l-au ajutat. Tăpârdea, care fusese la rândul său exclus din partid, a declarat că nu a fost prezent la începutul evenimentelor, iar când a ajuns în fața porții uzinei era o fază de oarecare acalmie și că l-a văzut pe Apostol numai după ce acesta fusese împușcat.

Grosariu a susținut că el nu cunoaște împrejurările în care președintele C.G.M. de atunci a fost rănit, deoarece nu l-a văzut.

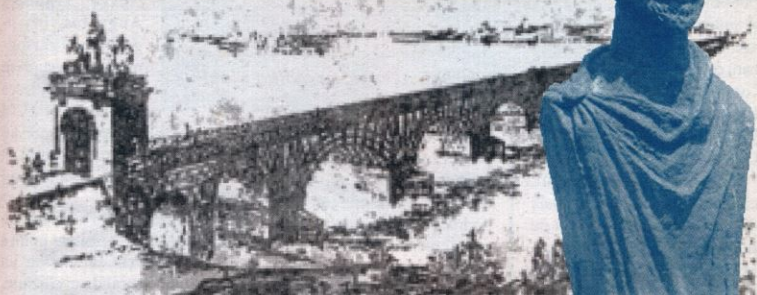
În raportul înaintat Secretariatului C.C. se menționa: „Examinând materialele anterioare, cât și din cercetările făcute în prezent, Colegiul Central de Partid consideră că împrejurările în care s-a produs incidentul, precum și relațiile celor prezenți la «Malaxa», conduc la concluzia că Gheorghe Apostol a fost împușcat de unul din gloanțele provenite de la pistolul cu care Pătrașcu Andrei a tras în acele momente [...].

Nu s-a putut stabili prin probe concludente că Pătrașcu Andrei a tras intenționat asupra lui Gheorghe Apostol. Acum este mult mai greu de elucidat complet acest caz, întrucât a trecut o perioadă îndelungată de atunci, iar Pătrașcu Andrei respinge învinuirea ce i se aduce, că el ar fi avut în vreun fel cunoștință de împușcarea lui Gheorghe Apostol, admitând numai ipoteza că «e posibil» ca în acea «învălmășală» (sic!) să-l fi nimerit, dar, în același timp, el exclude această posibilitate.

Având în vedere cele arătate mai sus, propunem Secretariatului C.C. al P.C.R. să nu se ia în considerare cererea lui Pătrașcu Andrei de reprimare în partid."

Singurul lucru pe care A. Pătrașcu l-a obținut ca urmare a memoriilor pe care le-a înaintat a fost pensia „pentru activitatea în mișcarea muncitorească ilegală", fixată la 17 iunie 1965 la 1.700 lei lunar. ■

În acest an marcăm 1900 ani de la finalizarea construcției Podului lui Traian de la Drobeta. El rămâne un element al patrimoniului nostru național, dar și european, totodată un simbol al conectării directe al acestui teritoriu la marea civilizație europeană.

PODUL LUI APOLODOR, DE LA DROBETA

Conf. univ. dr. CARMEN BULZAN

După încheierea primului război daco-roman, romanii construiesc un mare pod de piatră, între 103 și 105, ale cărui capete se pot vedea și astăzi, unul pe malul românesc, celălalt pe malul sârbesc. Despre Podul lui Traian de la Drobeta se poate vorbi dintr-o perspectivă a arhitecturii, ca o construcție ce uimește încă lumea, și dintr-una militar-strategică, el ușurând traversarea Dunării de către legiunile romane în cel de-al doilea război daco-roman.

Traian a ales locul la Drobeta pentru a lega printr-un pod Dacia cu Imperiul, și nu întâmplător. Acolo curenții repezi din defileul Cazanelor se liniștesc, solul

este solid, fundul fluviului este format dintr-un strat de pietriș tare, iar lățimea și adâncimea apei sunt potrivite.

Stăpânind Câmpia Severinului și platoul de peste Dunăre, podul domina cu ușurință valea fluviului. Pe aici vor fi fost transportate bogățiile minerale și agricole ale Daciei spre Imperiu. Acest pod este una dintre cele mai îndrăznețe lucrări de inginerie romană și se datorează renumitului arhitect al Antichității Apolodor din Damasc. Lucrarea sa referitoare la pod s-a pierdut, ca și *De bello dacico* a lui Traian sau *Getica* a medicului Creton.

Istoricul Dio Cassius în *Istoria romană*, care ni s-a transmis într-o formă pre-

scurtată prin intermediul călugărului bizantin Xiphilinos, ne-a lăsat informații despre pod: „Traian construiește pe Istru un pod de piatră, pentru care nu știu cum să-l admir îndeajuns.”

Stâlpii din piatră în patru muchii erau în număr de 20. Erau puși față în față, la o distanță de 170 picioare, și erau uniți printr-o boltă.

Mâna de lucru a fost furnizată de armată: Legio VII Claudia Felix, Cohors I Cretum, Cohors III Brittanum, Cohors II Hispanorum și Legio V Macedonica.

Cu ocazia inaugurării, în 105, s-a bătut o medalie de bronz, iar Senatul roman i-a conferit împăratului Traian titlul de *Optimus Princeps*.

Medalia are pe verso capul lui Traian. Pe revers imaginea podului este redusă la cele două portaluri împodobite cu trofee și unite cu un întreit arc de lemn, sub care este ancorată o corabie, alături de legenda: „S.P.Q.R.

[Senatul și Poporul Roman] OPTIMO PRINCIPI S.C.“

Alte imagini ale podului, contemporane lui, sunt scenele de pe Columna lui Traian de la Roma, realizată de același arhitect, Apolodor din Damasc. Scenele XCVIII-XCIX au ca fundal podul și castrul de la Drobeta. Din cele 20 de pile din apa Dunării, aici sunt redată numai cinci. Partea superioară a podului apare lucrată numai din lemnărie. Scena CI de pe Columnă înfățișează momentul ieșirii armatelor romane prin portalul nordic al podului. Portalul este așezat cu fundația pe o grămadă de blocuri de piatră uniformă, peste care se vede o palisadă de lemn, urmând un podeț ce coboară oblic peste un șuvoi de apă. Acestea sunt singurele documente autentice referitoare la pod.

Despre distrugerea lui nu există nici un indiciu precis. Dio Cassius vorbește de viața scurtă a podului. După el, Hadrian, fiul adoptiv al lui Traian, ar fi dat poruncă să i se scoată „partea de deasupra, fiindcă aceasta con-

„[Traian] socoti pod de piatră peste Dunăre să facă [...] de nu s-ar vide și astăzi urmele și temeliele lui din fundul Dunării la locul carele mai pre urmă s-au numit Turnu Severinului.“

Dimitrie Cantemir,
Hronicul romano moldo-vlahilor

stituie o punte periculoasă pentru romani, dar favorabilă barbarilor de a năvăli în Moesia“. Procopius crede că podul s-a prăbușit din cauza apelor și aluviunilor aduse de Dunăre.

Pentru apărarea podului s-a construit castrul roman, alături de care s-au înălțat termele și bazilica, ale căror urme se văd și azi la Drobeta Turnu Severin. Înainte de începerea ridicării podului, avea să fie construit drumul roman, pe malul drept al Dunării. Stă mărturie Tabula Traiana, ce reprezintă o inscripție în piatră, pe malul drept al Dunării, ridicată cu ocazia săpării drumului roman, înainte de începerea

primului război daco-roman (101-102).

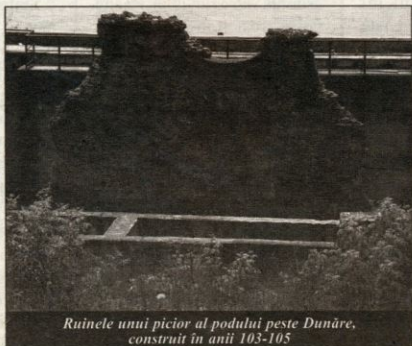
Întă textul: „Împăratul, Cezar, fiul Divului Nerva, Nerva Traianus Augustus, învingător al germanilor, preot suprem investit cu puterea de tribun a IV-a

oară, părinte al patriei, consul a II-a oară, săpând munți, a durat un drum de-a lungul fluviului.“

El rămâne un simbol de romanitate și latinătate pentru poporul român, un loc într-un itinerar cultural de civilizație, care a marcat destinul Europei.

Se cuvine să ne reamintim cuvintele lui Popa Lisseanu (1866-1945, membru al Academiei Române), care scria: „Fără îndoială, cea mai mare și mai remarcabilă, cea mai nobilă și am putea zice cea mai sfântă personalitate din istoria neamului nostru este Împăratul Traian, creatorul și întemeietorul poporului românesc din Dacia. El este, cum l-ar fi numit romanii, *pater indiges* al latinității de la Dunărea de Jos. Căci, de bună

seamă, dacă micuța colonie Italica, din Spania, fondată de scipioni în secolul II d.Chr., pe malurile Guadalquivirului, n-ar fi dat naștere unui geniu militar și politic care avea să fie într-o zi Împăratul Traian, nu se poate ști dacă opera înfăptuită de el în Dacia s-ar mai fi putut realiza de un alt împărat.“ ■

Ruinele unui picior al podului peste Dunăre, construit în anii 103-105

ALBUM ISTORIC

Acum 65 de ani, în urma ultimatumului sovietic, trupele române se retrăgeau din Basarabia. Consacrăm aceluia moment tragic planșele numărului de față. Fotografiile ne-au fost oferite, în cadrul colaborării dintre publicațiile noastre, de domnul Ion Negrei, redactor șef al revistei Cugetul, care apare la Chișinău.

Trupe sovietice pe malul Nistrului...

... și trecând fluviul

Ofițeri români și sovietici

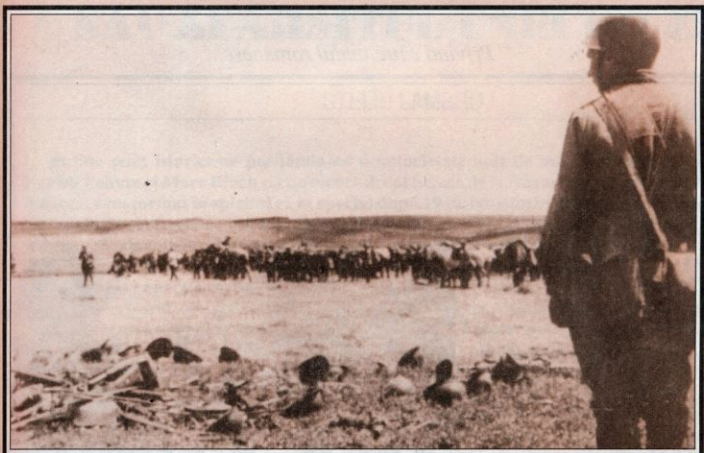
Tancuri sovietice în satul Lipcani

Trupele române se retrag...

... abandonând în multe cazuri armele și tehnica de luptă

Defilarea trupelor sovietice prin Chișinău la 4 iulie 1940

Privind către malul românesc...

FRANÇOIS FURET SAU SFÂRȘITUL UNEI ILUZII

STELIU LAMBRU

Puține școli istorice se pot lăuda cu o notorietate atât de mare precum cea fondată de Lucien Febvre și Marc Bloch și cunoscută drept Școala de la Anale. Generații întregi de istorici francezi s-au format în spiritul ei, în special după 1945, iar istorici nefrancezi i-au împrumutat metodologia și sferile de interes. Popularitatea Școlii a fost pe măsura ambițiilor ei, acelea de a scrie „istoria totală”, dar ea a fost câștigată mai ales datorită noutăților pe care le propunea. Marii istorici postbelici ai Franței sunt legați mai mult sau mai puțin de Anale, chiar și atunci când nu-i mai aparțin metodologic și tematic.

François Furet aparține atât de mult școlii de la Anale și, totuși, atât de puțin. Mult, pentru că el s-a format ca student în climatul de acolo, l-a frecventat pe Fernand Braudel, discipol al lui Febvre, împreună cu tineri colegi de generație, ajunși, mai târziu, nume „grele” ale istoriografiei franceze contemporane: Alain Besançon, Emmanuel Le Roy Ladurie, Mona Ozouf, Denis Richet. Despre climatul de la Anale, Furet scria: „cât despre noi, găseam un spațiu aproape nelimitat de curiozități și de metode: oază providențială la ieșirea din istoricismul stalinisto-marxist, căruia tocmai îi evaluasem puterea de mistificare”. A fost totuși o ofertă pe care el a găsit-o insuficientă, deoarece cariera sa academică și curiozitățile sale științifice s-au îndreptat în alte direcții decât cele de până atunci ale Școlii.

● A îndepărtat conformismul și militantismul politic din știința istoriei
 ● A avut curajul să repună creativ în discuție două dintre cele mai dragi, dar și cele mai problematice subiecte ale istoriei moderne: Revoluția franceză și totalitarismul (fascismul și comunismul) ● A practicat interdisciplinaritatea: lecturile și notele din filosofie, sociologie, literatură, politologie și-au găsit întotdeauna un loc în scrierile sale istorice ● A reflectat, în principal, asupra naturii propriului domeniu de studiu ● A înțeles funcția educativă a istoriei, pusă în slujba democrației

François Furet s-a născut în 1927 la Paris și s-a format în tragicii ani ai celui de-al doilea război mondial. Urmează cursurile Facultăților de Litere și Drept ale Universității din Paris, dar, îmbolnăvindu-se de tuberculoză, își interupe studiile în 1950. După patru ani, în 1954, își dă doctoratul în istorie. Până în 1960 funcționează ca profesor de liceu la Compiègne și Fontainebleau, pentru ca, începând cu 1960, să intre la École des Hautes Études en Sciences Sociales, loc unde va cunoaște consacrarea. Pentru o scurtă perioadă lucrează ca jurnalist la *France Observateur*, viitorul *Le Nouvel Observateur*.

Franța ieșise din război „pe ușa din față”, după ce îndurase umilințele înfrângerii militare și ocupației germane. Sfârșitul războiului a eliberat întreaga frustrare franceză, care s-a revărsat asupra prestației guvernului de la Vichy, condus de fostul erou al primului război mondial, mareșalul Pétain, care colaborase cu autoritățile germane. Ideologic, această eliberare a însemnat o regroupare a marxismului în rândurile intelectualilor și o resuscitare a socialismului în întreaga societate franceză, după ce ideologia dreptei fusese compromisă de cabinetul colaboraționist al lui Pétain. *Analele* plătiseră și ele tribut războiului prin moartea lui Marc Bloch, împușcat de naziști în 1944. În acele condiții, tânărul Furet aderă la ideologia comunistă, devenind chiar membru al Partidului Comunist Francez. Dar numai

pentru scurtă vreme, întrucât Revoluția maghiară din 1956 este cea care îl vindecă de utopia comunistă. Tânăr extrem de dotat și având practica reflecției, Furet începe să-și pună o serie de întrebări cu privire la doctrina la care aderase din convingere. Acesta este momentul când istoricul hotărăște să iasă de sub vraja marxismului; atunci decide că influența nefastă a politicului asupra științei va fi eliminată din meseria sa de istoric.

Astfel, prin punerea întrebării „ce este istoria?“, Furet avea o dublă ambiție: depolitizarea ei și căutarea unei noi semnificații pe fondul gravelor carențe teoretice pe care le prezenta modelul marxist. Pentru Furet, istoria nu este nici știință a naturii, nici știință socială, deși o considera încadrată în rândul celor din urmă. Este o meserie în care „adevăratul secret nu constă în a imagina raporturi între mai multe ordini de fapte... sau în a pune întrebări noi asupra unor fapte deja cunoscute; nu, istoricul trebuie mai ales să dea viață, prin magia povestirii sale, tuturor acelor vieți, gânduri, pasiuni pierdute în aceste manuscrise vechi pe care nimeni, înaintea lui, nu le-a mai citit vreodată“.

Istoria este o na-rațiune, în felul ei propriu, fără a fi literatură. Iată, pe scurt, mesajul lui Furet.

Primul domeniu de studiu din a cărui bibliografie nu poate absenta numele lui Furet este istoria Revoluției franceze și istoria istoriei Revoluției franceze. Amândurora el le-a fost unul dintre cei mai originali exegeți.

Un exemplu de arhitectură renașcentistă franceză, curtea ovală de la Fontainebleau, orașul în care François Furet a fost profesor de liceu

Istoricul își ține promisiunea și începe prin a elibera domeniul de studiu al Revoluției franceze de dictatura interpretativă a marxismului. Volumul *Reflecții asupra Revoluției franceze* a fost momentul culminant al întreprinderii sale de scoatere a Revoluției de sub incantația marxistă. Căci principala țintă a „cruciadei” lui Furet, alături de analiza stilului politic francez creat de Revoluție, al moștenirii acesteia, glorificat până la sațietate de stânga, este receptarea postumă a valorilor revoluționare. Ideea centrală a *Reflecțiilor* este discutarea teoriei revoluției inevitabile, care afirmă că o societate, datorită raporturilor economice în care se găsește la un moment dat, trebuie să producă o schimbare pe cale violentă. Teoria revoluției inevitabile, a schimbării sociale prin răsturnare violentă mai afirmă că noul se rupe de vechi, continuitatea sucombă și ruptura triumfă aducând schimbarea. Această teorie, după Furet, împiedică înțelegerea complexității alegerilor omului în timpul revoluției; dacă totul este previzibil, atunci omul este redus la un simplu agent al unei forțe superioare lui, al unei rațiuni materialist-dialectice.

Furet se îndoiește profund de asta. El mizează atât pe continuitate, cât și pe ruptură între Vechiul Regim și regimurile revoluționare, arătând că din punctul de vedere al programului reformist revoluționar, monarhia arătase o disponibilitate totală de a introduce reformele pe scară largă. Ruptura apare la nivel psihologic, unde actorii Revoluției trezesc radicalismul revoluționar în mase și inventează o nouă identitate, și anume cea revoluționară, progresistă, pe care o opun celei vechi. Interpretarea Revoluției pe care el o propune se fundamentează pe – fără a se confunda cu – cărțile celor mai iluștri istorici ai evenimentului, Alexis de Tocqueville și Augustin Cochin. Revoluția franceză, arată Furet, are ca particularitate continuitatea cu Vechiul Regim (Tocqueville), dar și ruptura radicală cu acesta (Cochin). Odată cu Furet, reflecția asupra

Marc Bloch, fondator al Școlii de la Anale, a fost împușcat de naziști în 1944

Revoluției franceze nu mai stă sub semnul lui Marx, ci sub acela al lui Tocqueville.

Ce alt motiv de revoltă mai are Furet împotriva moștenirii Revoluției? Răspunsul este conformismul profesional: „mai mult decât într-o ideologie politică, istoriografia Revoluției mi se pare astăzi împotmolită în lene intelectuală și pisălogeală respectuoasă”, scrie el în *Reflecții*. Apoi mai este și marea influență a lui Albert Soboul, care așeza lupta de clasă la originea Revoluției. Acestuia îi răspunde în 1971, scriind *Le Catéchisme révolutionnaire*. Marele pariu al lui Furet este acela de a demitiza valorile prezentului politic, de a analiza

originile termenilor prezentului politic și cultural cu mijloacele istoricului. Ultima provocare pe care o aruncă reinterpretării Revoluției este filiația doctrinară iacobinobolșevici, filiație prin care adesea și-a atras furia stângii.

Judecată fără indulgență

Dar ce poate fi mai provocator la adresa Revoluției decât titlul unui capitol – *Revoluția franceză s-a terminat?* Și de ce proclamă Furet sfârșitul Revoluției? Pentru că Franța actuală și, în general, lumea de azi nu înseamnă numai moștenirea lui 1789. „Ceea ce constituie originalitatea Franței contemporane nu este faptul de a fi trecut de la monarhia absolută la regimul reprezentativ sau de la lumea nobiliară la societatea burgheză: Europa a parcurs același drum fără revoluție și fără iacobini – chiar dacă evenimentele franceze au putut, pe ici, pe colo, să accelereze evoluția și să fabrice imitatori. Or, Revoluția franceză nu este o tranziție, este o origine și o fantasmă a originii. Interesul ei istoric e dat de ceea ce are unic și, de altfel, tocmai acest unic a devenit universal: cea dintâi experiență a democrației.”

Al doilea domeniu în care numele lui Furet nu poate lipsi din bibliografie este istoria comunismului. Deși studiarea comunismului este incomparabil mai săracă decât cea a

fascismului/nazismului, acest gol se umple treptat. Furet trece elegant proba administrativă a accesului la arhive și analizează comu-

La ceasul dezagregării sale, imperiul sovietic prezintă o particularitate rară: aceea de a fi fost o superputere fără să fi încarnat o civilizație

nismul cu ajutorul abordării istoriei intelectuale și a ideilor. Iar rezultatul este unul spectaculos, atât pentru expresia politică și pentru vocația militantă a regimurilor marxist-leniniste, partidelor, grupurilor, organizațiilor de inspirație marxistă din Occident, cât și pentru stânga academică. Înainte de demersul lui Furet, comunismul mai primise lovituri puternice din partea scriitorilor Orwell și Koestler, dar, deși serios clătinat, rezistase. În lupta împotriva vrajei comuniste s-a distins în special școala franceză prin Raymond Aron (*Magazin istoric*, nr. 5/2002), analistul gravelor deficiențe teoretice și practice ale marxismului, și Alain Besançon, cercetător de prim rang al sovietologiei franceze.

Războiul lui Furet cu comunismul este până la urmă o răfuială personală, un fapt care ține de biografia autorului. În *Trecutul unei iluzii. Eseu despre ideea comunistă în secolul XX*, una dintre cărțile care au dat lovitură de grație comunismului, Furet scrie despre adâncă empatie a autorului cu subiectul său: „problema pe care încerc astăzi s-o înțeleg e legată inseparabil de viața mea. Am trăit dinăuntru iluzia în al cărei trecut trebuie să cobor, în una dintre epocile maximei sale răspândiri. Trebuie oare să am regrete, acum, când îi scriu istoria? Nu cred. După 40 de ani, îmi judec orbirea de atunci fără indulgență, dar și fără gust amar. Fără indulgență, pentru că scuza căutată adesea în bunele intenții nu răscumpără, în ochii mei, păcatul ignoranței și al trufiei. Fără gust amar, pentru că acest angajament mi-a deschis ochii. Eliberându-mă de el, îmi puneam primele întrebări asupra pasiunii revolu-

ționare și eram vaccinat contra investirii pseudoreligioase în acțiunea politică”. Aceste ultime cuvinte din prefața volumului nu spun

totul, dar spun suficient despre intenția autorului.

O iluzie... Aceasta a fost comunismul pentru Furet, pentru cei din generațiile anterioare lui și cele contemporane lui. Mai mult decât atât, iluzia comunistă nu a fost un „fel de eroare de judecată, care cu ajutorul experienței poate fi reparată, măsurată, corectată”, ci mai curând o investire psihologică comparabilă cu cea a unei credințe religioase, deși obiectul ei este istoric”. La origine, ea a fost o utopie, o goană după o himeră, în care omul secolului XX nu a precupețit nimic, nici chiar viețile semenilor săi, pentru a o atinge. „Iluzia nu «însoțește» istoria comunistă, ci îi este constitutivă.” Drama sfârșitului iluziei comuniste nu este numai faptul că au fost dezvăluite marile crime împotriva unor oameni nevinovați ori traumatizarea supraviețuitorilor, ci faptul că în urma ei nu rămâne nimic: „Sfârșitul Revoluției ruse sau dispariția imperiului sovietic lasă în urmă o *tabula rasa* – nimic comparabil cu ceea ce lăsase sfârșitul Revoluției franceze sau căderea imperiului napoleonic. Lenin nu lasă nimic moștenire. Revoluția din octombrie își încheie traiectoria fără să fi fost învinsă pe câmpul de bătaie, dar lichidând ea însăși tot ce s-a făcut în numele ei. La ceasul dezagregării sale, imperiul sovietic prezintă o particularitate

rară: aceea de a fi fost o superputere fără să fi încarnat o civilizație. A avut toate atributele puterii mondiale, prin care a impus respect adversarului, ca să nu mai vorbim de atributele mesianismului ideologic, prin care și-a câștigat venerația partizanilor săi. Cu toate acestea, destrămarea sa rapidă nu lasă nimic în

Mai 1968, la Sorbona. Pe standurile comuniste Troțki tronează alături de Che Guevara

picioare: nici principii, nici coduri, nici instituții, nici măcar o istorie. La fel ca – înaintea lor – germanii, rușii sunt al doilea mare popor european incapabil să dea un sens veacului XX și de aceea nesigur de întregul său trecut.“

Desigur că analiza lui Furet are la bază fundamentele teoretice ale comunismului. *Trecutul unei iluzii* este, așa cum se observă și în subtitlu, analiza unei idei, considerată una bună, care a avut în practică efecte catastrofale. Ce putea fi mai seducător decât o ideologie mesianică, proiectul societății ferice, în care libertatea deplină, absența surselor de nefericire și împlinirea tuturor dorințelor ar fi fost de domeniul trecutului? O idee și o promisiune percutante, care însă nu aveau cum să funcționeze în practică. Aici se află, crede Furet, și originile dramelor postcomunismului, în „trezirea la realitate“. La un moment dat, Furet afirmă că, în ciuda faptului că nazismul și comunismul sunt la fel de detestabile, cel din urmă îl depășește în gravitate pe primul dintr-un singur motiv: aplicarea principiilor nazismului transformase niște oameni răi în niște oameni și mai răi. Pe când aplicarea principiilor comuniste transformase niște oameni buni în niște oameni răi. Acesta este un alt tip de investigație istorică. El merge la rădăcinile primare ale visului comunist, care a sedus milioane de oameni și a creat, ironia sorții, o religie seculară: mântuirea prin istorie și universalitate.

Cele două fețe ale totalitarismului

De la de-acum clasică *Historikerstreit* („gâlceavă a istoricilor“) germană din 1987, în care Ernst Nolte fusese unul dintre actorii principali, nu s-a mai înregistrat nici o altă dispută comparabilă în lumea istoricilor ca aceea dintre Furet și Nolte, de la mijlocul anilor 1990. Și de această dată tema a fost totalitarismul și recepția sa postumă, mai precis anumite părți ale interpretării nazismului date de istoricul german. Dacă *Historikerstreit* avea o puternică încălțătură emoțională în privința

Hannah Arendt (în imagine, la 19 ani) a pus, în anii '50, semnul de egalitate între fascism și comunism

istoriei germane dintre 1933 și 1945 și a responsabilității germane în Holocaust, în corespondența dintre cei doi, apărută în prestigioasa revistă *Commentaire* din toamna anului 1997, la câteva luni după moartea lui Furet, sunt analizate ambele fețe ale totalitarismului, comunismul și fascismul.

Controversa Furet-Nolte nu este una care îi placează pe cei doi actori pe poziții extreme din punct de vedere doctrinar și profesional. Ei sunt, mai degrabă, foarte apropiați și disputa lor nu e marcată de încrâncenare și de ambiția de a-l „desființa“ pe celălalt. Dimpotrivă, se completează reciproc cu simpatie, se regăsesc cu satisfacție în afirmațiile celuilalt. Dar asta nu-i împiedică să-și exprime deschis dezacordurile. Pasionanta dispută este deschisă de o notă voluminoasă a lui Furet din *Trecutul unei iluzii*, care trimitea la tezele lui Nolte privind fascismul. Acea notă îl ajuta pe francez în așezarea comunismului și fascismului pe picior de egalitate.

Trebuie remarcat că ambii istorici sunt de acord că totalitarismul, fascismul și comunismul sunt contradicții ale sistemului democrației liberale. Furet și Nolte se situează pe aceeași poziție tranșantă: ambele ideologii sunt soluții mesianice la marile dileme ale omului modern. Comunismul privilegiază universalul, iar fascismul particularul, comunismul vede mântuirea umanității în internaționalism, fascismul în națiune. Faptul că ani de zile comunismului i s-a refuzat de către intelectualii occidentali natura profund totalitară și antiumană, acordată din plin nazismului, a influențat negativ știința istorică. Se poate spune că schimbul de scrisori dintre cei doi a influențat decisiv în echivalarea fascismului cu comunismul. Încercările lui Hannah Arendt din anii 1950 nu convinseră intelectualitatea occidentală de raportul fascism egal comunism, dimpotrivă chiar. Era o insultă împotriva bunului simț să spui că Stalin este omologul lui Hitler.

Pe scurt, disputa dintre Furet și Nolte se concentrează în jurul tezei lui Nolte potrivit căreia fascismul/nazismul a fost o reacție legitimă împotriva bolșevismului. În opinia lui

Nolte, ideea „suprimării
burgheziei ca
clasă“

le a-
parține
bolșevi-
cilor,
pentru că
„Gulagul
este an-
terior lagă-
rului de la
Auschwitz“.
Mai mult
decât atât,
continuă Nol-
te, Holocaustul
ar fi avut drept
una dintre mo-
tivațiile „rațio-
nale“ așa-numita
declarație a lui
Chaim Weizmann,
din septembrie

1939, care, în nu-
mele Congresului Mondial Evreiesc, cerea
tuturor evreilor din lume să lupte alături de
Anglia împotriva Germaniei. „Argumentul“,
scrie Furet, „este, în același timp, șocant și
fals“, este „efectul unui fond de naționalism
german umilit din 1945 încoace“. După Furet,
fascismul și comunismul deși au propria lor
autonomie, se hrănesc din ura unuia față de
celălalt. „Afirmația «Gulagul a precedat
Auschwitzul» nu este nici falsă și nici
nesemnificativă. Dar ea nu are sensul unui lanț
cauză-efect“, adaugă Furet, menționând că
evreii au fost făcuți vinovați atât pentru apariția
bolșevismului, cât și pentru nașterea
democrației. Furet nu acceptă teoria lui Nolte
a „nucleului rațional“, care ar fi stat la baza
exterminării evreilor, arătând că particularitatea
nazismului a fost încercarea de a transforma
ura față de evrei, „pasiune politică răspândită
în întreaga Europă de atunci“, în masacrul
general al acestora.

Nolte se apără spunând că paranoia
antisemită a lui Hitler s-a bazat pe repre-
zentările pe care le aveau Führer-ul și apropiații
lui despre „mesianismul evreiesc“. De
asemenea, menționează că dezacordul lor are
la bază chiar și o greșeală de traducere a unui
articol al său din *Le Débat*, în care spusele sale
– „nu vrem să-i privim pe evrei ca actori ai
unei tragedii, ci numai ca victime ale unei

Ernst Nolte, un autor predispus la dialog
în ce privește comparația nazism – comunism

nebunii“ – au fost
răstălmăcite
s u b
forma
u n e i
„obse-
sii“ a
lumii de
azi de a-i
considera
pe evrei
victime, și
nu actori ai
unei tra-
gedii. Nolte
spune că el
vede o relație
cauzală între
puciul bolșevic
și amenințările la
adresa națiunilor
europene repre-
zentate de revolu-
țiile sovietice din
Ungaria (martie

1919) și Bavaria (aprilie-mai 1919). Pentru
Nolte, există un „nucleu rațional“ al anti-
semitismului nazist, dar el este „ilegitim“ și
„nejustificabil“.

Finalul acestei admirabile corespondențe,
în care cei doi și-au arătat desăvârșita măiestrie
în mănuierea armelor profesiei lor, îi face pe
ambii să cadă de acord că atmosfera de
intoleranță și încrâncenare ideologică din
studii privind fascismul și comunismul
trebuie să dispară neîntârziat din comunitatea
oamenilor de știință. În ultima scrisoare,
referindu-se la prezent, Furet constată: „Mai
mult decât oricând, nu trebuie să facem pe
profeții. A înțelege și a explica trecutul nu mai
este un lucru atât de simplu.“

François Furet a murit la 11 iulie 1997, în
vârstă de 70 de ani, la Toulouse, ca urmare a
unei lovituri la cap suferite pe terenul de tenis.
În urma lui rămân câteva mii de pagini scrise,
o carieră excepțională de profesor, din care
peste două decenii la Universitatea din
Chicago, și o imensă notorietate. În martie
1997, cu câteva luni înaintea morții, el obținuse
și un loc între „nemuritorii“ Academiei
franceze. La alegerea sa, Nathan Tarcov,
președintele Comitetului de Științe Sociale al
Academiei, a spus: „Mai mult decât oricine
altcineva, el a fost responsabil pentru renașterea
gândirii liberale din Franța.“ ■

Falsuri... istorice

Astăzi, fără imagini, ar fi greu, dacă nu chiar imposibil de gândit lumea modernă. De la afișe colorate până la televiziunea cea de toate zilele, imaginea ne invadează, ne provoacă, ne emoționează și, de ce nu, ne manipulează.

De-a lungul istoriei, imaginea, chiar dacă nu a jucat rolul de azi, a fost prezentă, prin marea ei forță de sugestie și capacitatea de a transmite multă informație sintetică, dar inteligibilă.

De la „impresiile“ autorilor de basoreliefuluri și gravuri și până la precizia fotografică de azi, s-a scurs un drum lung, presărat cu artă, inspirație, realism, dar și fantezie și fals, cu sau fără intenție. Cum se aplică toate acestea la iconografia cetății Bran?

DIN ISTORIA ÎN IMAGINI A CETĂȚII BRAN

BOGDAN-FLORIN POPOVICI, NICOLAE PEPENE, VICTOR ȘTEFĂNESCU

- Aceeași imagine în Valahia, Ungaria și Saxonia • Pârâul care curge în... amonte! • Apare luna în plină zi! • Și obiectivul fotografic poate fi păcălit
- Drumul, colorat în albastru, devine o apă • Nici Nicolae Iorga nu a scăpat
- Turnul estic..., la vest!

Cea mai veche reprezentare a cetății Bran s-a presupus a fi cea din *Welt Chronik*, a lui Schedelius, publicată în 1493 la Nürnberg. În lucrarea *Branul – o poartă în Carpați*, Titus Hașdeu remarcă: „prima reprezentare istoriografică, cu totul fantezistă, a Valahiei...“. Cu toate acestea, autorul afirma: „se pare că în dreapta sus este reprezentat Branul“. El a considerat, probabil, că fantezia gravorului a lucrat în sensul

dispunerii elementelor pe planșă, individualizând însă, măcar în unele aspecte specifice, teritoriul descris. Unul dintre aceste elemente specifice ar fi putut fi cetatea Bran, în colțul din dreapta sus. Imaginea, atât în variantă color, cât și în variantă desenată-contur, a fost reprodușă de multe ori, inclusiv ca ilustrație a unui articol de-al nostru, în *Magazin istoric* (nr. 1/2002).

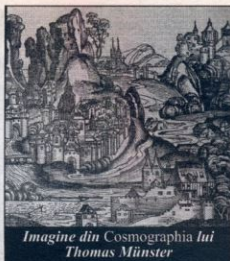
Este destul de evident că avem de a face cu o repre-

zentare fantezistă, însă nu este foarte clar până unde a intervenit fantezia și dacă există elemente reale în reprezentarea grafică. Pentru cineva care studiază originalul incunabulului poate fi surprinzător că, deși în titlul imaginii scrie clar *Walachia*, aceeași imagine reprezintă și Ungaria, și Saxonia... Așadar, nu doar că este o reprezentare imaginată a Valahiei, dar nici măcar nu are intenția de a surprinde vreun element specific pentru

această regiune. Ilustratorul, Michael Wohlgemuth, nu a dorit decât să „umple” paginile cărții cu imagini, care să varieze, probabil, curgerea textului, considerată, poate, prea monotonă pentru cititori. Probabil, desenele-ilustrație erau realizate de cineva care nici nu cunoscuse realitatea, ci în cel mai bun caz se orienta după descrierile autorului textului.

In situație similară se întâlnește la jumătatea secolului următor. În *Cosmographia* lui Thomas Münster, publicată la Basel, în 1564, încadrată de textul care descrie drumul Sibiu-Brașov-Brașov-Câmpulung, se află o ilustrație, atribuită de editorii volumului întâi din seria de *Călători străini...* orașului Brașov. Comparând cu o imagine ulterioară, se observă însă că ilustrația mai degrabă ar reprezenta cetatea Bran, forma generală a reliefului fiind mai greu de atribuit orașului Brașov. Desigur, incongruențele în reprezentarea cetății se puteau datora reproducerii reconstituite după text a zonei. Însă analiza atentă a volumului lui Münster permite identificarea unei situații similare cu cea a cărții de la 1493: în descrierea Germaniei apare exact aceeași imagine, dar cu o semnificație, evident, diferită. Și aici avem de-a face cu o reprezentare grafică complet fantezistă, fără nici o intenție de a reproduce, în vreun fel, realitatea.

Modificările intervenite în concepția de reproducere grafică a peisajelor, cetăților, orașelor determinate și de activitatea unităților de geniu ale armatei moderne, vor duce și la apariția unor reproduceri realiste, sau mai bine spus, mai apropiate de realitate. Este și cazul cetății Bran. Acest fapt

Imagine din *Cosmographia* lui Thomas Münster

nu înseamnă că nu mai apar o serie de erori, care trădează fie existența unor schițe realizate de alte persoane, fie neatenția – generatoare de situații nereale. Un exemplu îl reprezintă schița lui Karl von Sonnenstein, care, în 1831, ca ilustrație pentru cartea lui Alexis von Bethlen despre cavalerii teutoni, realizează o spectaculoasă reprezentare a cetății Bran. În ansamblu, gravura dă o idee generală corectă despre cetate și teritoriul din jur, așa cum este el descris în documente, lucrări sau alte imagini anterioare și ulterioare. La o analiză atentă se remarcă însă raporturile de mărime flagrant imprecise în reprezentarea cetății, anumite „ajustări” grafice fiind menite să soluționeze unele detalii de teren. Cel mai insolit element este însă reprezentarea pârâului Turcu care, după părerea gravorului, curge spre... amonte!

Sfârșitul secolului XIX aduce fotografia, ca formă de reproducere cât mai fidelă a realității. Cărțile poștale ilustrate cunosc o frumoasă carieră, fiind astăzi încântătoare obiecte de colecție. Cele mai savuroase sunt însă acelea care, „sub masca realității, „ajustează” ilustrația, pentru a crea o imagine mai „aparte”. Astfel, o carte poștală de la 1898 prezintă cetatea Bran, dinspre sud. Imagini identice au circulat în epocă în mai multe versiuni, alb negru sau chiar colorate. Poate pentru a-și asigura individualitatea produsului, autorul acestei cărți poștale a introdus un element original: a desenat o... lună; apoi, o ușoară estompare a culorilor, și iată o carte poștală unică, cu Branul noaptea... O altă ilustrație, datând din 1930, a fost și ea obiectul imaginației autorilor. Pentru că fotografia dinspre sud a trecătorii de la Bran nu cuprindea tot ce s-ar fi dorit, imaginația și mâna omului au intervenit. Ca urmare, deși în realitate unghiul din care este realizată ilustrata nu are perspectivă asupra fortificației, cetatea Bran a fost „înălțată” pe un vârf de munte, astfel încât să fie vizibilă în imagine. Discret, dar eficient, căci în afara unor atenții cunoscătoare ai zonei, puțini oameni ar fi realizat falsul...

Fotografia cetății reprodușă ranversat în lucrarea lui Nicolae Iorga din 1906

O imagine a cetății Bran cu luna... în plină zi

Fotografia color este o realitate ulterioară celei alb-negru. Acest lucru nu i-a împiedicat însă pe entuziaștii din perioada fotografiei alb-negru să realizeze cărți poștale ilustrate... color. Din câte cunoaștem, ele sunt de fapt fotografii alb-negru colorate ulterior. Uneori însă, se întâmpla ca desenatorul să încurce culorile și să rezulte o cu totul altă realitate... Un exemplu îl reprezintă cartea poștală înfățișând castelul și trecătoarea Bran, care a circulat și ea pe la 1930. La o analiză atentă, se remarcă faptul că drumul, situat în realitate în partea dreaptă a părului, este colorat în albastru intens, ca și cum ar fi părul însuși. Combinat cu celelalte detalii, rezultă un felos canal taluzat, care nu exista la Bran până la 1930!...

Odată cu tehnica reproducerii pe scară tipografică a imaginilor, realitatea a avut de câștigat. Cititorii au putut avea la dispoziție reproduceri veridice, astfel încât, fără a fi neapărat obligați să ajungă la fața locului, ei puteau recunoaște cetatea de la Bran. Cu toate acestea, procesul tipografic, ajutat de neatenția omului (fie el autor sau tipograf) a permis în continuare strecurarea unor erori care, pentru ochiul format cu

imaginea cetății de la Bran, erau cel puțin frapante.

Un prim exemplu în acest sens este lucrarea lui N. Iorga, *Neamul românesc din Ardeal și Ungaria la 1906* (cităm aici ediția II, 1939), care prezintă o frumoasă imagine a Branului, realizată de fotografii sași. Imaginea este deosebită și prin faptul că prezintă o realitate care nu există! După cum se poate remarca în imagine, drumul în trecătoare face o curbă largă spre vest, trecând pe sub cetatea aflată în stânga drumului... Or realitatea este exact invers, deoarece fotografia este ranversată...

Într-o lucrare din anii '70, este prezent un unghi de fotografiere clasic al Branului, văzut dinspre sud, cu turnul rotund la est... Și aici, imaginea este ranversată, turnul rotund al cetății fiind în realitate în partea de vest... Recent, o firmă de telefonie prezintă pe cartelele vândute o imagine a turnului sudic al cetății Bran, ranversată...

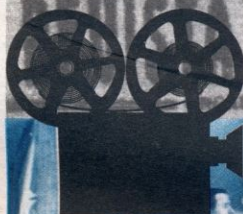
Aceste „scăpări” redacționale sunt uneori mai savuroase, mai ales că ele apar chiar în plantele sau în cărțile de promovare a Muzeului Bran... Această situație are o istorie de câteva decenii... În 1977, sub coordonarea lui Titus Hașdeu, apare un pliant de prezentare a muzeului. În

interior, dominând aproape întreaga pagină, se află o imagine dinspre sud-est a drumului Branului, a vâșii medievale și a cetății. Partea de est a cetății (în realitate) strălucește în partea de vest a monumentului (în fotografie)... Ioan Praoveanu, netăgăduit, unul dintre cei mai prolifici autori de lucrări despre istoricul Branului, are și el scăpări. În ghidul său din 1998, versiunea alb-negru, una dintre fotografiile este ranversată. În versiunea color a broșurii, această eroare este reparată, în schimb apare alta. Eroarea, prezentând o zonă ceva mai ascunsă și mai greu de depistat, poate fi însă remarcată de un ochi exersat, fiind, la fel ca în cazul de mai sus, ranversată.

Ultima apariție a Muzeului din Bran are și ea savoarea sa, nefăcând excepție la gafe ilustrate. De pildă, cel mai recent ghid editat are pe coperta IV o splendidă imagine nocturnă color a cetății Bran, cu turnul estic (în realitate) la vest... În fine, în lucrarea lui Narcis Dorin Ion (coordonator, de altfel al ghidului sus-amintit), *Castelul Bran, reședința reginei Maria și a prințesei (sic!) Ileana*, există o frumoasă colecție de imagini ranversate, majoritatea datând dinainte de 1920.

Această scurtă trecere în revistă a imaginilor „altfel” din iconografia Branului se poate constitui într-un ingredient suplimentar la mitul comercial al reședinței contelui Dracula. Căci cum altfel poate fi numit un loc unde răurile curg spre deal, punctele cardinale se rotesc în toate direcțiile, culorile se modifică, și, la momentul oportun, în plină zi, apare și o lună plină?... ■

O istorie a documentarului românesc

- Cosmorama la Iași, în 1832 • Primul film la București la 5 luni după proiecția de la Paris • „Poți crede că aceasta e realitatea“
- Inundațiile filmate din barcă • Experiențele doctorului Marinescu: filmul științific
- Comoara din dulapul spitalului Pantelimon

PIONIERII

ECATERINA DUMBRĂVEANU

Istoria spectacolului cinematografic în România își are începuturile cu mult înaintea primei proiecții din mai 1896. Cele dintâi „vederi fotografice“ apărute în țara noastră și menționate în presa vremii au fost prezente la Iași prin proiecțiile făcute cu ajutorul Cosmoramei (sau panoramei) de către Ioan Mancini în toamna anului 1832. Albina românească, din 4 septembrie 1832, comenta evenimentul, subliniind faptul că acesta nu a reușit să fie mai mult decât o simplă curiozitate pentru locuitorii capitalei Moldovei. Cosmorama „cuprindea imagini cu cele mai însemnate capitale, obeliscuri, monumenturi (ziduri de pomenire), întâmplări foarte curioase din istorie și alte lucruri vrednice de vedere și de care s-au mirat locuitorii“.

Treptat, aparițiile de acest gen s-au înmulțit și răspândit aproape concomitent, nu numai în Vechiul Regat, dar și în Transilvania, Bucovina și Basarabia. În iunie 1842, la București, se făceau proiecții cu imagini de pe vapor preluate cu ajutorul unui aparat de producție necunoscută, o anume „cameră obscură“, iar în septembrie 1844 Brașovul era martorul apariției Dioramei, proiecție despre care presa vremii spunea că este compusă din „12 faimoase chipuri“ de țări străine făcute cu dagherotipul.

Primele fotografii realizate de un român datează din luna aprilie 1854, când Carol Popp de Sztamari (Magazin istoric, nr. 2/1994; 3/1999) a realizat cel dintâi reportaj fotografic de război (ce cuprindea vreo 200 de fotografii), ilustrând momente de pe câmpurile de luptă ale războiului Crimeei. Același Sztamari fotografia în 1857, la București, momentul deschiderii Adunării ad-hoc sau realiza, în 1859, primul fotomontaj cunoscut la noi – portretele celor 57 de deputați care votaseră Unirea Principatelor. O mare contribuție la introducerea artei fotografice în România a avut-o generalul dr. Carol Davila, din a cărui inițiativă s-au înființat primele ateliere fotografice militare la Serviciul Sanitar și la Farmacia Centrală, amândouă ale Armatei. Acestea au pregătit fotografi care au luat imagini de pe câmpurile de luptă de la Plevna, Rahova, Vidin și Grivița.

România este printre primele țări în care a fost introdus cinematograful. Acest lucru s-a întâmplat la numai 5 luni de la proiecția filmului fraților Lumière, *Sosirea unui tren în gară*, într-o sală din Boulevard des Capucines (Paris, 30 decembrie 1895), care a marcat nașterea noii arte.

Primul spectacol cinematografic organizat în țara noastră a avut loc în saloanele ziarului *L'Indépendance Roumaine*, în seara zilei de 27 mai 1896. S-a prezentat atunci un program de filme analog celui de la Paris, iar atracția și deliciul publicului au fost vizionarea celebrului, de-acum, *Sosirea unui tren în gară*.

Cea dintâi cronică cinematografică română a fost semnată de ziaristul monden Claymoor (Mișu Văcărescu), care, în rubrica *Cahiers du high-life* din *L'Indépendance Roumaine*, nota: „A fost ca o ieșire din biserică într-o zi de sârbătoare... Totul se derulează cu o asemenea veridicitate și cu o asemenea viteză, încât poți crede că într-adevăr aceasta e realitatea.”

Proiecțiile au durat până în luna septembrie 1896, răspândindu-se în scurt timp ca un plăcut divertisment popular. Nu exista însă nici o sală special amenajată pentru cinema și atunci, rapid, s-a declanșat o întreagă campanie de reorganizare a sălilor de teatru, de cabaret, de revistă.

De un mare succes se bucurau peliculele ce conțineau imagini din țară, care au început să apară în mai puțin de un an. Primele imagini din România au fost luate de Paul Menu (1876-1973), optician bucureștean de origine franceză, care a filmat pentru firma Lumière *Parada regală de 10 mai 1897/Majestatea Sa Regele călare ocupând locul pe bulevard pentru a prezida defilarea*. Aparatul folosit era de producție Lumière. Între 10 mai și 20 iunie 1897 a mai filmat 17 subiecte pe care le-a considerat interesante, printre care: *Târgul Moșilor, Hipodromul și cursele de cai, Terasa cafenelei Capșa,*

Inundațiile Dunării la Galați și Flotila Românească pe Dunăre. Au fost prezentate cu succes la 8 iunie 1897. Nu se poate vorbi de o valoare artistică a imaginilor luate aproape la nime-reală, aceasta fiind mai curând de natură documentară, decât estetică. Imagini precum cele cu inundațiile Dunării la Galați sunt deosebite, fiind realizate în condiții extrem de periculoase, cu aparatul plasat într-o barcă.

În Transilvania primele proiecții cinematografice au fost realizate la Alba Iulia, Dumbrăveni și Blaj (1898) de prof. M. Benko. Prima sală de cinematograf s-a înființat în 1901, la Brașov.

Paul Menu și-a vândut aparatul doctorului Gheorghe Marinescu (1863-1938), care a utilizat-o în cercetările sale din domeniul neurologiei la spitalul Pantelimon din București. În 1898, cu ajutorul operatorului Constantin M. Popescu, Gheorghe Marinescu a realizat primul film de cercetare științifică din lume: *Tulburările mersului în hemiplegia organică*. Despre rezultatele obținute în domeniul tratării acestei boli, savantul scria: „Cinematograful ne permite nu numai să surprindem fenomenele care ar fi scăpat întotdeauna ochiului nostru, dar să le și evocăm la dorința noastră cu mare ușurință.” În următorii trei ani a mai realizat filmele medicale: *Un caz de hemiplegie isterică vindecat prin hipnoză* (1899), *Tulburările mersului în paraplegiile organice* (1899), *Tulburările mersului în ataxia locomotorie progresivă* (1900) și *Paralizia pseudohipertrofică sau miosclerezică din cadrul miopatiilor* (1901).

Într-o scrisoare către Gh. Marinescu, la 29 iulie 1924, Auguste Lumière recunoștea pionieratul filmelor sale: „Comunicările dv. asupra utilizării cinematografiei în studiul bolilor nervoase mi-au trecut, într-adevăr, prin mână într-o vreme când primeam *La Semaine Mé-*

Pionieri ai imaginii cinematografice (de la stânga la dreapta): Aurel Petrescu, N. Barbelian, Eftimie Vasilescu, Ion Cosma; în p. 42: laboratorul lui Leon Popescu

dicale, dar atunci aveam alte preocupări, de ordin industrial, care nu-mi permiteau să mă consacru cercetărilor biologice. Mărturisesc că uitasem aceste lucrări și vă sunt recunoscător de a mi le fi amintit. Din păcate, puțini savanți au urmat calea deschisă de dv.“

Interesantă este istoria regisirii filmelor făcute de prof. Marinescu, despre care, practic, toată lumea uitase. Au fost aflate în 1970, în niște cutii dintr-un dulap al spitalului Panteleimon, după decenii întregi de păstrare în condiții inadecvate, fără ca cineva să-și fi dat seama de comoara care se ascundea în ele. Descoperirea echivala cu o adevărată minune, mai ales că filmele s-au păstrat relativ bine.

Pentru câțiva ani, interesul publicului român pentru cinematograf a scăzut. Spectacolele de acest fel au reapărut în București prin '905 – an din care datează împământenirea definitivă a acestei arte la noi. La Marea Expoziție din 1906 a funcționat și un Pavilion al cinematografiei.

Tot atunci, în 1906, au început să reapară și filmele de actualitate din țară. Printre acestea menționăm: *Schimbarăa gardei* (filmă la Palatul regal), *Jurământul recruților* (filmă la Regimentele 10 și 12 artilerie și 3 călărași) sau *Armata română în ordine de bătaie* (1907). Nu se știe cu exactitate cine este autorul acestora, deși unii specialiști sunt de părerea că și acestea ar aparține operatorului Hugues D'Eywo, care – se știe precis – a lucrat în România în 1908-1910 ca trimis al casei *Pathé*. După Paul Menu, acesta este primul operator care a luat imagini din România, specializându-se mai ales în actualități cinematografice. Una dintre actualitățile realizate de el – *Blériot zburând la București* (filmă la 19 octombrie 1909) – se păstrează într-un film de montaj realizat în 1933.

Alte nume care merită a fi menționate sunt cele ale fraților aromâni Ienache (1878-1954) și Miltiade Manakia

(1882-1946), care au filmat în Balcani. De la ei se păstrează o colecție impresionantă de fotografii (au fost fotografi oficiali ai Curții Regale române și ai Porții otomane în 1911), precum și câteva pelicule, printre care și *Obiceiuri casnice la aromâncele din Pind* (Avdela, 1906). Acesta este primul dintr-o serie de 6 filme realizate despre obiceiurile aromânilor din Pind în perioada 1906-1912.

Primii operatori români care filmează imagini la noi apar pe la 1910, Inginerii C. Theodorescu și Gh. Ionescu („Cloc“) au lucrat un timp împreună, dar se vor despărți repede. Constantin Ivanovici (1896-1978) a filmat *Festivitatea formării primei cohorte de cercetași la Curtea de Argeș* (1911) și secvențe din războiul balcanic la Turtucaia și Plevna. Constantin Theodorescu, fascinat de Aurel Vlaicu, a realizat câteva actualități care-l au în prim plan pe acesta: *Vlaicu la București* (1910), *Vlaicu la Blaj* (1911), *Vlaicu la Viena* și *Zborul lui Vlaicu la Tg. Mureș* (1912). În *Marile manevre din 1911*, surprinde, printre altele, aeroplane și baloane militare. Din aceeași perioadă datează și începuturile carierei lui Nicolae Barbelian, care filmează *Regimentul 4 roșiori* sau *Inaugurarea Serviciului Foto-Cinematografic al Armatei la Craiova* (1913).

În anii primului război mondial, aceștia vor face parte din echipa de operatori-reporteri ai Serviciului Foto-Cinematografic al Armatei române.

La începutul deceniului al doilea al veacului trecut, cinematograful în România

pornea pe adevăratul său drum. „Într-un timp foarte scurt – scria revista *Rampa* din 1913 –, cinematograful a luat la noi un mare avânt. În mai puțin de trei ani, s-au clădit în București peste 30 de cinematografe, pe când acum câțiva ani dacă erau 2-3.“ ■

Constantin Nottara în filmul *Războiul de independență*

(Va urma)

Regele Mihai, Ion Antonescu, Gheorghe Alexianu și N.P. Smochină, președintele Asociației românilor transnistrienți

Lagărul de la Bogdanovka

ANTONESCU ȘI TRANSNISTRIA

DENNIS DELETANT

În România și Transnistria, Holocaustul a avut trăsături specifice, care îl diferențiază de politica de eliminare a evreilor dusă în alte părți ale Europei și din Uniunea Sovietică. Mai întâi, mareșalul Antonescu poartă responsabilitatea principală pentru crimele împotriva evreilor. Masacrul asupra lor a avut loc sub dictatura sa militară (1941-1944), el fiind un aliat suveran al Germaniei naziste. În al doilea rând, omorârea evreilor de către români nu a fost numai rezultatul unor ucideri sistematice, ci și al deportărilor și consecințelor lor. De fapt, deportarea a fost soluția găsită de Antonescu la ceea ce el numea eufemistic „problema evreiască”. Uciderea sistematică a evreilor este ilustrată de moartea unui număr de 12 până la 20.000 de evrei în Basarabia și Bucovina, care au fost împușcați de armatele române și germane în iulie și august 1941. În lucrarea sa, Evreii sub regimul Antonescu (Editura Hasefer, București, 1998, pp. 124-147), Ioanid estimează numărul evreilor uciși în primele zile ale războiului de unitățile românești și germane (Einsatzgruppe D), la 23.513 și că 6.348 dintre aceștia au fost victimele „echipelor morții” germane – Einsatzgruppe D. Dinu Giurescu, într-o analiză a cifrelor furnizate de Ioanid, susține că din numărul victimelor care se atribuie Armatei Române, adică 16.805, 5.841 au fost ucise de soldați aparținând unor unități ale Armatei Române ale căror acte au fost dovedite de documente de arhivă sau literatură memorialistică. Ceilalți 10.964 morți sunt „persoane asasinat fără indicarea documentelor care cuprind cifrele” (Dinu Giurescu, România în timpul celui de al doilea război mondial, All, București, 1999, p. 156). Din cei 147.000 de evrei din Bucovina și Basarabia, care au fost deportați în Transnistria în perioada 1941-1943, cel puțin 90.000 au murit, majoritatea din cauza febrei tifoide și a foametei. Aceste cifre se bazează pe rapoartele trimise lui Ion Antonescu de către guvernatorii Basarabiei, Bucovinei și Transnistriei. Din 15 noiembrie 1943, datează o cifră a supraviețuitorilor dintre evreii care au fost deportați în Transnistria; vezi documentele Arhivei Ministerului Român de Externe, aflate la Muzeul Memorial al Holocaustului din Statele Unite (de aici M.M.H.S.U.), RG 25.006 m, rola 10, f. 21, 133-135; rola 11, f. 21, 589. În aceeași perioadă, au murit alți 170.000 de evrei aparținând populației locale ucrainene din Transnistria, printre care între 15.000 și 20.000 uciși de trupele române la Odessa, în octombrie 1941.

O reflectare a atitudinii autorităților române față de populația locală ucraineană este modul adesea cavaleresc în care au fost înregistrate numele și numerele. Acest fapt face dificilă calcularea numărului de evrei ucraineni care au pierit. Mai mult decât atât, nu există cifre sigure cu privire la numărul evreilor care au părăsit Transnistria odată cu trupele sovietice

în vara și toamna lui 1941. În consecință, cercetătorul trebuie să se mulțumească cu o estimare rezonabilă. Din cei 300.000 de evrei înregistrați la recensământul sovietic din 1939, se estimează că între 100.000 și 150.000 au rămas pe teritoriul Transnistriei după retragerea sovietică. Estimările privind victimele în rândul evreilor ucraineni în perioada septembrie 1941-noiembrie 1943 variază de la 130.000 (Radu Ioanid) la „cel puțin 170.000 (vezi Jean Ancel, Transnistria, Editura Atlas, București, 1998, vol. III, pp. 300-301). În ceea ce privește Basarabia și Bucovina, Radu Ioanid ajunge la concluzia că 124.000 de evrei – 81.000 din Basarabia și 43.000 din Bucovina – au părăsit aceste provincii odată cu trupele sovietice, iar 190.000 au rămas să facă față avansului armatelor române și germane.

În al treilea rând, politica României în ceea ce îi privește pe evrei a fost independentă de Germania. Dovada acestui fapt este că Antonescu s-a răzgândit în vara anului 1942 și nu a dat curs cererii Germaniei ca evreii care mai erau în România – în Banat, sudul Transilvaniei, Muntenia și Moldova – să fie deportați spre lagărele de exterminare din Polonia. Este o diferență între acțiunile Germaniei și României, diferență ilustrată de faptul că cel mai mare număr de evrei care au supraviețuit în Uniunea Sovietică în timpul ocupației Axei, în vremea celui de-al doilea război mondial, a fost în Transnistria. S-a calculat că până la 300.000 de evrei au fost victime ale regimului Antonescu, în vreme ce alți 375.000 au supraviețuit regimului, aceștia aflându-se în principal în Muntenia, Moldova și sudul Transilvaniei.

La fel cum soluția lui Antonescu la „problema evreilor“ a fost diferită de cea a lui Hitler, la fel a fost și antisemitismul pe care l-a practicat. În vreme ce pentru Hitler, evreii însemnau o boală fatală, care infesta și degrada rasa ariană, pentru Antonescu, evreii erau lipsiți de patriotism și loialitate față de România și exploatareii ei economici. Dar, în viziunea lui Antonescu, pericolul cel mai mare pe care îl reprezentau evreii pentru România venea din bolșevismul lor. Epitetul „iudeo-bolșevic“ era adesea folosit de Antonescu și de vicepreședintele guvernului, Mihai Antonescu, în discursurile despre evrei, mai ales atunci când se refereau la evreii vorbitori de limba rusă din Basarabia.

Obsesia lui Antonescu în ceea ce privește pericolul bolșevismului a fost factorul principal în politica împotriva evreilor. Marea majoritate a celor care locuiau în provinciile de graniță și în cele ocupate de Uniunea Sovietică între 1940 și 1941 – Basarabia și Bucovina – au fost deportați în Transnistria și mai bine de 60% dintre ei au fost uciși sau au murit din cauza bolilor sau a foamei. Se estimează că dintre evreii din Transnistria peste 80% au murit. Pe de altă parte, cei din Vechiul Regat – Muntenia și Moldova – și cei din sudul Transilvaniei care au rămas sub autoritatea României, după dictatul de la

Viena din august 1940 (prin care jumătate din Transilvania a fost cedată Ungariei), au fost în bună parte asimilați și considerați de Antonescu ca având mai puține înclinații comuniste, drept care au fost cruțați în mare măsură.

O direcție deschizătoare de drumuri în ceea ce privește studiul tratamentului aplicat de Antonescu evreilor și țiganilor din România a fost dată recent de o monografie scrisă de Radu Ioanid. Misiunea lui Ioanid a fost ușurată de sutele de mii de pagini de documente despre acest subiect, pe care Memorialul Holocaustului din Statele Unite le-a adunat începând din 1993 din România și Ucraina, sub conducerea lui Radu Ioanid și Paul Shapiro. O parte dintre documente au fost folosite de Jean Ancel în lucrarea sa în trei volume despre Transnistria, publicată în 1998. Ancel însuși a adunat, în 12 volume de o mare valoare, documente despre Holocaustul din România, care au fost dublate de o serie de studii editate de Lya Benjamin și de alți autori despre evreii din România între anii 1940 și 1944.

La 27 iulie Hitler i-a cerut lui Antonescu să preia responsabilitatea pentru regiunea de la sud-vest de Bug, iar în 14 august, în vreme ce trupele române se pregăteau să ia cu asalt Odessa, Hitler i-a scris din nou lui Antonescu,

oferindu-i controlul întregii regiuni dintre Nistru și Nipru. Trei zile mai târziu, Antonescu îi explica lui Hitler că din cauza lipsei de mijloace și de personal calificat putea să-și asume responsabilitatea doar pentru administrarea zonei dintre Nistru și Bug, pentru restul teritoriului, cuprins între Bug și Nipru, arătându-se dispus să trimită doar trupe de menținere a ordinii. Antonescu îi cerea în același timp lui Hitler să precizeze în mod clar drepturile și responsabilitățile administrației românești în regiunea dintre Nistru și Bug.

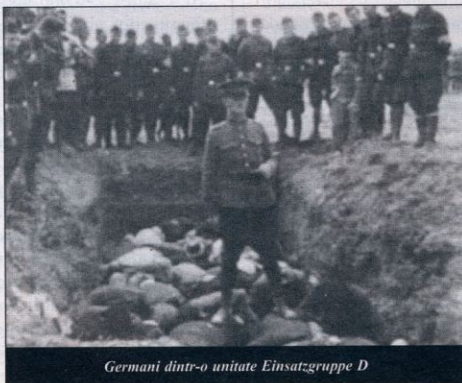
Ca urmare a acestei corespondențe, la Tiraspol a fost semnată la 19 august o înțelegere între comandanți români și germani, în baza căreia Antonescu a decretat în mod oficial formarea Transnistriei, având ca teritoriu spațiul dintre Nistru și Bug, și unde a fost instalată o administrație românească de ocupație. Acordul a fost întărit de o convenție, semnată la 30 august la Tighina, în partea basarabeană a Nistrului, prin care germanii obțineau controlul asupra principalelor rețele de căi ferate și facilităților portuare de la Odessa, puncte vitale pentru aprovizionarea armatelor din est, dar restul a rămas sub control românesc. Înțelegerea a fost urmată de un ordin german în 4 septembrie care stabilea o frontieră ce separa Transnistria de Grupul Armatelor de Sud și prevedea ce persoane și bunuri pot tranzita această frontieră. Teritoriul

de dincolo de Bug a fost mai târziu cunoscut drept „Comisariatul Reich-ului pentru Ucraina”.

Trebuie subliniat că nu a existat nici o mențiune în convenția de la Tighina referitoare la anexarea sau incorporarea Transnistriei în România, în ciuda faptului că Hitler

a insistat pe lângă Antonescu să facă acest lucru. Argumentul că Antonescu, prin respingerea cererii lui Hitler de a anexa Transnistria, a fost convergent cu linia clasică a politicii românești de a nu accepta nimic de la germani și a nu pretinde teritorii care nu aveau populație românească semnificativă, acest argument deci omite memorandumul trimis pe 23 aprilie de Antonescu lui Hitler și Mussolini, în care liderul român declara că deși România nu urmărește expansiunea teritorială pe spezele Iugoslaviei, recentele concesii teritoriale făcute Ungariei și Bulgariei au creat o nouă situație. Din acest motiv, el cerea o revizuire generală a frontierelor în sud-estul Europei și anexarea de către România a Banatului Sârbesc. El cerea de asemenea crearea unei Macedonii libere și autonomie pentru românii din văile Timocului și Vardarului. Motivul principal pentru care Antonescu nu voia să anexeze Transnistria era intenția lui de restaurare a *statu-quo*-ului dinaintea verii anului 1940, care ar fi însemnat revenirea la România a teritoriilor din nordul Transilvaniei, Basarabia și nordul Bucovinei. El a afirmat aceste lucruri foarte clar în discuțiile pe care le-a avut cu Hitler în 11 februarie 1942, când i-a spus Führerului că, în ceea ce îl privește, dictatul de la Viena nu este definitiv și că, indiferent de poziția Germaniei, va încerca să schimbe starea de lucruri. Cel de-al doilea motiv pentru care Antonescu nu dorea

anexarea Transnistriei era legat de convingerea lui că războiul antisovietic era un război de apărare, care era dus în scopul de a neutraliza pericolul bolșevismului sovietic la adresa României. Anexarea Transnistriei ar fi pus sare pe rănile rușilor care ar fi păstrat pentru

Germani dintr-o unitate Einsatzgruppe D

România un veșnic resentiment. Hitler a vrut să-și convingă aliatul să accepte Transnistria ca o compensație pentru nordul Transilvaniei al cărui transfer către Ungaria fusese supervizat de Germania prin Înțelegerea din august 1940. Dar, urmând exact aceeași logică, Antonescu a vrut să folosească Transnistria ca piesă de schimb pentru recuperarea nordului Transilvaniei. În viziunea lui Antonescu, Transnistria putea fi returnată Ucrainei sau regimului care i-ar fi urmat, iar Ungaria ar fi putut primi drept compensație pentru pierderea suferită, județele galiciene Stanislav și Kolomeea.

Decretul promulgat de Antonescu la 19 august 1941 stabilea administrația din Transnistria și fixa obiectivele ei prioritare. Acestea urmăreau supravegherea reluării activității economice, în special în domeniul agriculturii, și repararea drumurilor, a rețelelor de cai ferate, a podurilor, formarea unei forțe de poliție locală sub autoritatea Jandarmeriei române și deschiderea școlilor și a bisericilor. Până în decembrie 1942, sediul guvernatorului provinciei a fost la Tiraspol, după această dată fiind mutat la Odessa, unde a fost renovat Palatul Voronțov, care a servit deopotrivă ca sediu de lucru și reședință a guvernatorului. Antonescu l-a numit în funcția de guvernator pe Gheorghe Alexianu. Acesta era profesor de drept administrativ la Universitatea din Cernăuți și prieten apropiat al lui Mihai Antonescu, ministrul de Externe și al doilea om de stat în România după mareșalul Antonescu. Alexianu, descris de unele surse ca fiind „tipul de intelectual occidental”, fusese susținător al măsurilor antisemite luate de guvernul Goga în perioada decembrie 1937-februarie 1938.

Transnistria a fost locul în care și-au găsit sfârșitul mai bine de 200.000 de evrei și până la 20.000 de romi. Majoritatea au murit din cauza malnutriției și a bolilor în lagărele de concentrare unde majoritatea populației evreiești din România fusese deportată. Alte

Generalul Picky Vasiliu

câteva mii de evrei au fost împușcați de trupele române și de unitățile SS germane între 1941 și 1943, trupele germane fiind adesea ajutate de coloniștii germani din sud-estul provinciei. Incompetența administrativă și corupția endemică au fost blestemul evreilor deportați, provocând moartea a zeci de mii de persoane care altfel ar fi putut supraviețui. În același timp însă, aceste rapile ale sistemului românesc de administrare au oferit o șansă de salvare celor care erau destul de zdraveni și de înstăriți ca să reziste vieții din Transnistria.

Noua entitate teritorială creată în baza acestor înțelegeri cuprindea o bună bucată de teritoriu care începea de pe malul de est al Nistrului și continua până la râul Bug, care se îngusta chiar în fața Nikolaevului. Teritoriul era mărginit la sud de Marea Neagră, iar la nord de râul Liadova. În total, cuprindea aproximativ 40.000 de kilometri pătrați. Spre deosebire de Basarabia și Bucovina, Transnistria, nu dispunea de tradiția unei entități administrative autonome și nu a fost niciodată administrată de România. În ceea ce privește populația, evaluată de recensământul sovietic din 1926 la două milioane și jumătate de locuitori, românii reprezentau puțin peste 10%, adică 290.000 persoane. Majoritatea locuitorilor erau ucraineni și ruși, dar pe lângă populația slavă majoritară, populația Transnistriei cuprindea și 125.000 de germani și 300.000 de evrei.

Ocupația românească a avut semnificații diferite pentru evrei și romi pe de o parte, și pentru restul populației, pe de altă parte. Pentru cei mai mulți evrei și romi, Transnistria condusă de români a însemnat teroare și moarte. Pentru ceilalți, guvernarea românească a fost mai puțin draconică și mult mai îngăduitoare decât guvernarea germană din alte părți ale Uniunii Sovietice sau decât guvernarea sovietică. Lipsa de severitate a administrației românești a lăsat astfel cale liberă mitei și speculei de care locuitorii au

profitat ca să dezvolte afaceri private. Prima perioadă a ocupației românești, între octombrie 1941 și primăvara anului 1942, a fost marcată de haos. Cea de-a doua perioadă, din primăvara anului 1942 până în iarna lui 1942, a fost în schimb o perioadă de calm relativ și stabilitate, ceea ce a permis refacerea parțială a vieții economice din provincie și, potrivit unui studiu, a adus chiar o îmbunătățire a condițiilor de viață pentru populație în comparație cu privațiunile suferite în timpul guvernării sovietice. Trebuie subliniat însă că scăderea populației, ca urmare a exterminării evreilor și a romilor, a însemnat mai puține guri de hrănit și mai puțini șomeri.

Uciderea în masă a evreilor devenise o caracteristică a înaintării trupelor româno-germane spre nordul Bucovinei și spre Basarabia în vara anului 1941. La 27 iunie, 800 de evrei au fost împușcați în localitatea Noua Sulița, 311 evrei din Sculeni au fost masacrați de trupele române, iar populația evreiască din Ciudei, în jur de 500 de persoane, a fost în întregime ucisă. În Cernăuți, mai bine de 2.000 de evrei au fost omorâți în 5 iulie, ziua în care orașul a fost ocupat de trupele române, și alte 300, între care și rabinul șef, au fost ucise două zile mai târziu. În timpul recuceririi nordului Bucovinei, s-a calculat că cel puțin 3.000 de evrei au fost omorâți de trupele germane și române. În Basarabia se estimează că au fost împușcați de patru ori mai mulți evrei, marea lor majoritate fiind uciși la Chișinău, în data de 17 iulie. Unii cercetători cred că 6.000 dintre evrei au fost uciși de „echipele” germane ale morții, *Einsatzgruppe D*.

Pentru evreii care au supraviețuit atrocităților din cele două provincii, loteria morții a însemnat o altă încercare: depor-

tarea. Potrivit lui Mihai Antonescu, decizia de a-i deporta pe evreii din nordul Bucovinei și din Basarabia nu a fost urmarea unei ședințe de guvern, ci a fost luată de mareșal în timpul unei vizite în Moldova, în apropierea frontului. La 17 aprilie 1946, înainte de procesul său, Mihai Antonescu declara că Ion Antonescu a luat decizia de a începe deportarea evreilor din Cernăuți și Chișinău când era pe front (se pare, sfârșitul lunii iunie-începutul lui iulie 1941).

La 8 iulie 1941, Mihai Antonescu își reitiera sprijinul în favoarea măsurii de expulzare a evreilor. La o ședință de guvern pe care a prezidat-o în lipsa lui Ion Antonescu, Mihai Antonescu declara: „Cu riscul de a nu fi înțeles de unii tradiționaliști cari mai pot fi între dvs., eu sunt pentru migrațiunea forțată a întregului element evreiesc din Basarabia și Bucovina, care trebuie zvârlit peste graniță. De asemenea, sunt pentru migrațiunea forțată a elementului ucrainian, care nu are ce căuta aici în momentul acesta.” În practică, expulzarea evreilor a însemnat transferarea evreilor dincolo de Nistru, în teritoriul controlat de germani. E de observat aici că Mihai Antonescu vorbea de *întreaga populație evreiască din Basarabia și Bucovina*.

La începutul lunii august, jandarmii români au început deportările în masă. Din întreaga Basarabie și Bucovină, evreii au fost adunați și încononați – inclusiv copii, bătrâni și bolnavi. Au străbătut pe jos întreaga distanță dintre locurile de baștină și nordul Basarabiei, până dincolo de Nistru. Germanii nu au vrut

să accepte un număr mare de evrei, așa că i-au trimis înapoi. Jandarmii români din Soroca (nordul Basarabiei) raportau că în 5 august acolo se aflau aproximativ 20.000 de evrei din Hotin și Storoginet, pe care nemții refuzaseră să-i primească la Moghilev. Trei zile mai

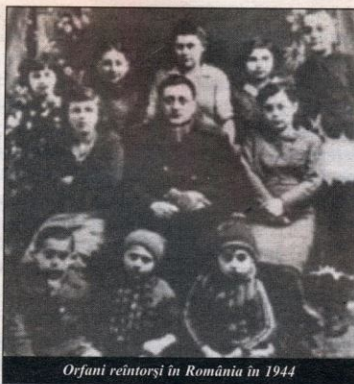

Deportați în Transnistria în 1942

târziu, Inspectoratul Jandarmeriei din Cernăuți trimitea o telegramă în care anunța că 20.000 de evrei din județul Hotin au fost trecuți peste Nistru, dar că germanii au început la 7 august să-i trimită înapoi din Ucraina pe toți cei care proveneau din Basarabia și nordul Bucovinei, indiferent de originea lor etnică. Potrivit unui raport al SD-ului german, evreii erau „trimiși când înainte, când înapoi, până când se prăbușeau. Bătrâni și femei zăceau de-a lungul drumului la tot pasul...”.

Cum nu se găsea nici un loc în care să fie trimiși evreii, Jandarmeria română a înființat lagăre de tranzit la Secuieni, Edineț și Verțujeni, unde au fost „depozitați” peste 50.000 de evrei. Din cauza condițiilor sanitare precare, a apei insuficiente și a lipsei mâncării, în aceste lagăre a apărut aproape imediat o serie întreagă de boli. Rata mortalității era ridicată. Locul de destinație al acestor evrei urma să fie Transnistria, de îndată ce situația militară ar fi permis acest lucru.

În ședința de guvern din 6 septembrie 1941, Antonescu declara: „avem zeci de mii de jidani, pe care am intenția să-i arunc în Rusia”. La începutul lunii octombrie 1941 a început, într-adevăr, deportarea în Transnistria a celor care ocupau lagărele de tranzit. Unii au fost „încărcați” în vagoane de marfă pentru o călătorie neîntreruptă vreme de șase zile, aproape fără hrană, astfel că mulți dintre ei au murit înainte de a ajunge la destinație. Cei care totuși au supraviețuit călătoriei, au fost decimați de tifosul care băntuia nestingherit lagărele de concentrare din Transnistria. Deportările au încetat la jumătatea lui noiembrie. La 9 decembrie 1941, generalul Constantin Vasiliu a raportat mareșalului Antonescu că evacuarea evreilor din aceste două provincii a fost finalizată și că 108.002

Orfani reintorși în România în 1944

persoane au fost stabilite în Transnistria. Aceasta este cifra menționată în procesul lui Antonescu din mai 1946. Generalul Vasiliu a declarat la 12 noiembrie 1943 că numărul evreilor deportați în Transnistria a fost de 110.033, dintre care 10.368 proveneau din Dorohoi (nordul Moldovei), 55.867 din Basarabia și 43.793 din nordul Bucovinei. *Buletinul Informativ al Inspectoratului de Jan-*

darmi din Transnistria (15 decembrie 1941-12 ianuarie 1942) preciza că au fost deportați până la acea dată prin punctele de tranzit 118.847 evrei: Iampol – 35.276; Moghilev – 55.913, Tiraspol – 872; Ribnița – 24 570 și Iaska – 2.216.

Evreii nu au fost singurele victime ale deportării. Față de romi, politica lui Antonescu s-a bazat pe criterii sociale, nu rasiste. Deportările romilor au fost ordonate în luna mai 1942 și au durat până în august. Romii care nu aveau „mijloace de întreținere evidente” și cei care aveau „cazier” au fost ridicați de poliție, suiți în tren și deportați în Transnistria. Aproape 25.000 de romi au fost deportați cu trenul, purtând eticheta de infractori. Condițiile în care au fost cazați prin satele Transnistriei se asemănau pe de-a întregul celor de carceră, astfel că mulți dintre ei s-au îmbolnăvit și au pierit. Alții au fost împușcați de jandarmii români și de trupele SS germane care staționau în județul Golta (sud-estul Transnistriei). E imposibil de știut câți romi au murit. Totuși, a fost înregistrat numărul celor care s-au întors din Transnistria în mai 1944 – mai puțin de șase mii. Alte câteva sute de romi deportați în Transnistria au ajuns în București câteva luni mai târziu. Este clar că cea mai mare parte a populației deportate a murit. ■

(Va urma)

Ipoteze

Dacă epoca tumultuoasă a lui Mihai Viteazul a reprezentat, la un moment dat, și nu numai pentru istorici, rodnic izvor de inspirație, perioada imediat următoare a rămas mult timp în umbra eroicelor acte ale Unirii. Domnii scurte, voievozi pribegi, conflicte – tot atâtea atribute care ar fi putut să o impună prin insolit și aventură. Dar și prin încercările urmașilor, mai mult sau mai puțin direcți, ai domnitorului Unirii de la 1600, de a reinvia idealuri și principii de luptă. Asupra acestui aspect se oprește și articolul pe care vi-l propunem în rândurile următoare.

Radu Șerban (1602-1610, 1611), după fresca de la Hurezi

Cercetări personale efectuate în ultimii ani au relevat existența unei depline continuități în politica românească de la începutul secolului XVII. Astfel, putem spune că viziunea lui Mihai Viteazul a rămas vie printr-un Nicolae Pătrașcu, un Radu Șerban, un Marcu Cercel, prin frații Buzesti sau prin ceilalți boieri apropiați domnitorului. Linii de continuitate privesc apartenența la creștinătate ca tot unitar și necesitatea formării unui stat românesc puternic, cu baza în Transilvania. Ter răzbunarea morții lui Mihai s-a subordonat realizării acestora.

Doamna Stanca și Nicolae Pătrașcu voievod, pronaos, Căluș

O TENTATIVĂ DINASTICĂ ÎN SECOLUL XVII

DAN GIUVELCĂ

Dacă primul impuls fusese, după cum îi mărturisesc frații Buzesti lui Sigismund Báthory în septembrie 1601, sfărâmarea oștilor generalului Basta – cel care poruncise asasinarea lui Mihai Viteazul – și „tăierea lor până la unu“, s-a trecut, mai ales sub presiunea evenimentelor, la o colaborare cu oștile imperiale. După cum reiese și din cererile lui Radu Buzescu, adresate în

1603 împăratului Rudolf II (1576-1612), principalul țel era crearea unui stat puternic la Dunărea de Jos care să cuprindă și posesiuni în Transilvania, unde Radu Șerban, boierii și căpitani săi doreau cetăți, moșii și castele... Se tindea în fapt la formarea unei noi stări privilegiate, o așa-numită „a patra națiune“, formată numai din boieri români.

Un erou aproape necunoscut

Întărirea alianței cu Imperiul nu excludea pedepsirea asasinilor lui Mihai. Cei doi care au pus în aplicare, la Câmpia Turzii, planul generalului Basta, J. Beaury și Scharffenstein, și-au găsit sfârșitul pe meleagurile românești, până spre 1604. Astfel, Beaury, căpitan al

cetății Făgăraș (1602-1603) și guvernator al Brașovului (septembrie 1603-aprilie 1604), a dispărut fără urme pe drumul de la Brașov spre Cluj, în aprilie 1604, tocmai în zona în care trebuia să se întâlnească cu soția lui Radu Buțescu, ce revenea de la Praga. Trebuie amintit că în Câmpia Turzii fusese ucis și banul Mihalcea, socrul conducătorului soliei. Cunoscuta culegere de documente aparținând lui A. Veress, de unde a fost extrasă și o parte dintre informațiile anterioare, a reținut și moartea violentă a lui Scharffenstein, comandantului unei trupe de valoni cantonate în Transilvania.

Numai generalul Basta, ca reprezentant direct al împăratului, devenea inviolabil în ochii celor ce doreau întărirea legăturilor cu Apusul. Tonul trebuia gândit cu multă grijă. Cum este și cazul corespondenței lui Nicolae Pătrașcu, fiul lui Mihai Viteazul, din iarna 1605-1606, în care există, în prima parte (până în 1606, data demiterii generalului austriac de origine italiană), referiri preventivoare, ce devin apoi acuzaatoare și critice, contribuind poate la dizgrația acestuia.

Sătuli de instabilitatea principilor și de ostilitatea nobilimii maghiare din Ardeal, după eșecul guvernării directe încercate între 1600 și 1604, Habsburgii se orientează spre o... „soluție românească“.

Împotriva principelui aventurier Gabriel Báthory, Matyas de Habsburg încheie o alianță cu Țara Românească și Moldova. Alături de domnitorii Radu Șerban (1601, 1602-1611) și Constantin Movilă (1607, 1608-1611), apare și fiul marelui dispărut, Mihai.

Documentele vremii atestă și intenția regelui habsburg de a numi voievodul Ardealului dintr-un grup de trei candidați propuși Dietei Transilvaniei. Unul dintre aceștia, poate favoritul casei imperiale germane, era Nicolae Pătrașcu. În campania din Ardeal, din 1611, împotriva lui Gabriel Báthory, Nicolae îl însoțește pe Radu Șerban. După victoria de la Brașov (17 iulie 1611),

domnitorul Munteniei convoacă Adunarea Stărilor Transilvănene la Cincul Mare, în vederea alegerii unui nou principe. Corespondența ambasadorului francez la Istanbul, Harlay de Sancy, arată că cei doi – voievodul Șerban și fiul lui Mihai – îl asediază pe Báthory în cetatea Sibiului. Iar actele palatinului ungar Thurzo menționează că tânărul pretenident la tron a persistat până la sfârșit în acest asediu.

Intervenția turco-tătără din septembrie 1611 a zădărnicit aceste planuri, răsturnându-i de pe tronuri pe domnitorii Țării Românești și Moldovei. După scurte popasuri în Moldova și Polonia, Radu Șerban se retrage la Viena (decembrie 1611), devenind pivotul politicii sud-est europene a Habsburgilor.

Proiectata domnie în trei

➤ Aici se petrece și unul dintre cele mai comentate episoade

din exilul viteazului domnitor, și anume aderarea, în martie 1619, alături de Nicolae Pătrașcu, devenit cu un an în urmă și ginerele său, la ordinul cavalesc nou creat *Militia Christiana*. Acest ordin, care își

Radu Buțescu și soția Stana, pronaos, Căluu

propunea alungarea turcilor din Europa, strânga în rândurile sale mulți nobili și principii din întreaga Europă, inclusiv arhiduci de Austria și chiar și pe moștenitorul tronului. Eșecul organizației s-a datorat atât situației internaționale nefavorabile (debutul războiului de 30 ani, în 1618, ce blochează orice politică ofensivă față de otomani), cât și ostilității papale, care avea obiecții față de intrarea în ordin, alături de catolici, a ortodocșilor și protestanților.

Singurul rezultat concret al *Militiei Christiana* a fost salvarea Vienei, asediată în noiembrie 1619 de către Gabriel Bethlen, noul principe al Transilvaniei, împreună cu cehii, moravii și protestanții germani. Diversiunea din spatele trupelor sale l-a determinat pe Bethlen să se retragă.

Participarea românească directă la această intervenție militară a fost puțin comentată de istoriografia noastră. Încă din aprilie 1619, se știa la Veneția că Adolf von Altheim, conducătorul *Militiei Christiana*, împreună cu ducele Carol de Nevers și Radu Șerban, cu George Homonnay (un alt pretendent la tronul de la Alba Iulia) și Nicolae Pătrașcu țin zilnic sfat împotriva lui G. Bethlen – „Anticristul” –, omul turcilor.

Iar în vara aceluiași an, ca urmare a insistențelor venite dinspre spațiul german în ultimii șapte ani, ambasadorul imperial la Poartă, von Molart, cerea Vienei să nu îl mai recomande pe Radu Șerban pentru reîntoarcerea la Târgoviște, arătând că el va fi instalat „în altro et piu fiorito stato” („într-un alt stat mai înfloritor”).

Documentele vremii îl prezintă pe Radu Șerban acționând în toamna lui 1619 în sudul Poloniei, alături de Altheim, Nicolae Pătrașcu și G. Homonnay. Apoi, Dieta ungară din august 1620 de la Novisolum acuza, în ordine, pe Radu Șerban, Homonnay și Altheim de invazia din nordul Ardealului. Cu câteva luni înainte (5-20 aprilie), Dieta Transilvaniei de la Alba Iulia arăta că se proiecta o domnie în trei pentru Ardeal, numele

voievozilor fiind G. Homonnay, Radu Șerban și Nicolae Pătrașcu.

Iar victoria din câmpia Humenne (22 noiembrie 1619) asupra armatei protestante maghiare, comandate de către generalul Gh. Rákóczi, victorie ce a salvat Viena, s-a datorat șarjei husarilor lui Radu Șerban, aceeași cavalerie care decisese și biruința de la Brașov, din iulie 1611. Mulțumirile nu se grăbesc însă să se arate. Voievodul, rănit, și la propriu și la figurat, părăsește Slovacia împreună cu cavalerii săi, pe

fundalul intrigilor țesute de Homonnay, care dorea să se proclame singur „prinț al Transilvaniei”, dar și datorită tăierii, de către Gaspar Vodă Grațiani și Altheim, a lefurilor pentru meritușii săi cazaci.

Mihai cel Tânăr

Speriat de intervenția „cruciaților”, G. Bethlen cerea ajutor sultanului, pentru a încheia pace cu împăratul, în ianuarie 1620. Decesul lui Radu Șerban, în urma rănilor primite pe câmpul de luptă, în martie 1620, pune capăt acestui episod încă puțin cunoscut din zbuciumata istorie a perioadei de după Mihai Viteazul. Mort în același an, în luna august (se crede otrăvit din ordinul lui Bethlen), G. Homonnay nu s-a bucurat de aceleași onoruri de înmormântare ca fostul

domnitor român, ceea ce indică, poate, rolul real jucat de acesta în luptele din nordul Transilvaniei în noiembrie 1619.

Nicolae Pătrașcu, decedat în 1627, face și el o ultimă încercare de a revendica moștenirea părintească, în vara anului 1621, în Moldova, în fruntea unor trupe de cazaci. Lipsit însă de talentul militar al părintelui său, este înfrânt și, în condițiile politice deloc favorabile ale timpului, se retrage până la sfârșitul vieții pe moșiile din Ungaria imperială.

Mihai cel Tânăr, fiul lui Nicolae și nepotul lui Mihai Viteazul și Radu Șerban, este cel care a moștenit, se pare, virtuțile militare și politice ale bunilor săi. Încă la 1 noiembrie 1634 el solicita Camerei Aulice de la Viena recunoașterea dreptului de prinț-moștenitor al celor trei țări române. Abia în noiembrie anul următor, în condițiile în care Transilvania lui Gh. Rákóczi I (1630-1648) se aliază cu Franța și Suedia, atacând Imperiul, îi este recunoscută această calitate, prin proclamațiile palatinului Ungariei, contele N. Esterházy. Împăratul Ferdinand III (1637-1657), după victoria suedeză de la Jankow, din martie 1645, se

vede obligat să retragă aceste „credenționale“, deoarece suedezii asediază Viena, obligând curtea imperială să se refugieze în Tirol. Dar joncțiunea între trupele suedeze și cele conduse de Gh. Rákóczi este împiedicată, până în iulie 1645, de către Mihai Pătrașcu, care duce în fruntea oamenilor săi o companie de români a lui Esterházy, la care s-au alăturat și dezertori de aceeași nație din armata lui Rákóczi — un adevărat, putem spune, război de guerilă. În toamnă, Mihai Pătrașcu pătrunde cu unitățile sale până în Transilvania, provocând răscoale în zona Munților Apuseni, după cum reiese din scrisoarea datată noiembrie 1645, aparținând voievodului Moldovei, Vasile Lupu, și trimisă rezidentului imperial la Constantinopol.

Prin pacea de la Linz (decembrie 1645), împăratul Ferdinand III era obligat să recunoască, la articolul 2, că „tronul Transilvaniei este electiv, și nu ereditar“. Aceste

prevederi, cu toată opoziția capului încoronat, au fost incluse și în tratatul general încheiat în Westfalia, care punea capăt, în 1648, războiului de 30 de ani.

Ca urmare, Mihai Pătrașcu a fost trimis, în 1650, de către imperiali în Polonia și apoi în Ucraina (1654), de unde amenința tronurile Transilvaniei și Moldovei, Gh. Rákóczi și Gheorghe Ștefan (1653-1658) simțindu-se direct vizati.

Moartea lui Mihai Pătrașcu în toamna anului 1655, în timpul luptelor din ținuturile de peste Nistru, nu poate fi trecută în cadrul victoriilor directe ale lui Gheorghe Ștefan, voievod de o notorie incapacitate militară, probată în 1653 și 1658, ca domnitor al Moldovei, dar și în toamna anului 1659, când a fost investit, prin tratatul de la Rucăr, cu comanda supremă a armatei Transilvaniei. În plus, în 1655, oastea Moldovei era în plină debandadă, provocată mai ales de răscoala seimenilor.

Astfel se încheia tragica istorie a „dinastiei române a celor trei principate“, recunoscută în mod expres de către Habsburgi în Transilvania în 1610-1611; 1619-1620 și, respectiv, 1644-1645. ■

Cetatea Făgăraș, gravură colorată

Și eu am fost școlar

Autorul (stânga sus) între premianți la „Tinerimea română” în 1937

Societatea Științifică Literară „Tinerimea Română” (Magazin istoric, nr. 5/2004), organiza în Capitală, în prima jumătate a veacului trecut, concursuri pe teme de istoria și cultura românilor pentru elevii de liceu și studenții cu dragoste de învățătură. Transportul concurenților la București era gratuit.

Unul dintre participanții la concursurile „Tinerimii Române” a fost și autorul însemnărilor de mai jos, astăzi doctor în științe, pensionar. În urmă cu șapte decenii, era elev al Seminarului „Chesarie Episcopul”, din Buzău.

CONCURENT LA „TINERIMEA ROMÂNĂ”

Dr. ARISTIDE N. POPESCU

Am participat la concursurile „Tinerimii române” în anii 1933-1938, începând din clasa a treia și până într-a opta de liceu. Am obținut și câteva premii: II (1933), I (1936), II (1938), la concursurile de română, nu cele pentru seminarești.

În prima joi după Sfintele Paști, când ne aflam în vacanță, elevii concurenți soseau în București. Eram cazați la internatele unor mari licee. A doua zi începea concursul. Probele se dădeau în sălile și amfiteatrele unor licee centrale. Eram atent verificați și supravegheați,

pentru a nu se întâmpla substituirea de concurenți. Se distribuiau foile de concurs, sigilate cu ștampila Societății „Tinerimea română”. În fiecare clasă eram supravegheați de 2-3 profesori.

Subiectelor din domeniul limbii române li s-au adăugat, în 1937, și teme de religie și

desen artistic, pentru eventuale opțiuni ale elevilor din liceele confesionale și, respectiv, de artă.

Din câte memoria mea mai reține, printre subiectele propuse se aflau: *O călătorie cu trenul* (clasa I de liceu), *Cel mai drag dintre bătrâni* (clasa a II-a), *Doina în literatura populară și cultă* (clasa a V-a), *Actualele hotare ale României* (clasa a V-a), *Creștinismul* (seminar, clasa a VIII-a). Tematica era destul de dificilă pentru nivelul nostru de instruire, dar exprima seriozitatea concursului și rigoarea selecției dintre zeci și zeci de candidați.

Festivitatea de acordare a premiilor și mențiunilor, cu diplomele aferente, avea loc într-o mare sală, „Omnia”. Premiile constau în cărți de literatură, de istorie, științe, religie etc. Erau înmânate personal de președintele Societății, profesorul N.G. Dumitrescu, și de secretarul ei, scriitorul și istoricul literar D. Murărașu. Lista premianților era publicată în *Universul* și, parțial, în alte mari gazete ale vremii.

Concursul nu se termina însă cu aceasta. A doua zi, toți participanții plecau într-o excursie prin țară cu un tren special. Vagoanele erau împodobite cu brâie din ramuri de brad și cununi de flori, cu steaguri tricolore. Excursionistii erau întâmpinați în gări de delegații de elevi, profesori și oficialități din localitățile în care trenul făcea popas. Erau manifestări sărbătorești, de cinstire a celor mai buni elevi ai țării.

Traseul ales pentru această excursie urmărea atât obiective turistice, recreative, cât și acele locuri legate de trecutul patriei, evocatoare ale unor momente și personalități istorice, ale tradițiilor artistice, culturale. Erau adevărate lecții vii de cunoaștere a țării.

Am participat la cinci astfel de excursii. Mi-au rămas în amintire Turda și Câmpia Turzii, cu crucea închinată lui Mihai Viteazul; Clujul, centrul de istorie și suflet al Transilvaniei; lăcașurile de cult și cultură de la Blaj și Târgu Mureș, Piatra Neamț și Mă-

năstirea Bistrița; Sarmizegetusa și Deva. Într-una dintre ele, la Caransebeș, în micul și curatul orașel, am fost primiți, găzduiți și ospătați nu numai de către părinții elevilor, ci de toți localnicii, de parcă le-am fi fost rubedenii apropiate. La Lugoj, corul liceului și orașenii ne-au întâmpinat cântând *Ana Lugojana*, imnul lor local. La Reșița, la furnale, a fost scoasă o sarjă în onoarea noastră, denumită „a Tinerimii române”.

În 1938, a avut loc ediția jubiliară a cursurilor „Tinerimii române”. Societatea serbându-și 60 de ani de la înființare. A fost și cântecul ei de lebadă, căci evenimentele s-au precipitat, a izbucnit războiul și „Tinerimea română” și-a întrerupt activitatea. În anii dictaturii comuniste, nu a mai funcționat. Concursurile școlare au continuat, sub alte forme, adaptate vremurilor.

Amintirea „Tinerimii române” și a concursurilor ei, la care am participat în anii de școală, o păstrează în câteva fotografii de atunci și în diplomele permise.

RADIO ROMÂNIA CULTURAL

	FM		FM
Arad	106,8	Iași	103,1
Bacău	101,4	Oradea	96,1
Baia-Mare	100,1	Ploiești	104,1
Bârlad	102,8	Rm. Vâlcea	102,5
Botoșani	100,8	Sibiu	103,7
Brașov	105	Suceava	101,6
București	101,3	Târgu-Mureș	104,9
Buzău	103,7	Timișoara	100,7
Cluj-Napoca	101	Tulcea	105,4
Focșani	101	Vaslui	102,4
Galați	101,6	Zalău	105

PAMFIL ȘEICARU: DE CE NU MAI PREȚUIESC NOILE GENERĂȚII CARTEA

În nr. 6/2004, revista noastră a publicat un articol despre atentatul comis la Senat în ziua de 8 decembrie 1920. Atentatorul, Max Goldstein, era un terorist comunist, născut în 1898. Puțini știau pe atunci că acesta fusese inițiat în ideologia socialistă de... Pamfil Șeicaru (Magazin istoric, nr. 4/1992, 1/1993, 7/2001, 11/2004).

La începutul anului 1935, ziarul Rampa din București tipărea – sub semnătura unui cunoscut gazetar al vremii, Jack Berariu – un interviu cu Pamfil Șeicaru, la împlinirea a șase ani de la apariția ziarului său, Curentul. (Interviul a fost reprodus, de altfel, în data de 17 ianuarie, și în paginile ziarului lui Șeicaru). Alături de mărturisirea rătăcirilor de tinerețe, marele gazetar comenta și transformările firii umane după primul război mondial.

O scenă obișnuită în anii interbelici: „Târgul de cărți” al elevilor în prag de nou an școlar; sus, Pamfil Șeicaru în 1935

● Dat în vileag după ce trecuse examenul de bacalaureat ● Funcționar pipernicit, cu privire de halucinat, faimos terorist mai apoi ● Cât rău pot face canaliile bătrâne ● Ghemuit la o măsuță, Nicolae Iorga corecta șpalturi ● Ce pierd femeile la „dancinguri” ● Dar bărbații?

Printre multe alte confesiuni, directorul Curentului se referă și la începuturile sale în ale gazetăriei, în anul 1913, când a colaborat la ziarle de provincie ale Partidului Conservator, Răsăritul și Propaganda conservatoare. În 1914 Șeicaru – elev în ultimul an de liceu la Bârlad – era înfocat adept al socialismului, așa cum îl percepușe din scrierile lui Marx, dar și ale altor ideologi, francezi îndeosebi. În acel an, viitorul mare

gazetar a avut și prima sa polemică.

Un profesor, își amintește Șeicaru, „de altfel un om foarte inteligent și de talent, care făcuse vâlvă în orașul Bârlad prin conferințele lui asupra filosofiei bergsoniene, scrisese într-o gazetă locală un articol despre reforma agrară”. Printr-o „scăpare retorică”, acel profesor afirmase: „În Asia Centrală, toți oamenii sunt egali.” Atunci, mărturiseste viitorul gazetar, „am scris primul meu articol de

polemică, intitulat: *Bergson și De Greel*. Nesemnăt, dintr-o explicabilă prudență: dat fiind că trebuia să mă prezint la examenul de absolvire, deoarece încă nu trecusem bacalaureatul! Alternam în acest articol ironia cu o excesivă – așa putea spune chiar puerilă – documentare de erudiție juvenilă, utilizând mai ales pe scriitorii socialiști... Pe atunci eram de extrema stângă!”

Adolescența, continuă Șeicaru, „este extremistă! Dar pentru a dezorienta bănuielele

canaliile bătrâne – cărunte sau chelute –, ce regizează mințile neștiutoare!

Și nu o dată agitatorul disperat de ieri este sinistrul poruncitor al represaliilor de mâine!

De altfel, evoluția de la extrema-stângă la extrema-dreaptă nu este un fenomen cu totul singular. Numai acela care a trecut prin febra dezordinii își poate mobiliza toate forțele de rezistență față de sofismele anarhiei.“

În același interviu, Pamfil Șeicaru evocă și o amintire din perioada imediată de după Marea Unire din 1 Decembrie 1918. Autoritățile statului se întorseseră la București din refugiul de la Iași, viața începea să-și reia cursul normal. În preajma Crăciunului 1918, a trecut pe la redacția ziarului *Neamul Românesc*, care „se imprima atunci la o obscură tipografiea pe Calea Victoriei“. A reținut imaginea de atunci a savantului: „Ghemuit la o măsuță, într-o cameră îngustă, d. Nicolae Iorga făcea corecturile *Neamului Românesc*. Era după izbândirea unei profeții risipite în cele patru unghiuri ale țării: omul care animase cu magica lui eloquentă freamătul miilor de baionete dezrobitoare își continua discret ferventul lui apostolat, departe de fanfarele noilor beneficiari ai publicității politice. Pe chipul senin al profesorului, totuși, nici un semn de mahnire sau nemulțumire: în firescul acestei acceptări, era o lecție de cea mai rară noblete. Și, în același timp, pentru corporația noastră de închinați ai slovei efemere, o pilduitoare ținută profesională.“

eventuale, am recurs la un artificiu: în tot orașul Bârlad erau doar trei persoane cari știau englezește: profesorul Vasile Ghețu și doi dentiști, frații medici Weinfeld. Cum aveam o ediție primă în limba franceză a *Capitalului* lui Karl Marx – apărută în 1881 –, am luat din josul paginilor referințele în limba engleză din acest volum cu pasagii din economiștii englezi pe cari îi cita Marx“.

Trucul tânărului polemist a fost descoperit. Prea târziu. Elevul Pamfil Șeicaru trecuse examenul de bacalaureat.

În același interviu, directorul *Curentului* mărturisește că citea cu pasiune literatură de propagandă socialistă, publicată de o celebră casă de editură franceză, Stock, cărți „pe care le devoram pasionat“. Nu avea convingerile unui social-democrat, fiind „un fel de confuz sindicalist revoluționar“.

Atunci a înființat în Bârlad „un sindicat revoluționar clandestin, pe urma căruia m-am ales glorios cu eliminarea din liceu“.

În anii '30, constată Pamfil Șeicaru, „moravurile au evoluat. Adolescenții revoluționari au o viziune mai pragmatică a ideologiei revoluționare: se refuză refractarismul [împotrivire, nesupunere] romantic, de aceea conciliază ideologia revoluționară cu copioase burse de la statul burghez și capitalist.“

Între primii săi discipoli, continuă el, „alături de cizmari, croitori, era și un funcționar comercial piper-nicit, cu o privire de halucinat: faimosul terorist de mai târziu, Max Goldstein“. Figura sa, de „disperat al ordinii asasin“, l-a urmărit adeseori. Își mărturisește „oroarea fizică pentru demagog“, gândindu-se la consecințele nefaste ale propagării unor credințe anarhice.

„Dacă un elev de liceu de 18 ani poate astfel zvârli, cu entuziasmul inconștienței, sămânța blestemată a viitoarelor răătăciri – mărturisește directorul *Curentului* cu amărăciune –, cât rău pot să fecundeze în sufletele naive

RECTIFIND ISTORIA

Într-una dintre Scrisorile către Luciliu, traducere și note Gh. Guțu, Ed. Științifică, București, 1967, p. 356, Seneca se ocupă și de efectele desfrâului – care i se părea că cuprinsese societatea în care trăia – asupra stării de sănătate.

Cel mai vestit dintre medici [Hipocrate] și creatorul acestei științe spunea despre femei că lor nu le cade părul și că nu suferă de picioare. Acum însă, le cade și părul și sunt și ele bolnave de picioare. Nu s-a schimbat natura femeii, ci felul ei de viață; egalând în desfrânare pe bărbați, i-au egalat și în metehnele lor trupești. Pierd la fel noaptea, beau la fel, se iau la întrecere cu bărbații și la luptă și la beție, varsă la fel ceea ce înghit în silă, măsoară cât beau prin cât varsă, rod dintr-un bulgăre de zăpadă, ca să-și potolească arsurile stomacului. În desfrâu, încăltea întrec și pe bărbați: sortite să primească, au inventat – bătu-le-ar zeii și zeițele – acest fel pervers de nerușinare: se urcă pe bărbați. Ce-i de mirare atunci că cel mai mare dintre medici și cel mai bun cunoscător al naturii e dat de minciună, deoarece atât femeile suferă de picioare și chelesc? Și-au pierdut prin viciile lor avantajele sexului și, fiindcă s-au despuat de firea lor femeiască, sunt osândite la bolile bărbaților.

Doctorii cei vechi nu știau să prescrie o alimentație mai deasă și nici să susțină pulsul scăzut prin vin, nu știau nici să ia sânge și să ușureze o suferință lungă prin băi și transpirație, nu știau să lege un picior de un braț și astfel să împingă spre extremitățile membrelor energia latentă și aflată în partea de mijloc. Nu era nevoie să caute mai multe feluri de leacuri, fiindcă felurile primejdiilor erau foarte puține. Acum însă, cât de mult au progresat bolile! Acestea sunt dobânzile pe care le plătim pentru plăcerile dorite fără măsură și fără de lege.

Numără bucătarii: nu te vei mai mira că bolile sunt nenumărate. Toate studiile lăncezesc și cei care se ocupă cu artele liberale șed la mese în niște unghere părăsite, fără nici un fel de public. În școlile retorilor și filosofilor domnește pustiu. Ce populate sunt în schimb bucătăriile! Cât de mult tineret se îmbulzește în jurul cuptoarelor moștenitorilor veseli!

Nu lipsite de interes sunt și acum, după șapte decenii, gândurile lui Șeicaru despre noile generații de după război, care manifestau „un dispreț suveran pentru carte: și – de altfel –, foarte explicabil. Sunt generații cări au crescut în cultul valorilor războiului. Or, războiul nu promovează valori cărturărești. Energiile prețuite în război – curajul, capacitatea de rezistență fizică – sunt calități în afară de cele pe cari le-ar putea crește sau crea cartea. Înainte de război desfășurarea energiilor de afirmare ale umanității erau pe planul pur cerebral: o operă de artă, un sistem de gândire. Ele îndrumau eforturile inteligenței omenești.

Războiul a răsturnat însă toată această ierarhie a preferințelor, creând o nouă tablă de

valori care nu avea nimic comun cu valorificarea cărturărească. De aceea toate

Calea Victoriei pe vremea lui Șeicaru, într-o „epocă mecanizată, antiromantică“

curențele politice și sociale ce s-au dezvoltat după război însumează exact aceleași aspecte ca și energiile desfășurate în timpul războiului“.

Noile generații, mărturisirea Șeicaru, „mimează războiul – pe care nu l-au făcut“. De aci, constată el, „lipsa lor de concentrare, oroarea de fecunda izolare în cadrul unei biblioteci: respingerea cărții care înseamnă o luptă singuratică a lectorului cu o gândire. Se vor în grup – fiindcă astfel efortul de gândire se împarte. Sunt generațiile ce se dezvoltă sub zodia mitului maselor“.

În 1914, își continuă Șeicaru considerațiile despre generația tânără a vremii sale, „gândirea omenească a luat vacanță; fiindcă gândirea este un act aristocratic al păcii. Și numai inteligențele excepționale pot să se interiorizeze și să se concentreze într-o fecundă meditație atunci când

huește tumultul forțelor tehnice dezlănțuite.

Este o iluzie că de la 1919 reîncepe o perioadă de pace: de fapt, războiul continuă. Are, numai, aspectul economic: aceleași forțe, dezlănțuite în 1914, continuă să se lovească. Numai că au dezvoltat uniforma“.

Să reținem și acest răspuns al gazetarului, care, întrebând dacă se adaptează „voios vieții mondene“, mărturisește: „Da. Ca mijloace de locomoțiune, confort, da. Nu însă și ca respirație sufletească“.

În ceea ce privește sensibilitatea vremii, constată Șeicaru, „este o epocă mecanizată, antiromantică. Și – ceea ce este mai dureros –, este că femeia contemporană a pierdut enorm din ceea ce forma puterea ei dominatoare: farmecul asupra inteligenței bărbatului.

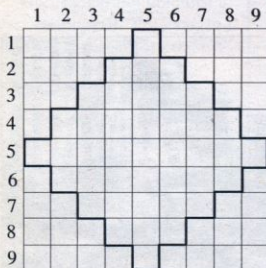
Femeia – stimulatoare a tuturor depășirilor spirituale ale omului, toată arta fiind o dumnezeiască închinare în fața eternului feminin – nu mai formează astăzi elementul hotărâtor în viața spirituală a societății. Stilul, sprinteneala conversației, imaginea – totul se datorește regalității femeii. Dar din clipa când femeia și-a mutat în danciguri farmece, de când a redus puterea de seducție doar la îngrijirea siluetei, reducându-și și vocabularul la stockul restrâns de cuvinte al unei simple conversații uzuale; de când s-a îndepărtat de cămin, prezența femeii în alcătuirea și dezvoltarea fizionomiei spirituale a omului este cu totul redusă. Bărbații au pierdut distincția, și femeile grația“.

Și-au regăsit, oare, după șapte decenii, și ei și ele, cele pierdute odinioară? ■

Ioan LĂCUSTĂ

ROMB ISTORIC

ORIZONTAL ȘI VERTICAL:

- 1) Începe războiul! 2) Locuitor al unei țări europene care s-a proclamat independentă, la 1 ianuarie 1993, prin separarea de Slovacia. 3) Om politic și scriitor ceh care a criticat absurditatea regimurilor totalitare, fiind unul dintre întemeietorii mișcării contestatatoare „Carta 77“, președinte al Republicii Federative Ceha și Slovace, între 1989 și 1992, și președintele Republicii Ceha, din ianuarie 1993. 4) „Micul...“, grad militar cu care era dezmiardat Napoleon I de către soldați. 5) Mișcare socială în care transformările sociale sunt orientate de la inferior la superior, de la vechi la nou, asigurând realizarea progresului într-un ritm rapid. 6) Înger aparținând, potrivit mitologiei biblice, uneia dintre cele nouă cete îngerești, așezat în imediata apropiere a lui Dumnezeu. 7) Persoană care face parte din populația indo-europeană care s-a stabilit, la sfârșitul mileniului 2 î.Hr., în provincia Latium (azi Lazio) din Italia Centrală. 8) Limită (presc.). 9) Este.

George BRĂȘOVEANU

Soluția careului din nr. 5/2005

EUROPE – RIPS – LN – RAZBOAIE – AIN – M – EM – LR – DUSMAN – AZOV – AN – ON – HN – TI – EV – TRE – MIL – A – AA – ARFA – E – MIGRATOARE – UD – TRADITII – REGAT – OMISA – GIBRALTAR – R

GEORGE F. KENNAN

ADRIAN POP

Kennan s-a născut în orașul Milwaukee, statul Wisconsin. A urmat cursurile Academiei Militare St. John's Northwestern din Delafield și ale Universității Princeton, intrând, după absolvire (1925), în diplomatie. Au urmat câteva misiuni în Elveția, Germania și Țările Baltice. Începând din 1929 a urmat un program de istorie, politică și limbă rusă la Berlin, călcând astfel pe urmele unchiului său George Kennan, ce se afirmase ca un eminent conducător al politicii Rusiei imperiale (autor, între altele, al lucrării *Siberia și sistemul exilului*, 1891).

După restabilirea relațiilor sovieto-americane, în urma recunoașterii oficiale a Uniunii Sovietice în 1933 de către noul președinte american Franklin D. Roosevelt, a fost numit la Ambasada americană din Moscova, unde a activat

până în 1937. Marile epurări staliniste, pe care le-a urmărit îndeaproape, i-au marcat pentru întreg restul vieții viziunea asupra dinamicii interne a regimului sovietic.

Arhitect al politicii externe americane...

În 1939, după o scurtă misiune la Praga, în lunile ce au premers declanșării celui de al doilea război mondial, a fost numit la Ambasada americană din Berlin. După intrarea S.U.A. în război, în urma atacului aerian declanșat de Japonia la Pearl Harbor (decembrie 1941), a fost internat cinci luni într-un lagăr german de prizonieri. La finele anului 1943 și pe parcursul unei bune părți a anului 1944 a lucrat în calitate de consilier în cadrul

La 17 martie 2005 s-a stins din viață, la 101 ani, în locuința sa din Princeton, diplomatul, strategul și istoricul american George Frost Kennan, considerat părintele strategiei îndiguirii (containment) promovate de Administrațiile Truman și Eisenhower în raporturile cu Uniunea Sovietică.

delegației americane la Comisia Consultativă Europeană — organism ce a pregătit politica aliată în Europa. Tot în 1944, ambasadorul Averell Harriman l-a selectat pentru postul de adjunct de șef de misiune (*chargé d'affaires*) la Moscova.

Din acest post Kennan s-a străduit să risipească iluzia împărtășită de largi cercuri conducătoare din Washington asupra posibilității continuării alianței cu Stalin. Atunci a fost redactată faimoasa sa „telegramă lungă”, trimisă Departamentului de Stat la 22 februarie 1946. Documentul denunța sentimentul de insecuritate al liderilor sovietici, inerent concepției marxist-leniniste despre lume și societate, precum și politicile oficiale și subterane, legitime și conspiratoriale, precum și agenții instituționale utilizați de Kremlin pentru consolidarea puterii sale pe

plan internațional și diminuearea și subminarea puterii democrațiilor occidentale. Rezumând observațiile sale, Kennan nota: „avem aici o forță politică încredințată fanatic convingerii că nu poate exista un *modus vivendi* permanent cu S.U.A... impenetrabilă logicii rațiunii“, dar „foarte sensibilă logicii forței“. Atipică prin dimensiunile, caracterul analitic și concluziile sale pragmatice privitoare la necesitatea înăsprii conduitei Washingtonului în raporturile cu Kremlinul, „telegrama lungă“ a catalizat schimbarea atitudinii cercurilor politico-militare americane față de fostul aliat.

La reîntoarcerea la Washington, din aprilie 1947 până în decembrie 1949, Kennan a deținut funcția-cheie de director al planificării politice în cadrul Departamentului de Stat.

La insistențele secretarului marinei americane James Forrestal, în 1947, Kennan a reluat ideile enunțate cu un an în urmă, într-o formă mai elaborată, în articolul intitulat *Sursele conduitei sovietice* (The Sources of Soviet Conduct) într-un articol semnat „X“, în prestigiosul periodic de politică externă *Foreign Affairs*. Pornind de la premisa conform căreia „personalitatea politică a puterii sovietice, așa cum o cunoaștem astăzi, este produsul ideologiei și circumstanțelor“, Kennan sublinia faptul că la baza conduitei sovietice stau două concepte: cel al antagonismului inerent dintre lumile capitalistă și comunistă și cel al infailibilității Kremlinului. Totodată, Kennan denunța puterea sovietică ca putere de tip special, puternic marcată ideologic. Din acest profil special al puterii sovietice derivă deopotrivă ușurința și dificultatea

James Forrestal

combaterii sale și necesitatea conceperii acesteia din urmă ca o strategie de lungă durată.

„Pe de o parte, ea este mult mai sensibilă la forța opusă, mai dispusă să cedeze pe sectoare individuale ale frontului diplomatic, când acea forță este resimțită a fi prea puternică și, astfel, mai rațională în logica și retorica puterii. Pe de altă parte, ea nu poate fi ușor înfrântă și descurajată de o singură victorie a oponentilor săi... În aceste circumstanțe este clar că principalul element al oricărei politici a S.U.A. față de Uniunea Sovietică trebuie să fie acela al unei îndiguiri de lungă durată a tendințelor expansioniste rusești, realizată cu răbdare, dar fermitate și vigilență... Este clar că în viitorul previzibil Statele Unite nu se pot aștepta să se bucure de intimitate politică cu regimul sovietic. Trebuie să continue să privească Uniunea Sovietică ca pe un rival, nu ca pe un partener în arena politică... Stă în puterea Statelor Unite să crească enorm tensiunile sub care politica sovietică trebuie să opereze, să impună Kremlinului un grad de moderație și

circumspecție mult mai mare decât l-a avut în ultimii ani și în acest fel să promoveze tendințe care trebuie în cele din urmă să-și găsească deosebitul în prăbușirea sau atenuarea graduală a puterii sovietice.“

...și critică la ei

Până la sfârșitul vieții, Kennan a susținut că ideile din articolul semnat „X“ i-au fost distorsionate. În viziunea sa, sovieticii nu trebuia priviți ca o amenințare militară, iar principalii agenți ai îndiguirii puterii sovietice trebuia să fie mijloacele politice și economice, mai degrabă decât cele militare. Kennan spera să poată determina producerea unei rupturi între Uniunea Sovietică și mișcarea comunistă internațională. În timp, aceasta ar fi condus la dezvoltarea a două blocuri rivale în sânul lumii comuniste – unul dominat de sovietici, celălalt reunind partidele comuniste care respingeau hegemonia sovietică. La rândul ei, această polarizare a lumii comuniste ar fi facilitat retragerea forțelor sovietice și americane de pe pozițiile pe care acestea le ocupau de la finele celei de-a doua conflagrații mondiale.

Arhitect intelectual al planului Marshall de reconstrucție economică a Europei, Kennan a contribuit semnificativ la lansarea pilonilor economic și politic ai îndiguirii Uniunii Sovietice. În concepția sa, pentru a contracara potențialul de expansiune prin subversiune al Uniunii Sovietice, S.U.A. trebuia să-și canalizeze ajutorul economic direct și sprijinul politic secret către Japonia și Vestul European. În același spirit, în iunie 1948 Kennan a propus sprijinirea din umbră a partidelor de

stânga și mișcărilor sindicale vest-europene care respingeau dominația Moscovei. La sugestia lui Kennan, pentru consolidarea influenței americane în Mediterana, S.U.A. și-au modificat radical și atitudinea față de regimul fascist al lui Francisco Franco, ceea ce a condus, după 1950, la o strânsă cooperare militară între Washington și Madrid.

Cursul tot mai militarist imprimat politicii externe americane de către noul secretar de stat Dean Acheson în 1949-1950 l-a transformat pe Kennan într-un critic acerb al acesteia. Kennan s-a opus creării NATO, producerii bombei cu hidrogen, reînarmării Germaniei, acordării de către S.U.A. a unor garanții de securitate Japoniei și extinderii sferei occidentale de influență în peninsula coreeană dincolo de paralela 38. A intuit, de asemenea, corect impactul comunizării Chinei (1949) asupra evoluției relațiilor intrasistemice în sânul lumii comuniste; constituirea unui centru alternativ de putere era de natură să anuleze teza infailibilității Kremlinului, întemeiată pe pretenția sa de a înfrunghia „a treia Romă”.

Deplângând evoluția postbelică spre un sistem bipolar axat pe preeminența a două superputeri nucleare, la sfârșitul anilor '40, Kennan susținea că pentru asigurarea stabilității internaționale este necesară revenirea la sistemul multipolar centrat pe Europa, pe care îl anihilase cea de-a doua conflagrație mondială. Cu excepția unor intervale scurte, când a servit ca ambasador în Uniunea Sovietică (1951-1952) și Iugoslavia (1961-1963), cea mai mare parte a celei de a doua jumătăți a secolului XX și-a petrecut-o, în calitate de profesor de istorie, la Universitatea Princeton. Din această poziție, în anii '60 a criticat implicarea americană în Indo-

china, iar în anii '70 și '80 reînnoita angajare a S.U.A. în cursa înarmărilor convenționale și nucleare.

Kennan este autorul a numeroase cărți de istorie a diplomației, politică externă, strategie și memorialistică. Totodată, prelegerile susținute de el în 1946-1947 la Colegiul Național de Război, în calitate de prim adjunct pentru afaceri politice, au fost reunite sub titlul generic de *Măsuri cu excepția războiului* și publicate în 1991 sub egida Universității Naționale de Apărare.

Prolifica sa operă a fost recompensată cu două premii Pulitzer (pentru lucrările *Rusia abandonează războiul* și *Memorii, 1925-1950*), iar cariera de diplomat, în 1989, cu cea mai înaltă distincție civilă, Medalia Libertății.

În perioada post-război rece, a continuat să se afirme ca un critic realist al ultimelor Administrații americane. Într-un articol intitulat sugestiv *Asupra principiilor americane*, publicat în *Foreign Affairs* (1995), Kennan a criticat intervenția americană în primul război din Irak (1990), făcând apel la un citat din John Quincy Adams, care, în calitate

de secretar de stat, (1817-1825) sub președintele James Monroe, înainte de a deveni el însuși președinte (1825-1829), respingea în 1832 apelul revoluționarilor latino-americani la ajutorul militar al S.U.A., cu următoarea argumentație: „America nu se duce în străinătate în căutare de monștri pentru a-i distruge”, căci astfel „ea ar putea deveni dictatoarea lumii”. Mai degrabă, ea va ajuta celelalte națiuni „prin simpatia benignă a exemplului său”. Ulterior, într-un interviu acordat influentei *New York Review of Books* (1999), Kennan nota: „Toată această tendință de a ne vedea drept centrul iluminării politice și profesorii unei mari părți a restului lumii mă frapază ca nechibzuită, vanitoasă și de nedorit.” A atras atenția, de asemenea, asupra consecințelor neprevăzute ale celui de al doilea război împotriva Irakului, declarând că acesta „nu are nici o legătură cu primul război împotriva terorismului” – cel din Afganistan – și că eforturile Administrației Bush de a stabili o legătură între Al Qaeda și Saddam Hussein sunt lipsite de orice fundament. ■

George F. Kennan alături de fosta secretară de Stat Madeleine Albright

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Anatol Petrencu – POLONEZII ÎN ANII CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL. ISTORIA POLITICĂ**

Editura Cartdidact, Chișinău, 2005, 248 pp.

● **Aurelian Dănilă – OPERA DIN CHIȘINĂU. PRIVIRE RETROSPECTIVĂ**

Editura Prut Internațional, Chișinău, 2005, 282 pp.

● **Romeo Cemărtan – CAZUL MITROPOLIEI BASARABIEI – INTERFERENȚE POLITICE ȘI RELIGIOASE**

Editura ALFA și OMEGA, Chișinău, 2004, 110 pp.

● **Anton Moraru – ȘTIINȚA ISTORICĂ ÎN CONTEXTUL INTERESELOR POLITICE**

Editura Pontos, Chișinău, 2003, 193 pp.

● **Tănase Bujduveanu – AROMÂNII DIN KOSOVO. ISTORIC. VIAȚĂ RELIGIOASĂ**

Societatea Academică Moscopolitană, Editura George Iustinian & Justin Tambozi, București, și Editura Cartea Aromână, Constanța, 2002, 96 pp.

● **Romanian Cultural Foundation, Center for Transylvanian Studies – TRANSYLVANIAN REVIEW/REVUE DE TRANSYLVANIE, Volume IX, No. 4, Winter, 2000, 160 pp.**

● **Preot dr. Cezar Vasiliu – SFINȚII NEAMULUI ROMÂNESC**

Editura Pildner & Pildner, Târgoviște, 2002, 189 pp.

● **Ana-Maria Rădulescu – CONSERVATORII ÎN OLTEȚIA**

Editura Aius, Craiova, 2004, 262 pp.

● **Carmen Bulzan – JURNALUL SPANIOL**

Editura PRIER, 2002, 126 pp.

● **Mitropolia Ardealului – REVISTA TEOLOGICĂ** (Serie nouă, anul XIV (86), nr. 1, ianuarie-martie 2004)

Editura Arhiepiscopiei Sibiului, Sibiu, 2004, 184 pp.

● **Federația Comunităților Evreiești din România, Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România – BULETINUL CENTRULUI MUZEULUI ȘI ARHIVEI ISTORICE A EVREILOR DIN ROMÂNIA, nr. 7 (coordonatori: Dumitru Hincu, Hary Kuller)**

București, 2001, 129 pp.

● **Academia Română, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” – STUDII ȘI MATERIALE DE ISTORIE CONTEMPORANĂ, SERIE NOUĂ, VOLUMUL III, 2004, București, 256 pp.**

CITREȘAR

1

1968. Sirhan Bashira Sirhan țâșnește din mulțime și începe să tragă nebunește, cu o armă de calibrul 22, în direcția lui Robert F. Kennedy, fratele mai mic al președintelui asasinat cu patru ani și jumătate înainte, senator de New York, fost procuror general al S.U.A., care avea mari șanse să devină și el președinte, dacă nu ar fi fost împușcat. Bobby Kennedy se îndoaie de mijloc, sângerând puternic de la o rană la cap, și se îndreaptă încet spre piscina hotelului Ambasador din Los Angeles, unde tocmai și-a sărbătorit victoria în alegerile primare din statul California, pentru nominalizare din partea Partidului Democrat la convenția partidului de la Chicago. A doua zi era mort.

7

1429. În satul Patay, la 21 km nord-vest de Orléans, Ioana d'Arc obține o victorie asupra englezilor, în timpul Războiului de 100 de ani. Prin rezistența ei, i-a forțat pe inamici să trimită o armată pentru întărirea asediului lor de la Orléans. Era condusă de Sir John Talbot, care, ajuns la destinație, a constatat că armata engleză angajată în asediu fusese învinsă, iar comandantul ei, contele de Suffolk, luat prizonier. Trupele lui Talbot sunt descoperite din întâmplare, în timp ce înaintau, de câțiva cercetași francezi care vânau un cerb. Ioana d'Arc se năpustește asupra englezilor, înainte ca aceștia să se poată dispersa în formație de luptă. Talbot este luat și el prizonier, avangarda sa risipită, dar grosul armatei reușește să se repleze înapoi spre Paris.

10

1931. La Gneven, în Germania, este creată Uniunea Național-Socialistă a Artamanilor, Heinrich Himmler fiind numit comandantul grupului bavarez al artamanilor din München. Etimologic, *artaman* provine din cuvântul protogerman *Art* (glie, țărână) și *Mann* (bărbat). O asociație a artamanilor ființa din 1923, ea chemând, în declarația programatică, la cucerirea Răsăritului european pentru rasa germană. Misiunea colonizatoare a Germaniei în Răsărit era prezentată ca absolut necesară, dacă germanii nu voiau să se sufoc pe teritoriul propriu (era vorba, așadar, despre viitorul „spațiu vital” – Lebensraum-ul). Între regulile artamanilor pentru tineri existau prescripții de tipul: „Tânărul artaman nu bea și nu fumează. El își păstrează nervii sănătoși pentru misiunile care îl așteaptă.”

23

1527. Medicația inadecvată îl răpune pe omul politic și filosoful florentin Niccolo Machiavelli, autorul *Principelui*, la numai 58 de ani. Durerile de stomac, tot mai puternice, l-au făcut, de la sine putere, să mărească doza medicamentului prescris, un praf pe bază de aloe. Moare cu niște colici de nesuportat. Se spune că, întrebat unde ar prefera să ajungă, în rai sau în iad, ar fi răspuns că mai degrabă în iad, unde poate discuta probleme de stat cu marile spirite, decât în rai, între o sumedenie de blegi. Este înmormântat în biserica Santa Croce, din Florența, într-un loc comun. Nepotul lui a fost mulțumit, însă: „Bunicul era mare amator de conversație. Cu cât va avea mai mulți morți să-i țină companie, cu atât va fi mai plăcut pentru el.”

24

1867. În Sicilia, la Agrigento, într-o vilă numită „Haos”, unde familia s-a refugiat în timpul unei epidemii de holeră, se naște Luigi Pirandello (Premiul Nobel pentru Literatură, 1934). În 1946, la zece ani de la moartea scriitorului, cenușa sa, închisă într-un vas grecesc, este transportată în așezarea natală și depusă într-o sală a Muzeului arheologic. Trei ani mai târziu, printr-un decret, „Vila Haosului” este declarată monument național, iar cu ocazia comemorării a 25 de ani de la moartea lui Luigi Pirandello, vasul cu cenușa este adus în „Vila Haosului”.

BALONUL ZBURĂTOR AL VLAHULUI PAHOMIE

VALERIU PAPAHAĞI

Românii sud-dunăreni, cunoscuți sub numele de aromâni sau vlahi, s-au stabilit în secolele IX-X în unele zone din Peninsula Balcanică, corespunzând astăzi Macedoniei, Greciei, Albaniei. Au constituit comunități puternice, cu administrație și viață social-culturală specifice.

În cadrul sistemului autonomiilor interne din Imperiul otoman, vlahii beneficiau, în schimbul plății unui tribut și al prestării unor slujbe către stat, de autonomie administrativă și religioasă.

Erau renumiți pentru vitejia cu care își apărau drepturile, pentru tenacitatea cu care își păstrau obiceiurile, credința, organizarea, meșteșugurile tradiționale ș.a. Buni negustori, aveau legături comerciale întinse, care duceau până în centrul Europei. Mulți dintre ei, ajunși în Țările Române, au adus contribuții importante la dezvoltarea vieții culturale, religioase sau a învățământului.

O știre semnalată în urmă cu aproape șapte decenii aduce mărturie și despre

Meglenoromân

preocupările tehnice ale unor aromâni din Epir (Grecia), din localitatea Săracu. Aceștia au încercat la 1803 să se înalțe cu un balon de construcție proprie, putând fi socotiți printre pionierii zborului. Descrierea experienței lor, nereușită, s-a păstrat într-o poezie a scriitorului grec Ioan Vilara. Ea a fost tradusă în românește și publicată în Revista istorică nr. 7-9/1936, de Valeriu Papahagi, cu o prezentare intitulată O încercare de ascensiune în balon a unor aromâni din comuna Săracu în timpul lui Ali-Pașa, reproducă apoi și într-o broșură cu același titlu.

Valeriu Papahagi, aromân din localitatea macedoneană Crușova, era licențiat și doctor în litere (1933) și fusese membru al Școlii Române din Franța (1929-1931). A publicat mai multe studii despre aromâni și legăturile lor cu frații de la nord de Dunăre.

Reproducem și noi câteva fragmente din articolul lui Valeriu Papahagi despre încercarea de zbor a unor aromâni din urmă cu două secole.

Ioan Vilara s-a născut în 1771 în Citera. Copilăria însă și-a petrecut-o la Ianina. A studiat medicina la Padova și la Bologna și a stat și la Veneția în ultimele zile ale Serenissimei Republici (1797). Întors în Epir, a fost medicul lui Veli, fiul lui Ali-Pașa [1741-1822] din Ianina. Poetul a murit în 1823, în toila războiului pe care îl

duceau grecii pentru mântuirea lor de supt jugul otoman.

Ioan Vilara e deci contemporan cu Ali-Pașa și trăiește chiar în apropierea lui.

Cuvinte curat românești

Ali-Pașa e însă una din cele mai strălucite figuri ale istoriei

Europei sud-estice. Profitând de anarhia care exista în Imperiul otoman pe la sfârșitul secolului XVIII și începutul celui de-al XIX-lea, el înțelege să-și formeze un stat în Epir și Albania. Ca și Mehmed-Ali din Egipt, Ali-Pașa din Ianina e un înțelegător al civilizației apusene. Are relații cu Napoleon I, care îi trimite ca reprezentant

pe un fost membru al secției științifice din corpul expediționar din Egipt, și anume pe François-Charles-Hugues-Laurent Pouqueville. Acest consul al Franței, care era și un mare erudit, a cunoscut, în călătoriile sale în Grecia, pe aromâni, pe cari i-a descris supt toate aspectele lor.

Încercarea neizbutită de ascensiune în balon au făcut-o, după cum ni spune Ioan Vilara, niște aromâni din Săracu, în frunte cu învățatul Pahomie. Gheorghe Vavaretos, editorul și adnotatorul lui Ioan Vilara [în 1935], ne asigură că această încercare a avut loc în anul 1803 la lanina, din îndemnul lui Ali-Pașa, care ținea să nu rămâie în urmă cu progresele realizate în Europa occidentală.

Cu 20 de ani înainte – chiar în anul experienței fraților Montgolfier – Pilâtre de Rozier și fizicianul Charles, săvârșiseră câteva zboruri în mongolfieră și în balon. În 1784, Blanchard trecuse în aerostat Strâmtoarea Mânecii. În 1812, italianul Zambeccari va face și el încercarea de ascensiune terminată printr-o nenorocire.

Întreaga lume apuseană era deci preocupată de problema navigației aeriene. Ali-Pașa ținea și el să încerce în Capitală sa o astfel de ascensiune.

S-a întâmplat ca oameni îndrăzneți cari au vrut să se aventureze în văzduh să fie tocmai aromâni din Săracu. Lucrul acesta îl precizează însuși poetul Ioan Vilara. El

Iată-l și pe Pahomie care, cu înfățișare blândă, înaintează repede și duce pe umeri toată greutatea. În partea stângă îl ajută Gheorghe Ghiurti, iar în cea dreaptă chir Dimitrie îi susține mereu povara. Nicolae Iancu, cu trei pași în urmă, poartă bastonul și contoguna [mantie din postav sau catifea îmblănită] lui chir Pahomie. Gheorghe Arti duce în mâna dreaptă un coș plin. Contoiani are pe cap un mangel plin cu cărbuni. Alți zece vlahi urmează ducând fiecare câte ceva: frânghii, stâlpi, sape, lopeți, cuie, sfredele, tesle mari, burdufuri cu smolă și cu catran și două legături de trestie subțire, toate trebuitoare balonului care va merge dincolo de gâră. [...]

Lovind cu ciocanul în nicovală și având ca tovarăși pe Ciclopi, Hefaistos cel Șchiop, care face să răsunet Etna prin puterea cu care izbește, nu se înroșește și nu nădușește ca Pahomie care, necăjit, se istovește sărind, învârtindu-se mereu și mișcându-și dosul. Se înfierbântă cu totul și se înroșește, țipă, strigă și se mânie.

În sfârșit, cu mare greutate, pe la amiază, balonul se umflă. Atunci Pahomie, strigând, cere lui Contoiani să-i aducă o tigaie, pe care o umple cu catran, smolă, sacăz, pucioasă, călți, rachiu; dă foc acestora și îndată se duce să le puie supt balon. Flacăra însuflețită crește și pătrunde în balon. Ca o corabie care e în pericol pe marea adâncă, pe când valurile vuiesc, iar catargurile, cu pânzele și frânghiile lor, trosnesc, tot așa și balonul umflat se mișcă și cu mare zgomot se învârteste!

Ghiurti, în grabă, ia și pe alți vlahi, dintre cei mai mari, cari se așează în ordine în partea unde se observă forța vântului și țin giubelele cât se poate de întinse.

– *Tal'ie*, strigă atunci Pahomie, *tal'ie*, *îți spun*, strigă el în gura mare.

Ghiurti trebuie să taie dinspre partea lui, însă, în marea lui grabă, uită de ce stă acolo și de ce își ține giubeaua. Se apleacă să taie și atunci balonul rămâne în partea aceea descoperit. Pahomie strigă: *Tal'ie* și acolo, *dracul*, *tal'ie* și mai departe!

– Oricât ar alerga, oricât ar tăia, ce treabă pot face astfel de oameni?

Balonul se răstoarnă și ia foc în partea de jos. Îndată toți vlahii se învălmășesc, sar și țină ca niște brotăcei: *lulai*, *s'arde!*

– Ce păcat! Ce pacoste pentru chir Pahomie!

Ioan VILARA

ni spune insistent că Pahomie și tovarășii săi sunt „vlahi” și citează chiar și cuvintele pe care aceștia le rosteau în timpul ciudatei lor experiențe, cuvinte cari sunt curat românești.

Dar asupra caracterului românesc al comunei Săracu din Pind avem chiar aserțiunile consulului Pouqueville și ale colonelului englez William Martin Leake, cari au călătorit în Grecia tocmai în epoca de cari ni ocupăm, ca și ale istoricului grec Aravandinos.

Pouqueville ni vorbește de „Călăriți, Săracu, Mețova și peste patruzeci de comune, toate valahe”. Leake scrie următoarele: „Călăriții și Săracu sunt două din cele mai mari comune valahe. Astfel de comune, în număr de aproape de cinci sute, din care nici una nu e prea mică, sunt răspândite de-a lungul munților Epirului, ai Tesaliei și ai Macedoniei.”

Aravandinos afirmă că Săracu „e locuit de aproape 300 de șefi de familie, creștini, de neam valah”.

La Săracu s-a născut unul din cei mai de seamă oameni de stat ai Greciei moderne: generalul Ioan Coleti, care a studiat la Pisa și a fost medicul lui Ali-Pașa. Ioan Coleti și-a păstrat totdeauna conștiința originii lui. Ioan Ghica, într-una din scrisorile lui către Vasile Alecsandri, ne vorbește de întâlnirea lui cu generalul Coleti la Paris, în 1835, în salonul d-nei de Champy. Tânărului Ioan Ghica, Coleti îi mărturisește că și el și părinții lui vorbesc „românește”.

Adnotatorul operei lui Vilara afirmă că încercarea de ascensiune în balon a avut loc lângă aerodromul de astăzi al orașului Iania.

O decepție

Din poezie reiese că un public foarte numeros a venit să asiste la experiența aromânului Pahomie, care era ajutat de Gheorghe Ghiurti, chir Dimitrie, Nicolae Iancu, Gheorghe Arti, Contoiani, Dimu Coleti — probabil din familia lui Ioan Coleti — și alți „vlahi”.

Se pare că pregătirile fuseseră grozave. Experiența însă nu a reușit din cauza stângăciei auxiliarilor lui Pahomie. S-a pierdut o jumătate de zi cu umflarea balonului în fața unei lumi nerăbdătoare și a unui mare număr de copii, veniți să vadă „zmeul” lui chir Pahomie, „noul Icar” și „rival al prea-vestitului Blanchard și al lui Montgolfier”.

Când totul a fost gata, Pahomie a dat poruncă să se taie frânghiile care țineau balonul. Neatenția și zăpăceala lui Ghiurti au pricinuit răsturnarea și aprinderea balonului.

Interesante sunt însă cuvintele românești, pe care poetul le atribuie lui Pahomie și tovarășilor săi.

În timp ce încearcă să umfle balonul, Ghiurti exclamă: „pre Dumnedzău!”, expresie aromânească echivalentă cu cea daco-română de „[jur] pe Dumnezeu”. Poetul adaugă apoi în grecește: „Ce sunt eu de vină dacă nu se umflă?”

Vilara ironizează experiența nereușită a lui Pahomie, care e „Vlah, suflet și trup” și care nu a avut noroc să fie ajutat de oameni pricepuți. Lumea, venită cu entuziasm să asiste la ascensiune, pleacă decepționată. Poetul compară această întâmplare cu necuviința pe care ar săvârși-o o mireasă și care ar pune capăt nunții.

Aromânii erau conștienți de originea lor. În 1774, Johann Thunmann, profesor la Universitatea din Halle, afirmase că aromânii „se numesc ei înșiși români”. În 1820, Pouqueville va afirma că toate triburile valahe „revendică, cu mândrie, numele de români sau romani”.

În 1831, Cousinéry, consul al Franciei la Salonic în epoca Restaurației, va scrie următoarele despre aromâni: „Îi recunoști mulțămătim limbii lor. Vorbesc încă latina, și, dacă îi întrebi: de ce nație sunteți?, răspund cu mândrie: români”.

Aceste argumente dovedesc îndeajuns că aromânii au fost totdeauna conștienți de originea lor latină. ■

Adresa: Str. Miron Costin nr. 19,
Sector 1, București
Tel: 222.53.16, Tel./Fax: 222.53.17
E-mail: comenzi@lucman.ro

**VINTILĂ CORBUL
CAVALCADĂ
ÎN IAD**

LUCMAN

Al doilea război mondial

MINICRONICĂ APOCRIFĂ

Continuăm prezentarea selecției din dialogul epistolar purtat de președintele american F.D. Roosevelt (apoi H. Truman), premierul britanic W. Churchill și liderul sovietic I.V. Stalin.

ANUL 1943

27 ianuarie (Roosevelt și Churchill către Stalin): Am luat hotărâri în privința operațiilor care urmează să fie efectuate de forțele armate americane și britanice în primele nouă luni ale anului 1943. Dorim să vă aducem fără întârziere la cunoștință intențiile noastre. Suntem de părere că aceste operații, împreună cu puternica dumneavoastră ofensivă, vor putea înșenunchea Germania în 1943.

1 februarie (Churchill către Stalin): Primiți, vă rog, felicitările mele cu prilejul capitulării feldmareșalului Paulus și al nimicirii Armatei 6 germane.

22 februarie (Roosevelt către Stalin): Puteți fi sigur că după ce vom obține succesul în Africa de Nord, de îndată ce cu strădanii maxime vom putea asigura mijloace de transport, întregul efort militar

american se va îndrepta spre continentul european.

16 martie (Stalin către Roosevelt): În perioada cea mai încordată a luptelor împotriva armatelor hitleriste, în februarie-martie, ofensiva anglo-americană în Africa de Nord nu numai că n-a fost forțată, dar nici măcar n-a avut loc, iar termenul prevăzut pentru această ofensivă a fost amânat. În timpul acesta, Germania a reușit să transfere din apus împotriva armatelor sovietice 36 de divizii, dintre care 6 de tancuri.

20 martie (Churchill către Stalin): Separarea Finlandei de Axă ar putea exercita o influență destul de mare asupra celorlalți sateliți ai lui Hitler.

30 martie (Churchill către Stalin): În ultimele trei săptămâni am suferit în Oceanul Atlantic pierderi grele și aproape fără precedent.

5 mai (Roosevelt către Stalin): Vreau să evit difi-

cultățile legate de conferințele cu mulți participanți și încetineala discuțiilor diplomatice. Metoda cea mai simplă și practică ce mi-o închipui ar fi o întâlnire de câteva zile între noi, absolut neoficială și foarte simplă... Propun să ne vedem ori în partea sovietică a golfului Behring, ori în partea noastră.

11 iunie (Stalin către Roosevelt): Aceste hotărâri [luate de Statul Major Unit anglo-american] sunt în contradicție cu hotărârile luate de dumneavoastră și de domnul Churchill la începutul acestui an în privința termenelor de deschidere a unui al doilea front în Europa Occidentală. Guvernul sovietic nu consideră posibil să-și dea adeziunea la o asemenea hotărâre, care a fost luată fără participarea sa și fără a se fi încercat a discuta împreună această foarte importantă problemă.

19 iunie (Churchill către Stalin): Sper sincer că vom putea scoate anul acesta Italia din război și, făcând aceasta, vom atrage mult mai mulți germani de pe frontul dumneavoastră.

22 august (Stalin către Roosevelt și Churchill): Consider că a sosit momentul să se creeze o comisie militară-politică, compusă din reprezentanți ai celor trei țări, pentru a examina problema tratativelor cu diferitele guverne care se desprind de Germania.

10 septembrie (Churchill către Stalin): Guvernul Majestății Sale este de acord să se creeze imediat o comisie militară-politică a celor trei puteri cu sediul în Sicilia sau în Algeria. Suntem de acord ca reprezentantul Comitetului Francez de Eliberare Națională să fie al patrulea membru al comisiei.

10 septembrie (Churchill către Stalin): Suntem bucuroși să vă comunicăm că generalul Eisenhower a primit capitularea necondiționată a Italiei.

10 noiembrie (Stalin către Roosevelt): Accept planul dumneavoastră de organizare a întâlnirii noastre în Iran. Nădăjduiesc că și domnul Churchill va fi de acord.

4 decembrie (Roosevelt către Stalin): Consider conferința foarte fructuoasă [Conferința de la Teheran, denumită „Evrika”, 28 noiembrie-1 decembrie 1943, a dezbătut problemele

scurtării războiului. A fost caracterizată prin dispute permanente anglo-sovietice, mediate de Roosevelt]. Discuțiile noastre personale și mai ales posibilitatea întâlnirilor în doi cu dumneavoastră mi-au făcut mare plăcere.

7 decembrie (Roosevelt către Stalin): S-a hotărât ca generalul Eisenhower să fie numit imediat comandantul operațiilor de fortare a Canalului [Mânecii].

ANUL 1944

22 ianuarie (Churchill către Stalin): Am început marea ofensivă împotriva trupelor germane care apără Roma.

23 martie (Stalin către Churchill): Este izbitor că atât mesajele dumneavoastră, cât și declarația lui [Sir Archibald Clark] Kerr [ambasadorul britanic la Moscova] abundă în

amenințări la adresa Uniunii Sovietice. Aș vrea să vă atrag atenția asupra acestui fapt, deoarece metoda amenințărilor nu numai că este deplasată în relațiile între aliați, dar este și dăunătoare, întrucât poate duce la rezultate contrare. [Această replică urmează unui intens schimb de mesaje între Londra și Moscova pe tema relațiilor acestora din urmă cu guvernul polonez în exil de la Londra și a dorinței exprimate de Stalin de a se stabili ca frontieră polono-sovietică linia Curzon, recomandată la 8 decembrie 1918 de Consiliul Suprem al Puterilor Aliate în primul război mondial. Guvernul polonez în exil nu era de acord cu această frontieră, iar în disputa telegrafică Churchill a folosit expresii precum „politică de forță” și „frontieră nelegitimă”. Sec. Stalin a reamintit că la Teheran cele trei mari puteri

aprobaseră această idee. La 16 august 1945, la Moscova, Polonia aservită avea să semneze tratatul de delimitare a frontierei sale estice pe linia Curzon.]

28 mai (Churchill către Stalin): Bătălia din Italia se desfășoară cu succes și cu mari speranțe că vom izbui să izolăm o anumită parte a trupelor inamicului. Nu ne gândim la Roma decât ca la un rezultat accesoriu. Scopul nostru principal este de a angaja în luptă un număr cât mai mare de germani și de a-i nimici.

12 aprilie 1944. Victor Emmanuel, suveran al Italiei din 1900, anunță „hotărârea finală și irevocabilă” de a părăsi tronul, când Aliații vor intra în Roma, în favoarea fiului său Umberto, prinț moștenitor. Teoretic însă, Victor Emmanuel a rămas rege și după eliberarea Capitalei, dar a trăit ca simplu cetățean și nu a avut nici o putere, ea fiind preluată de Umberto

5 iunie (Stalin către Churchill): Vă felicit cu prilejul marii victorii obținute de trupele aliate anglo-americane prin cucerirea Romei.

6 iunie (Churchill către Stalin): Totul a început bine... Debarcarea infanteriei se desfășoară repede și un număr considerabil de tancuri și tunuri autopropulsate se află deja pe țărm.

*11 iunie (Stalin către Churchill): Debarcarea concepută în proporții uriașe a reușit pe deplin. Eu și colegii mei nu putem să nu recunoaștem că istoria războaielor nu cunoaște altă acțiune de asemenea anvergură în ceea ce privește proporțiile, concepția vastă și măiestria execuției.

17 iunie (Churchill către Stalin): Bătălia din Normandia se desfășoară acum din plin pe un front de 70 de mile și va căpăta o amploare și o violență tot mai mari... Hitler a început să folosească arma sa secretă [rachetele V1 și V2] împotriva Londrei.

21 iunie (Stalin către Churchill): Cel mai târziu peste o săptămână va începe a doua ofensivă de vară a trupelor sovietice. La ea vor lua parte peste 130 de divizii, inclusiv divizii blindate de tancuri.

12 iulie (Churchill către Stalin): În Normandia [unde s-a desfășurat debarcarea, operația „Overylord”] avem aproximativ 1.050.000 de oameni cu o cantitate uriașă de echipament și zilnic mai

sosesc câte 25.000 de oameni. Luptele sunt foarte grele... noi și americanii am pierdut 64.000 de oameni.

19 iulie (Roosevelt către Stalin): Întrucât evenimentele se precipită atât de vertiginos și cu atât succes, cred că ar trebui să organizăm în timpul cel mai scurt o întâlnire între dumneavoastră, primul ministru și mine. Domnul Churchill este întru totul de acord cu această idee... Nordul Scoției ar fi punctul cel mai aproape, situat de jumătatea distanței dintre mine și Dvs.

22 iulie (Stalin către Roosevelt): Împărtășesc ideea dumneavoastră că o întâlnire între Dvs., domnul Churchill și mine ar fi de dorit. Trebuie totuși să spun că acum, când armatele sovietice sunt angajate în lupte pe un front atât de larg, îmi este imposibil să părăsesc țara.

20 august (Roosevelt și Churchill către Stalin): Ne

întrebăm care va fi reacția opiniei publice mondiale dacă antinaziștii din Varșovia vor fi într-adevăr lăsați în părăsire. Credem că toți trei ar trebui să facem tot ce depinde de noi pentru a salva cât mai mulți dintre patrioții care se află acolo. [În contextul putericei ofensive rusești din vara lui 1944, avanposturile armatei roșii ajungând lângă suburbiile estice ale Varșoviei, armata poloneză internă, care acționa la ordinele guvernului polonez de la Londra, a declanșat o insurecție în Varșovia. Spre consternarea polonezilor, dar și a Aliatilor, rușii au oprit ofensiva, pretextând lipsa de combustibil. Germanii s-au putut ocupa în liniște de represiunea insurecției, care a durat aproape două luni. Armata roșie a așteptat în apropierea Varșoviei până când zgomotele luptelor din oraș au încetat cu totul. Se estimează la 250.000 numărul civililor morți, la 20.000

pierderile armatei interne poloneze și la 17.000 de morți și dispăruți pierderile armatei germane.]

22 august (Stalin către Roosevelt): Mai devreme sau mai târziu toată lumea va afla adevărul despre grupul de criminali care s-au lansat în aventura de la Varșovia cu scopul de a acapara puterea. Aceste elemente au profitat de credibilitatea varșovienilor, expunând o mulțime de oameni neînarmați acțiunii tunurilor, tancurilor și aviației germane.

1 septembrie (Roosevelt către Stalin): Mențiunea făcută de delegația dum-

O italiancă în vârstă, alături de compatrioții ei, îi întâmpină fericită pe eliberatori

neavoastră la Dumbarton Oaks [lângă Washington, în această localitate începuse la 21 august conferința interaliată privind crearea unei organizații internaționale de securitate] că guvernul sovietic ar dori, eventual, să pună în discuție dreptul fiecăreia dintre cele 16 republici unionale de a fi membră în noua Organizație Internațională mă neliniștește foarte mult.

7 septembrie (Stalin către Roosevelt): Eu atribui o însemnătate excepțională declarației făcute de delegația sovietică în această problemă. După cunoscutele transformări constituționale intervenite în țara noastră la începutul acestui an, guvernele republicilor unionale acordă o atenție deosebită atitudinii statelor prietene față de extinderea drepturilor acestor guverne în domeniul relațiilor internaționale, prevăzută în Constituția Sovietică.

29 octombrie (Stalin către Roosevelt): Dacă ideea exprimată anterior cu privire la posibilitatea întâlnirii noastre pe litoralul sovietic al Mării Negre vi se pare acceptabilă, aș considera foarte de dorit realizarea acestui plan.

19 noiembrie (Stalin către Roosevelt): Organele mele maritime-militare se pronunță cu hotărâre împotriva Mării Negre. Churchill a propus Alexandria sau Ierusalimul... Mie îmi este accesibil aproape orice punct din zona Mediteranei.

14 decembrie (Roosevelt către Stalin): Trebuie să

accelerăm cât se poate convocarea Conferinței Generale a Națiunilor Unite în problema Organizației Internaționale, lucru cu care, sunt sigur, dumneavoastră sunteți de acord. L-am însărcinat pe ambasadorul Harriman să vă transmită prezentul mesaj și să discute cu dumneavoastră importanta problemă a procedurii de votare în Consiliul de Securitate.

26 decembrie (Stalin către Roosevelt): Împărtășesc întru totul părerea dumneavoastră că înaintea convocării conferinței generale a Națiunilor Unite consacrate creării Organizației Internaționale trebuie să ajungem la o înțelegere în primul rând asupra procedurii de votare în Consiliul de Securitate.

ANUL 1945

10 ianuarie (Stalin către Churchill): Potrivit propunerii primite din partea preșe-

dintelui, cer asentimentul dumneavoastră pentru a putea considera ca loc al întâlnirii noastre Ialta, iar ca dată ziua de 2 februarie.

15 ianuarie (Stalin către Roosevelt): Întregul front central de la Carpați până la Marea Baltică înaintază spre vest. Deși se împotrivesc cu disperare, germanii sunt totuși nevoiți să se retragă.

18 ianuarie (Roosevelt către Stalin): După cum știți, America depune mari eforturi în Oceanul Pacific, la depărtare de 7.000 de mile de aici; de aceea, eu sper că apropiata cădere a Germaniei va permite trimiterea în zona Oceanului Pacific a unor forțe suficiente în vederea lichidării rapide a pericolului japonez.

21 ianuarie (Churchill către Stalin): Propun să nu admitem accesul reprezentanților presei la „Argonaut” [nume de cod pentru conferința celor trei din Crimeea], dar fiecare dintre noi să aibă dreptul de a aduce

cu sine cel mult 3-4 fotografi militari în uniformă pentru fotografii și filmări. Fotografiile și filmele vor fi puse în circulație atunci când vom considera că e oportun.

1 februarie (Churchill către Stalin): Întrucât președintele nu va sosi la Malta înainte de 2 februarie, nu vom putea fi la Ialta mai devreme de 3 februarie. Îndată ce-mi va fi cu putință să indic o dată mai precisă, vă voi telegrafia din nou.

10 februarie (Roosevelt către Stalin): Ne-am înțeles să sprijinim la apropiata Conferință a Națiunilor Unite pri-

Un pahar de bere pentru soldații Armatei IX americane, care au forțat Rhinul

mirea Republicilor Ucraineană și Bielorusă ca membri ai Adunării Organizației Internaționale. Sunt întrucâtva îngrijorată de faptul că s-ar putea obiecta că Statele Unite nu dispun decât de un singur vot.

11 februarie (Stalin către Roosevelt): Cred că numărul voturilor S.U.A. va putea fi mărit tot la trei, ca și în cazul Uniunii Sovietice și al celor două principale republici ale sale. Dacă va fi nevoie, sunt gata să susțin în mod oficial această propunere.

21 martie (Churchill către Stalin): Se pare că în prezent avem o serie de greutăți de când ne-am despărțit la Ialta, dar sunt pe deplin convins că dacă ne-am întâlni din nou ele ar fi înlăturate.

3 aprilie (Stalin către Roosevelt): Înțeleg că în urma acestor tratative separate de la Berna sau din alt loc trupele anglo-americane au obținut anumite avantaje, ele câpătând posibilitatea să înainteze în adâncul Germaniei fără a întâmpina nici o rezistență din partea germanilor, dar de ce trebuie ascuns acest lucru de ruși și de ce nu au fost informați Aliații. Și iată că în momentul de față, germanii au încetat de fapt războiul pe frontul de Vest, împotriva Angliei și Americii. În schimb, ei îl continuă cu Rusia, aliata Angliei și S.U.A.

5 aprilie (Roosevelt către Stalin): Sunt convins că la Berna nu au avut loc niciodată nici un fel de tratative și cred că informațiile

pe care dumneavoastră le dețineți în această privință provin, probabil, din surse germane, care încearcă să provoace disensiuni între noi.

7 aprilie (Stalin către Roosevelt): Noi, ruși, credem că, în actuala situație de pe fronturi, când inamicul se găsește în fața capitulării inevitabile, la orice întâlnire cu germanii a unuia dintre Aliați în legătură cu problemele capitulării, trebuie să fie asigurată participarea reprezentanților celui alt aliat.

13 aprilie (Stalin către Truman): În numele guvernului sovietic și în numele meu personal exprim guvernului S.U.A. condoleanțe profunde cu prilejul prematurei încetări din viață a președintelui Roosevelt.

26 aprilie (Truman către Stalin): Ministrul Plenipotențiar al Statelor Unite în Suedia m-a informat că Himmler, acționând în numele guvernului german în absența lui Hitler, care după cum se afirmă este bolnav, a adresat guvernului suedez o propunere cu privire la capitularea tuturor forțelor armate germane pe frontul de Vest, inclusiv Norvegia, Danemarca și Olanda. Respectând înțele-

gerea cu guvernele britanic și sovietic, guvernul Statelor Unite consideră că singura condiție acceptabilă de capitulare este capitularea necondiționată pe toate fronturile în fața Uniunii Sovietice, Marii Britanii și Statelor Unite.

27 aprilie (Churchill către Stalin): O dată luptele terminate, sarcina următoare va fi înființarea la Berlin și la Viena a Comisiilor Aliate de Control, o nouă dispunere a forțelor armate ale Aliaților și ocuparea de către ele a zonelor de ocupație respective. Demarcarea zonelor în Germania a și fost făcută și este necesar ca în timpul apropiatei întâlniri de la Viena, propusă de dumneavoastră, să ajungem, fără a amâna lucrurile, la un acord cu privire la zonele de ocupație în Austria.

28 aprilie (Churchill către Stalin): Desfășurarea evenimentelor din Iugoslavia este de așa natură, încât nu simt că raportul dintre interesele țărilor noastre să fie de 50 la sută la 50 la sută... În nenumărate rânduri am dat indicații ca interesele dumneavoastră în România și

Bulgaria să fie recunoscute ca pre-cumpănitoare. Totuși, nu putem fi înlăturați cu totul din aceste țări.

29 aprilie (Churchill către Stalin): Germanii au acceptat clauzele capitulării necondiționate care le-au fost prezentate. ■

Selecție de
Victor IONESCU

8 mai 1945. După cinci ani, opt luni și șase zile de sânge și distrugerii, în sfârșit naștii cedează. La Reims se semnează capitularea necondiționată

Începem în acest număr prezentarea unor noi documente din fondul Brutus Coste, aflat la Hoover Institution War and Revolution, de la Stanford University. Ele privesc situația conturilor Băncii Naționale a României blocate de statul american după ce mareșalul Antonescu declarase război S.U.A., la 12 decembrie 1941. Este un subiect puțin abordat în istoriografia română, iar documentele, câte s-au păstrat, nu sunt foarte lămuritoare.

Ca de obicei, mulțumim doamnei ELENA DANIELSON, directoarea Bibliotecii și Arhivelor vestitei instituții, și Laurei Cosovanu pentru posibilitatea de a prezenta aceste documente.

CONTURILE B.N.R. BLOCATE ÎN S.U.A.

Stadiul procesului Polish Relief/B.N.R. la 1 mai 1942 (informații de la avocat Bissell)

Apelul introdus de avocații B.N.R. la Curtea de Apel din New York contra hotărârii Diviziei de Apel a Tribunalului New York, care confirmase deciziunea primei instanțe asupra cererii avocaților Băncii de a se ridica poprirea pe motiv că fondurile poprite n-au fost transferate la contul Sheriff-ului și astfel nu exista *res*, a fost dezbătut în cursul lunii aprilie. A pledat dl. Davis.

După cum s-a raportat la timp, instanța de fond găsisse că poprirea este valabilă cu tot refuzul Trezoreriei de a autoriza transferul fondurilor la contul Sheriff-ului.

Trezoreria a prezentat avizul său (în calitatea de *amicus curiae*). Această opinie accepta în parte argumentele avocaților B.N.R., dar nu și însușește concluzia lor în ce privește inexistența popririi. Avocații B.N.R. au combătut avizul Trezoreriei printr-un memoriu (textele se anexează). [Nu dispunem de aceste anexe.]

Avocații așteaptă pronunțarea.

În ce privește apelul contra deciziei procedurale stabilind că pârâțul trebuie să prezinte întâmpinarea de fond (cu sancțiunea judecării în lipsă) fără a aștepta pronunțarea în incidentul pendinte (asupra validității popririi), avocații B.N.R. au obținut o deciziune favorabilă de la Diviziunea de Apel. Această diviziune a stabilit că pârâțul va trebui să prezinte întâmpinarea abia 20 zile după obținerea unei hotărâri cu privire la incidentul pendinte.

Avocații B.N.R. socotesc că poziția lor în chestiunea popririi este așa de puternică, încât o eventuală hotărâre negativă merită a fi atacată în recurs în fața Curții Supreme a Statelor Unite. Un asemenea recurs va fi bazat pe neconstituționalitatea punctului de vedere adoptat până acum de instanțele de fond.

În orice caz, avocații se vor mărgini să epuizeze căile de atac împotriva deciziunilor în chestiunea popririi. Dacă vor pierde până la

sfârșit, vor cere amânarea *sine die* a dezbaterii fondului pe motiv că nu pot culege, în condițiunile actuale, probele. Dacă poziția lor în chestiunea popririi va fi, până la urmă, admisă, procesul cade de la sine, tribunalele americane trăgându-și competența numai de la faptul prezentei în America a unui *res* al pârâților.

Stadiul procesului E.H.A.G./B.N.R. la 1 mai 1942 (informații de la avocat Bissell)

Din cauza declarației de război a României și a subsecventei blocări definitive (cu excluderea oricărei posibilități de a obține licențe) a fondurilor românești aflate în USA, a dispărut necesitatea de a obține urgența ridicare a acestei popririi (executarea la toate băncile la care B.N.R. are cont, inclusiv Federal Reserve Bank-New York). Așa fiind, avocații B.N.R. au convenit cu avocații reclamantului să ceară amânarea primei dezbaterii (la care avocații ar urma să ceară ridicarea popririi) până la obținerea unei hotărâri definitive în procesul Polish Relief. Avocații au procedat astfel pentru că o eventuală hotărâre favorabilă asupra poziției lor cu privire la inexistența popririi ar rezolva în favoarea B.N.R. și acest al doilea proces.

În cazul când incidentul ridicat în primul proces nu va fi admis de Curtea de Apel sau măcar de Curtea Supremă, avocații vor prezenta o întâmpinare cerând ridicarea popririi pe motiv că creanța reclamantilor este contra statului român și nu contra B.N.R.

Avocații B.N.R. au stabilit că procesul E.H.A.G. este născocirea avocaților reclamantului, care l-au pornit pe baza unei participări procentuale la sumele ce s-ar obține, și nu pe bază de onorariu. Speranța avocaților reclamantului era că se va ajunge la o tranzacție cu B.N.R.

Ca și în procesul Polish Relief, avocații B.N.R. vor cere, în cel mai rău caz, amânarea dezbaterii fondului până la sfârșitul războiului. Sunt siguri că o astfel de cerere va fi admisă. ■

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

GEORGETA FILITTI

Elisabeth Asquith

Scrisorile ce publicăm sunt un crâmpiei de Românie interbelică, țară atât de implicată pe atunci, prin elita ei politică, intelectuală și artistică, în viața Europei.

Ca ministru de Externe, Take Ionescu (1858-1922) e informat despre poziția Angliei la sfârșitul primului război mondial prin diplomatul Antoine Bibescu, căsătorit cu fiica primului ministru britanic, Elisabeth Asquith; la fel, despre reacția exaltată a italienilor față de constituirea României Mari, grație unei scrisori a poetului Gabriele d'Annunzio (1863-1938). Acesta a condus un corp armat, în septembrie 1919, cu care a cucerit orașul Fiume (azi Rijeka, Croația), disputat de Iugoslavia și Italia. Tratatul de la Rapallo, din noiembrie 1920, a declarat stat independent zona Fiume; patru ani mai târziu, prin tratatul italo-iugoslav de la Roma, orașul revine Italiei.

Nicolae Titulescu, în calitate de președinte al Societății Națiunilor, se bucură de oferta pentru construirea unui nou sediu făcută de prietenul său Edmond van Saanen (1881-1938),

Antoine Bibescu

arhitect, pictor, muzician, dintr-o familie olandeză naturalizată în Țara Românească la mijlocul secolului XIX.

Același arhitect, cu frecvență în lumea artistică a capitalelor europene și, totodată, un obișnuit al vieții mondene bucureștene, primește scrisori cu accente dramatice de la sensibila muziciană care a fost Cella Delavrancea și de la prietenul său, pictorul Paul Aburel.

Matematicianul și esteticianul Matila Ghyka (1881-1965), stabilit la Paris, îl recomandă pe van Saanen diplomatului francez Paul Morand (1888-1976), căsătorit cu Elena Chrissoveloni și care a scris pagini memorabile despre București. Lucrarea autobiografică de o tulburătoare frumusețe a lui M. Ghyka, *Curcubeie*, a apărut în traducerea noastră în anul 2003, la Editura Curtea Veche.

Scrisorile se păstrează în fondurile E. van Saanen și Take Ionescu de la Biblioteca Națională (fondul St. Georges). N. Titulescu și P. Aburel le-au scris în românește. Celelalte au fost traduse de noi din limba franceză.

Antoine Bibescu către Take Ionescu

[Londra], marți, 22 iunie
[1920]

Dragul meu ministru și prieten,

Pleacă un curier: îți va aduce nu numai urările și felicitările mele; am și un mesaj pentru dumneata.

Sâmbătă dimineață, înainte să plece la Folkstone, am avut o scurtă întrevvedere cu d. Lloyd George [1863-1945, prim-ministru al Marii Britanii între 1916 și 1922]. Îmi dădusem întâlnire cu secretarul

lui, Philippe Kerr, ca să discutăm problema rusească, tezaurul nostru de la Moscova ș.a. Când a aflat, Lloyd George a vrut să mă vadă ca să-ți exprim plăcerea ce resimte de a te vedea revenit la putere și amintirea prețioasă pe care a păstrat-o privitor la acțiunea dumitale politică.

75

În ajun îl văzusem pe d. Venizelos [1864-1936, om politic grec]. Generalul Averescu și d. [Duiliu] Zamfirescu [1858-1922, scriitor și diplomat] țin foarte mult ca România să aibă două voturi în Comisia Dardanelelor. Cum îl informasem pe lord Curzon de această negociere și acesta îmi obiectase: „Obțineți mai întâi consimțământul Franței și al Italiei?” și „Ce va zice Grecia dacă se dau două voturi României?”, am vrut să țin problema direct cu d. Venizelos. Mi-a declarat că nu există și nu trebuie să existe vreodată o neînțelegere ori un dezacord între Grecia și România, că înțelegea foarte bine că România trebuie să aibă două voturi în Comisia Strămtorilor; că el nu ridică nici o obiecție la această cerere, era chiar gata s-o susțină fără a cere un drept echivalent pentru Grecia.

Am discutat și problema căsătoriei principesei Elisabeta [fiica regelui Ferdinand și a reginei Maria] cu fiul fostului rege Constantin [al Greciei]. D. Venizelos mi-a spus că socotea această căsătorie ca o tentativă îndepărtată de a recâștiga dreptul pierdut la tron. Dar ca lucrurile să fie foarte clare și ca nici un guvern să nu se compromită cu această căsătorie, găsea că ar fi util, dacă va avea loc, ca în momentul celebrării guvernele român și grec să se pună de acord spre a face o declarație publică și oficială stabilind că această căsătorie nu are nici o conotație politică.

La sfârșitul întrevederii, d. Venizelos m-a rugat să vă transmit cele mai calde felicitări. „E o bucurie pentru mine, mi-a spus el, să-l știu pe Take Ionescu la putere.”

Eleutherios Venizelos (1864-1936)

Nu vreau să adaug nimic la cuvintele acestea care poate vă lasă indiferent – dar sper să vă revadă în august în România.

Dacă veniți la Londra cât sunt aici, ori chiar dacă lipesc, nimic nu ne-ar face mai mare plăcere, Elisabetei și mie, ca doamna Take Ionescu și dumneata să veniți să stați la noi. Am cumpărat o casă destul de spațioasă în Hyde Park Gardens, din care voiau să facă o ambasadă! Cred că veți avea mai mult confort decât la hotel.

Crede-mă, dragul meu ministru, al dumitale foarte sincer,

Antoine Bibescu

Gabriele d'Annunzio către Take Ionescu

Regenza italiana del
Carnaro

Comando del esercito
italiano

Excelența Voastră cunoaște,
poate, îndelungatul și fidelul

meu devotament pentru cauza românească și ce am putut face în 1914 la Paris, înaintea războiului Italiei, ca să împletesc destinele latine ale celor două națiuni ale noastre.

N-am încetat să mă gândesc la această alianță pe care solidul ciment roman – „firmum cementum” – trebuie s-o realizeze.

Interesul național al Italiei, pripr-o fericire rară, nu-l contrariază pe cel al poporului vostru și-l poate favoriza împotriva dușmanului comun.

Italia și România, prin poziția geografică, sunt chemate să exercite asupra statelor balcanice o funcție istorică asemănătoare celei

pe care Franța și Anglia au avut-o asupra „Risorgimento-ului” la noi.

E fatal – mi se pare – ca tinerele națiuni, îndemnate de exemplul românilor, cu origine tragică și latină, să se îndrepte spre cultura cea mai nobilă și mai activă.

Roma privește tot timpul spre urmașii coloniștilor romani stabiliți în Carpați și în Transilvania de Traian. De aceea eu spun că Roma, tână Romă victorioasă, e la Fiume cu victoria ei.

Legionarii mei au avocat, acum câteva zile, într-o impunătoare ceremonie latină, această Legiune a XIII-a imperială, care v-a lăsat moștenire rezistența politică și războinică a soldatului roman, sentimentul dreptului roman, orgoliul virtuții romane.

Și e oarecare asemănare între stepa basarabeană și carstul istrian, cu simplitatea mărețată a liniilor ce le face deoptrivă de nobile.

Poporul Basarabiei, ca și populația din Fiume, își exprimă prin consiliul său național voința de a fi reunit cu Patria mamă.

Aceeași credință, aceeași statornicie, același curaj, aceeași pasiune.

O știți, Excelența voastră o știu.

Între latinii din Orient și latinii din Occident popoarele balcanice se vor modela după spiritul creator al latinității.

Le spuneam deunăzi legionarilor mei: „Iată semnele bune ale unui destin mare. Un popor puternic și gânditor, vârstă al Romei, românii, ne stau mărturie că acest destin se va împlini.“

Astăzi Fiume e *puterea spirituală* care stă în preajma acestui destin. Mai mult, Fiume e, se înțelege, portul vostru, mările vostru port latin.

Să-mi îngăduie Excelența Voastră să trimit fraților noștri din Orient salutul tinerei Regente: „Ut tutius vincat“ [Să reușească cu înțelepciune].

Fiume, 11 septembrie
1920

Gabriele d'Annunzio

N. Titulescu către Edmond
van Saanen

București, 30 noiembrie
1927

Iubite prieten,

Sunt adânc mișcat de scrisoarea ce-mi trimiteți. Nu e nimic mai firesc ca admirația spontană, atunci mai ales când cunoscând Societatea Națiunilor, te găsești, dintr-o dată, în fața unui plan așa de minunat pentru viitorul local care trebuie să ne adăpostească munca și care pune în chip

concret în fața ochilor tot ceea ce simțim în noi ca imbold instinctiv pentru a face viața oamenilor mai bună și mai liniștită ca în trecut.

Orizontală = liniște; verticală = energie; sfera = globul.

N-am uitat și nu voi uita ceea ce mi-ai spus.

Am fost adânc impresionat și eu îți mulțumesc pentru plăcerea ce mi-ai făcut cu expunerea de alătăieri, ca om și ca român.

Cu vechile mele sentimente de prietenie și bune urări de sănătate,

Titulescu

Cella Delavrancea către Edmond van Saanen

Miercuri 20 aprilie [1938]

Dragă van Saanen,
Mulțumesc pentru prietenia
dumitale care mi-e scumpă. O

ființă fără pereche ne-a părăsit [mama autoarei, Maria Delavrancea]. Echilibrul admirabil între spiritul, judecata și bunătațea ei făceau din ea o forță atotcuprinzătoare ca ziua și deopotrivă de aeriană ca a ceaasta. Durerea cea mare e o a patra dimensiune. Logica noastră îngustă refuză s-o priceapă. Să te adaptezi la ce nu înțelegi e un efort mental de fiecare clipă. Mă agăț într-atâta de gândul evoluției ei, cu totul superioare, că poate nici nu mai avea ceva de dobândit în această lume. Dar ea adora viața, căci totul o interesa. Și suntem pentru a doua oară orfani.

Ai să vii să mă vezi, nu-i așa? N-am chef să stau de vorbă decât cu sensibilități artistice.

Prietenia dumitale,
Cella

Paul Aburel către Edmond
van Saanen

[Galați] fără dată

Sunt trei luni de când ți-am făcut surpriza „apariției“ mele în ochii tăi debia deschiși și care aveau aerul că muncesc să deslușească o tulburare în acea dimineață totuși clară și veselă ce lumina interiorul pe care de data aceasta îl simțeam al tău, stăpân pe el. Eu am intrat cu alt ochi decât dincolo, unde de atâtea ori mă întâmpina revolta ce simțeam în sufletul tău. Aici am intrat cu plăcerea ce-mi amintesc când veneam în odaia ta din Rue des Ecoles... și părea că eu însumi am întinerit cu gândul la acele zile la care am ajuns, vai, cu gândul numai. Și cum îți spun, în

Cella Delavrancea

acea dimineată a apariției unui om pe care erai dispus să nu-l mai vezi decât pe lumea cealaltă și acolo încă cu oarecare tresărire, am asistat la o zvârcolire de idei ce se petreceau și al cărei dez-nodământ îl prevedeam, căci nu în zadar Dumnezeu ne-a ținut aproape o viață... Cum eu n-am putut să te las să renunți la mine, sunt sigur că dacă ai fi venit în Galați n-ai fi putut să te abții de a veni să mă vezi și siguranța mi-a dat-o felul cum ai dominat în scurt aprecieri care te-au trezit la prietenia noastră de atâtea decenii și de care ne vom despărți din nefericire fatal; ajunși fiind la limita dreptului la viață! Drumul meu atunci la București a avut dar un dublu rezultat, unul în interesul pentru care venisem și altul de a mă face de atunci să simțesc în inima mea pe Edmond acolo unde îi este locul... în planul întâi.

De atunci vreau să-ți scriu, dar după cum știi îndată trebuie să încep restaurarea catedralei de aici și trebuia să merg iute, deoarece iarna bătea la ușă. Venind aici am organizat lucrul, era mult de făcut: 61 m.p. de suprafețe neten-cuite, care urma să fie repictate cu figuri și ornamente. Mantu, bietul om, s-a îmbolnăvit și de unde era să lucrăm doi, am rămas singur pentru toată partea mai grea și cu toată grija de vreo 10 lucrători: poleitori, ornamentiști etc. cari trebuia controlați, urcând cel puțin de patru ori pe zi la 30 m înălțime, deoarece lucrul se executa

de la boltă până jos. Este cea mai mare efortare ce am făcut în viață și este o minune că am scăpat teafăr, fie din cauza oboselii, fie din cauza frigului, și cum aveam toată răspun-derea, îți închipui că nu puteam economisi riscurile; tu știi cum sunt de conștiincios. Duminică a fost sfințirea și toată lumea a avut cele mai bune aprecieri regăsind un ansamblu complet renovat, nu numai restaurat. Tot timpul te-am pomenit pe tine, căci am avut a face cu ingineri arhitecți de la Primărie, care m-au făcut să zic adesea: „unde-i Edmond cu care putem discuta o chestie între tehnică și artă!“ Cearta între aceștia și mine s-a terminat odată că am sfârșit lucrul, dar am făcut tot ce am vrut. Nu am cedat la nici o ineptie și rezultatul s-a văzut. Mantu abia acum e bine, dar nu iese din casă.

Elena Chrissoveloni, căsătorită a doua oară cu Paul Morand

Dragă Edmond, aș dori să am vești de la tine, știu însă că îți cer prea mult și nu am nădejde de a comunica cu tine decât cu ocazia că voi veni în București, cum sper. Lucrarea la catedrală a fost plătită cu 270.000, din care mi-au rămas 80.000, dar nu mi s-au dat încă, merge încet încasarea în rate a restului.

Nevasta te salută; Valentin nu te uită și cu toții îți spunem „La mulți ani!“ dorind să ne bucurăm de vești bune în tot ce dorești și râvnești. Te îmbrățișez cu drag, Paul

Matila Ghyka către Paul Morand

Paris, 24 aprilie
[fără an]

Dragă Paul,
Plec astă-seară la București prin Praga și probabil nu voi avea timp să ajung la tine la birou. Dar ți-l recomand cu căldură pe marele meu prieten Edmond van Saanen Algi, aducătorul acestei scrisori, care va veni să te vadă într-o problemă de serviciu; prietenul meu, care e arhitect, decorator, desenator etc., se duce în curând în România ca să țină o conferință despre vechiul Paris. Se pare că tu l-ai putea ajuta dându-i informații sau clișee anume în această privință.

Multumesc dinainte
Vale, bătrânul tău
Matila

Adresa la București:
Ministerul Afacerilor
Externe ■

ULTIMUL VALOIS

Henric III ...

Trupul însângerat al ducelui de Guise zăcea la picioarele regelui. Henric III îl împinse cu piciorul și, întorcându-se spre complicii săi, spuse disprețuitor:

– La urma urmei, i-am făcut exact ce voia să-mi facă el mie.

Apoi se îndreptă cu pași grăbiți spre apartamentele reginei-mamă. Urcă în goană scările înguste ale castelului din Blois și, fără să bată la ușă, intră în încăperea întunecată, luminată doar de cele două sfeșnice ce străjuiau la căpătâiul patului în care își trăia ultimele clipe adevăratul monarh al Franței ultimilor 30 de ani – apriga și ambițioasa Caterina de Medici.

Regele îngenunchie în fața mamei sale și-i luă mâna slăbită în palme:

– Mamă, acum eu sunt adevăratul rege. Am ordonat să fie ucis ducele de Guise. Voia să mă omoare, așa încât i-am luat-o înainte.

– Groaznică faptă, fiule! Nu cred că ne va aduce nici glorie, nici mântuire. Sângele cere întotdeauna sânge, nu uita – a murmurat, obosită, Caterina.

În același castel de la Blois, două săptămâni mai târziu, Caterina de Medici se stingea, răpusă de pleurezie. Peste alte șase luni, străpuns de pumnalul fanaticului călugăr Jacques

Clement, abil manipulat de către ducesa de Montpensier, sora ducelui de Guise, cădea și ultimul rege al Franței din stirpea Valois, Henric III.

Moștenitorul până atunci prezumtiv al tronului, protestantul Henric de Navarra, vărul și cumnatul regelui asasinat, devenea

Henric IV (1589-1610), primul monarh din noua dinastie de Bourbon.

... cel care a comandat asasinarea, la 23 decembrie 1588, a ducelui Henric de Guise

DAN FALCAN

Există în istorie personalități care marchează destinul omenirii prin faptele sau gândurile lor. Nu orice om are șansa să se nască Alexandru cel Mare, Napoleon sau Churchill. Sunt monarhi, politicieni sau generali ale căror nume nu mai spun astăzi nimic. Au devenit simple repere într-o aridă înșiruire dinastică sau într-o

prăfuită carte de istorie. Și, totuși, istoria se creionează și datorită lor.

Un rege al hazardului

Un astfel de rege aproape uitat, mai ales dacă nu ar fi existat romanele de capă și spadă ale lui Al. Dumas tatăl, este și Henric III al Franței

(1574-1589). Ultimul rege din ramura de Valois a Capetienilor, Henric a domnit în plină epocă a războaielor religioase (1562-1598), într-un timp tulbure și frământat și pentru istoria Franței, dar și pentru cea a bătrânului continent. Era epoca nopții Sfântului Bartolomeu, a execuției Mariei Stuart, a Invincibilei Armade, a bătăliei

de la Lepanto; dar și vremea lui Shakespeare, Tizian, Cervantes sau Montaigne.

Al treilea fiu al lui Henric II (1547-1559) și al Caterinei de Medici, viitorul Henric III s-a născut la 20 septembrie 1551. Cu un părinte tânăr – de doar 32 de ani – și doi frați mai vârstnici, șansele de a urca pe tronul Franței ale lui Edouard-Alexandre, adevăratul nume al viitorului Henric, păreau iluzorii. Hazardul, fie intrupat în lancea lui Montgomery, asasinul fără voie al tatălui său la un turnir, fie sub forma bolii sau a otrăvii, în ceea ce-i privea pe frații săi, avea să-l aducă, 23 de ani mai târziu, în catedrala de la Reims ca uns al lui Dumnezeu și rege al Franței.

Ca favorit al mamei, Henric s-a bucurat de tot sprijinul Caterinei, care, pentru a-l vedea rege – spuneau gurile rele –, nu s-ar fi dat în lături nici de la crimă. După prematura moarte a primului fiu, Francisc II, rege între 1559-1560, soțul celebrei și atât de nenorocoasei Maria Stuart (regină a Scoției, care a pierit executată de Elisabeta I a Angliei în 1587), Caterina de Medici a devenit regentă a Franței în timpul domniei celui de al doilea fiu, Carol IX (1560-1574). În ciuda vârstei fragede, Henric, cunoscut în această perioadă ca ducele de Anjou, făgăduia mult, demonstrând atât calități militare, cât și certe abilități diplomatice.

Aidoma mamei, el a reușit să facă un ciudat și totodată benefic – până la un moment! – joc dublu, dacă nu cumva chiar triplu, între tabăra protestanților, condusă formal de regele Navarrei, viitorul rege Henric IV, iar în realitate de

amiralul Coligny; tabăra catolică a familiei de Guise; și cea a moderaților, strânși în jurul Caterinei și a cancelarului regal d'Hôpital.

La numai 18 ani, în 1569, Henric câștiga două importante bătălii împotriva protestanților – la Jarnac și Moncontour. Dacă în urma celei dintâi, prințul de Condé, conducătorul armatei pro-

Caterina de Medici s-a temut de consecințele crimei

testante, a fost asasinat de unul dintre oamenii ducelui d'Anjou, în schimb, la Moncontour, prințul era cât pe ce să fie ucis, căzând de pe cal și fiind în ultima clipă salvat de garda sa de corp.

Fără a fi neapărat principalul instigator, Henric a aprobat și a participat la masacrul din noaptea Sfântului Bartolomeu (24 august 1572, *Magazin istoric*, nr. 3/1973), fapt ce era cât pe ce să-l coste tronul Poloniei, un an mai târziu. Într-adevăr, un destin ciudat îi era hărăzit fiului Caterinei: înainte de a ajunge rege al Franței, să fie ales monarh al Poloniei, în niște circumstanțe istorice asupra cărora merită să zăbovim.

Calități înlocuite cu defecte

La 7 iulie 1572 se stingea ultimul reprezentant al dinastiei jagellone, Sigismund-August, lăsând deschisă bătălia pentru tron, care s-a consumat între nu mai puțin de trei pretendenți: Henric de Anjou, arhiducele Ernest de Habsburg și țarul Ivan IV cel Groaznic (1530-1584). Norocul prințului francez s-a datorat Dietei poloneze. Acesteia, fiind însărcinată cu luarea deciziei, i s-a părut mult mai fericită varianta Anjou, în comparație cu cea austriacă sau rusă.

După intense deliberări, la 10 mai 1573, Henric a fost proclamat rege al Poloniei. Nu înainte însă de a fi obligat să accepte semnarea a două documente ce-i limitau mult autoritatea în fața nobilimii poloneze.

Întâmplarea a făcut ca scurta ședere a francezului pe tronul Poloniei (1573-1574) să coincidă în timp cu domnia lui Ioan Vodă cel Viteaz în Moldova. Urmând o politică de înțelegere cu Poarta otomană, specifică Poloniei până în veacul XVII, Henric nu l-a ajutat pe voievodul român în încercarea acestuia de a recăștiga independența țării sale, fapt cu profunde implicații negative în desfășurarea conflictului moldo-otoman.

Nu avea să fie însă singura influență pe care ultimul Valois a exercitat-o asupra istoriei românești. În 1583 el a intervenit pe lângă sultan în favoarea numirii lui Petru Cercel, fratele lui Mihai Viteazul, ca domn al Țării Românești, fapt, de altfel, și împlinit. În peregrinările sale,

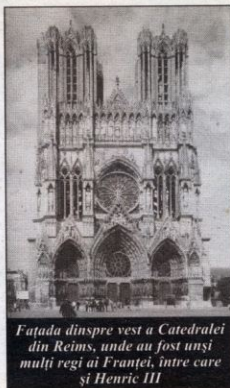
Petru ajunsese și la curtea franceză, unde îi lăsase regelui o impresie favorabilă, ceea ce l-a și determinat pe acesta să-i ceară ambasadorului său la Poartă să-i susțină protejatul. Din nefericire, se pare, Henric nu a purtat prea mult noroc voievozilor români, deoarece în 1585 Petru Cercel a fost mazilit, dus la Istanbul și decapitat.

Domnia fiului Caterinei pe tronul Poloniei a luat sfârșit destul de brusc, la 30 mai 1574, atunci când fratele său, bolnăviciosul Carol IX, a murit, în condiții destul de suspecte, de altfel, nu înainte însă de a semna actul ce o făcea pe mama sa regenta Franței.

Plecarea lui Henric din Polonia a semănat mai mult cu o fugă, având în vedere că, urmărit de nobilii polonezi care-și reclamau regele înapoi, a reușit în ultima clipă să treacă pe teritoriul imperial.

Dar nu s-a grăbit prea tare să ajungă la Paris, hotărând – în pofida sfatului mamei – să-și prelungească călătoria, pentru a vizita Veneția, Padova, Ferrara și Torino și cheltuiind astfel nebunește puținii bani pe care Caterina reușise să-i strângă. Ajuns în sfârșit la Lyon, la 5 septembrie 1574, Henric III a început efectiv să guverneze.

Spre deosebire de frații săi, Henric era un personaj inteligent, subtil și cultivat, deloc lipsit de curaj. Din nefericire,

Fațada dinspre vest a Catedralei din Reims, unde au fost uniți mulți regi ai Franței, între care și Henric III

calitățile care păreau inițial să-l caracterizeze au lăsat loc, cu timpul, defectelor: indolența și depravarea.

Răzbunarea familiei de Guise

Cele mai importante probleme cu care avea să se confrunte noul rege erau restaurarea păcii religioase și restabilirea autorității regale. Ultima era grav compromisă

de rivalitatea dintre partida catolică, cea protestantă și cea aflată în-jurul ultimului său frate, ducele d'Alençon. Dușmănia dintre cei doi frați era atât de mare, încât, un an mai târziu, în momentul în care regele s-a îmbolnăvit deosebit de grav, acesta l-a instruit pe Henric de Navarra cum să preia puterea în cazul morții sale. Nu a fost nevoie de așa ceva și Henric și-a putut continua, cel puțin din punct de vedere al sănătății, relativ liniștit domnia.

Anul 1575 reprezintă și momentul căsătoriei cu Louise de Vaudémont, spre nemulțumirea mamei care și-ar fi dorit-o ca noră pe fiica regelui Suediei. Această căsătorie nu a fost binecuvântată cu nici un copil, una dintre cauze regăsindu-se și în îndoielnicele moravuri ale tânărului rege. Problema succesiunii la tronul Franței s-a accentuat în 1584, la moartea ducelui d'Alençon. Devenea de-a-această dată evident pentru toată lumea că se apropia sfârșitul dinastiei de Valois. Urmașul prezumtiv rămănea

Henric de Navarră, vărul și cumnatul regelui, conducătorul taberei protestante.

Iar într-o Franță dominată de catolicism, urcarea pe tron a unui rege protestant amenința să arunce țara într-un pustitor război civil. Familia de Guise, unită în jurul personalității ducelui Henri de Guise, se pregătea oricum să-l pro-

Castelul de la Blois, de pe valea Loirei, unde s-au ținut Stările generale între anii 1576 și 1588 și unde a fost asasinat ducele de Guise

Protestantul Henric de Navarra avea să devină Henric IV, primul monarh din dinastia de Bourbon

clame rege pe unchiul lui Henric de Navarra, bătrânul cardinal de Bourbon, sub numele de Carol X.

Prins între cele două tabere, catolică și protestantă, lipsit de mijloace financiare, Henric III a fost practic nevoit să capituleze, în 1585, în fața Ligii Catolice, condusă de ducele de Guise, și să revoce toate edictele de toleranță acordate protestanților. Tratatul de la Nemours, semnat la 7 iulie 1585, consfințea victoria pe toată linia a familiei de Guise asupra regelui și a Caterinei de Medici.

Pe de o parte, regele se vedea obligat să participe activ la războiul împotriva hughe- noților, iar pe de alta, îi împingea pe aceștia din urmă la o luptă pe viață și pe moarte pentru supraviețuire religioasă și politică.

În realitate, regele era un aliat destul de șovăielnic al Ligii și, dacă ura pe cineva într-adevăr cu patimă, acela era ducele de Guise, și nici pe departe regele Navarrei. Faptul s-a văzut cu claritate în momentul în care Papa Sixtus V (1585-1590) l-a ex-

comunicat pe Henric de Navarra, depozându-l de succesiunea la tronul francez. Regele a refuzat însă să aprobe bula papală.

În conflictul dintre catolici și protestanți, în care primii erau puternic susținuți de Spania lui Filip II (1556-1598) și Papă, iar ceilalți de către Anglia și prinții protestanți germani, Henric și Caterina au încercat, cât mai abil, să mențină cel puțin bruma rămasă de autoritate regală asupra statului.

Chiar și Parisul era practic condus de către Consiliul celor 16 cartiere ale orașului, aflat sub controlul Ligii și al ducelui de Guise. Iar când regele i-a ordonat acestuia din urmă să-l părăsească, parizienii s-au răscolat și au ridicat baricade (12 mai 1588), provocând astfel retragerea trupelor regale.

Ducele de Guise devenea în fapt conducătorul Franței, obligându-l pe Henric să-l numească comandant șef al armatei regale și să recunoască Liga drept singura organizație legală în stat.

Lipsit de resurse financiare și deci și de soldați, aflat la cheremul familiei de Guise, regele a apelat la ultima soluție care-i mai rămăsese: crima.

La 23 decembrie 1588, ducele de Guise a fost chemat la rege. În anticameră, garda personală a lui Henric, celebrii „cei 45” (titlul unui roman scris de Al. Dumas tatăl), s-au năpustit asupra-i, ciopărindu-l cu săbiile. A doua zi, fratele ducelui, cardinalul de Guise, a fost și el asasinat. Pentru a nu fi idolatrizate, corpurile le-au fost arse.

Dacă fusese vreodată cu adevărat convins că asasinarea

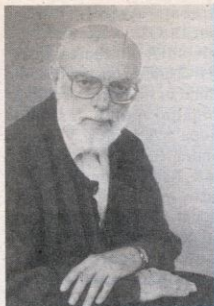

Bătrânul cardinal de Bourbon, care ar fi trebuit să domnească sub numele de Carol X

ducelui de Guise îi va restabili autoritatea, evenimentele ulterioare i-au demonstrat regelui, destul de repede, exact contrariul. Liga și Parisul s-au ridicat împotriva-i, proclamându-i detronarea. Lui Henric nu-i mai rămânea decât soluția refugiei la cumnatul său, Henric de Navarra.

Dar răzbunarea familiei de Guise l-a găsit și aici. La 1 august 1589, un călugăr catolic fanatic, Jacques Clement, subtil manevrat de ducesa de Montpensier, sora ducelui asasinat, l-a ucis pe ultimul rege din dinastia de Valois. Cu ultima suflare, Henric III l-a recunoscut ca succesor pe Navarra, lăsând astfel cale liberă la tronul Franței unei noi dinastii, cea de Bourbon.

La exact cinci ani de la asasinatul de la Blois, la 23 decembrie 1593, Henric de Navarra abjura solemn credința protestantă, trecând la catolicism. În acest fel, punea capăt războaielor religioase și deschidea Franței perspectiva celei mai luminoase epoci din istorie – epoca lui Richelieu și a regelui Ludovic XIV, regele Soare. ■

**RadioFreeEurope
RadioLiberty**

Ziaristica obligă la renunțări, pentru că este o profesie rapace, care te consumă zi și noapte. De la un microfon liber din München, domnul Stroeșcu-Stînișoară a avut bucuria să se afle câteva decenii în slujba românilor aflați sub dictatură. Prezentăm ultima parte a interviului pe care ni l-a oferit (Magazin istoric, nr. 4, 5/2005).

EUROPA LIBERĂ, DIN INTERIOR

NICOLAE STROESCU-STÎNIȘOARĂ

– Cum ați ajuns să faceți echipă la Europa liberă?

– Eu am venit pe timpul când era director Noël Bernard. Era un ziarist curajos, editorialele lui erau combative. Eu îl ascultasem încă în țară fiind. Avea dinamism, avea talent. Nu și o cunoaștere aprofundată a istoriei României, a culturii românilor, pentru că el părăsise România la vârsta de 16 ani. Asta era o deficiență și el o știa și făcea eforturi să o suplinească prin marea capacitate de a se informa. Stătea de vorbă cu mulți români care treceau prin München, citea cărți despre politica românească, într-un cuvânt, se documenta foarte atent și prompt.

Relația mea cu el a început când eu eram în țară. Paradoxal. Aveam o cerere de căsătorie în 1967 cu actuala mea soție, care este o nemțoaică din Bucovina, plecată din 1963. Eu trecusem prin mari greutăți, trăisem

ascunzându-mă de Securitate, iar atunci ieșisem la suprafață. Fuseseră niște decrete de grație pentru toți deținuții politici, și eu m-am predat. Am fost anchetat la Malmaison, dar asta e o altă poveste. Mi s-a aprobat căsătoria abia în 1969, dar în 1967 viitoarea mea soție se afla la București; venea din Germania de două-trei ori pe an.

Atunci, de Crăciun, un grup de studenți s-au organizat în colindători, s-au dus la câțiva profesori, iar dinspre Facultatea de Drept au luat-o pe bulevard. Au ajuns astfel la capătul străzii Jules Michelet, pe care se află Ambasada Marii Britanii. Un văr al meu locuia în blocul din capătul străzii și a văzut ce s-a întâmplat. Studenții au cântat colinde, au venit câțiva polițiști care au încercat să-i împrăstie, s-a înfierbântat situația, au strigat „Libertate”, „Vrem pâine și demnitate”. Nu s-a terminat cu violențe, dar nimeni nu a știut despre acest

eveniment, în afara celor care îl văzuseră.

Am rugat-o pe viitoarea mea soție, când ajunge în Germania, să se ducă la Noël Bernard, să-i relateze ceea ce mi se părea un fapt semnificativ, mai ales că despre noi, românii, se spunea că nu facem nimic, nu reacționăm la nimic din ce însemna opresiune. S-a dus. A plecat joi, iar sâmbătă, când se prezenta editorialul, am constatat că a fost menționat acest eveniment. Vorbind cu soția mea, Noël Bernard i-a spus că ar vrea să stăm de vorbă noi doi, când voi ajunge în Germania. Așa am făcut. El, foarte repede, neobișnuit de repede, mi-a propus să devin redactor la Europa liberă, în 1970. Eu am greșit față de el. Venisem în Germania pentru a-mi desăvârși studiile de filosofie, ceea ce am și făcut ulterior, pentru că am făcut o lucrare de doctorat în filosofie, vroiam să mă dedic acestui lucru...

Prin fața microfonului postului de radio Europa liberă au trecut și vedete ale cinematografiei mondiale, între care marea actriță americană de origine suedeză Ingrid Bergman (1915-1982), aici în 1954

Cu oarecare realism, el mi-a atras atenția că trebuie să mă gândesc și la un statut profesional, nu numai la filosofie. Pe de altă parte, promiseseam prietenilor din România că voi veni peste un an și apoi adesea, pentru că eu plecasem prin căsătorie, nu prin azil politic. Dacă aș fi lucrat la Europa liberă, aș fi avut un alt statut. Nu mai puteam pleca oricând; riscam. Instituția trebuia să obțină de la tine promisiunea că nu-ți vei risca libertatea. Deci el mi-a propus, eu nu am spus nu, el m-a condus la plecarea și a comunicat colegilor, vesel, că „domnul Stroescu va fi împreună cu noi, în câteva zile”. Eu, deja când am ieșit pe poarta Europei libere, începusem să am probleme și, a doua zi dimineață devreme, am mers la el și i-am spus că nu pot, deocamdată. Am văzut că l-am indispus. Era destul de orgolios. Parcă s-a instalat o mică răceală în relațiile noastre, care altfel erau foarte bune; dar am colaborat, în calitate de colaborator extern, întâi la programul religios, pe urmă la alte programe. Eu în România nu mai puteam veni,

pentru că atunci când am venit, a fost o mișcare atât de mare de securiști pe urmele mele, încât mi-am dat seama că pot face rău prietenilor mei. Așa că, atunci când Bernard mi-a propus din nou, am acceptat.

– Și filosofia?

– Am făcut-o în paralel, ca un tânăr student. Și nu numai că studiam, citeam,

scriam, dar am mers la prelegeri, ca orice student. Am trăit o studenție târzie, care s-a încheiat cu o lucrare. Îmi pare bine că am făcut-o. Pentru gândire, pentru contactul uman nu a fost târzie, a fost însă greu în paralel cu munca de la Europa liberă.

– Știați că lumea vă asculta acasă?

– Am constatat de-a lungul timpului că audiența noastră era cea mai bună. Departamentul românesc al postului dispunea de ascultarea cea mai bogată față de toate țările, comparativ cu Ungaria, Cehoslovacia, Bulgaria... Cum constatăm? Pornind de la un punct aproape științific. Pe care l-am aflat de la prima mea întâlnire cu Noël Bernard. El mi-a spus că aveam un sistem prin care sondam anual gradul de ascultare al postului: metode statistice, prin care încercam să învingem dificultatea de a face statistici în țară prin întrebare și răspuns. La birourile noastre de la Viena, Roma, Bruxelles etc. se făceau eforturi ca atunci când apăreau turiști, vizitatori din țările de origine, să fie

întrebați. Ascultă Europa liberă? Cât o ascultă? Ce emisiuni? Întrebarea introductivă era: ce posturi de radio străine în limba dv. ascultați? Românul putea răspunde Vocea Americii, Radio Londra, Radio Paris și atâtea altele. Astfel, printr-un sistem foarte îngrijit de statistică, evident, cu o marjă de eroare, se putea stabili cât la sută din ascultătorii care urmăresc posturi străine ascultă Europa liberă. Și Bernard, care era foarte spontan, foarte rapid în toate, câteodată poate prea rapid, m-a întrebat: „Dumneavoastră cât credeți?” Mie, după ce am stat puțin pe gânduri, parcă din înconștient mi-a venit o cifră. I-am spus 64 la sută. „Extraordinar!”, a exclamat el. „Nouă ne-a ieșit 65 la sută.” A fost o întâmplare, dar a contat și că eram un ascultător vechi, și că îi cunoșteam și pe alții care ascultau postul.

Dar eu am constatat nu numai prin contactul direct cu ascultătorii, dar și prin reacția lor la anumite evenimente că asta ne era audiența. După revoluție, prin 1991, a început să se discute în America oportunitatea și utilitatea Europei libere. Undeva, la nivelul prezidențial în Statele Unite, au apărut niște sugestii și chiar îndemnuri să se încheie Europa liberă, întrucât s-a născut o presă liberă în țară. Postul acesta de radio și-a atins scopul, a căzut comunismul, iar resursele financiare – e vorba despre pragmatismul occidental – n-avea rost să mai fie irosite. Părea, de altfel, destul de logic modul acesta de gândire. În momentul acela, noi am transmis la radio știrea. Era onest față de ascultători să le spunem, trebuia să fim obiectivi, să le transmitem și această veste, în fond

neplăcută. Apoi au început reacțiile. La București, atunci când a auzit din gura mea că se discută problema încetării postului, Corneliu Coposu s-a ridicat de pe scaun și s-a dus la Legația americană. A protestat acolo, cu prestigiul lui. „Sunt încă necesare, a spus el, aceste posturi.” Mi-a dat a doua zi un telefon, mi-a povestit ce făcuse, m-a asigurat că lucrurile, din punct de vedere politic, nu erau lămurite în țară, că postul era încă important. A fost un gest frumos, spontan, nu se sfătuisese cu mine. Iar Coposu nu era un tânăr entuziast, ci un om cumpănit.

Am primit și scrisori în același sens, oamenii ne întrebau ce pot ei face. Riscul de a fi desființate funcția și pentru celelalte secții, dar, comparativ cu ele, din

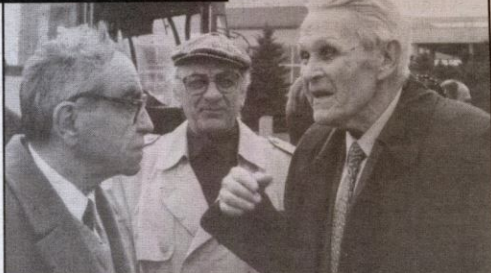
președintele – impresionat de numărul și calitatea apelurilor sosite din țară – îmi comunica dorința lui de a merge în România, împreună cu mine. Voia să vorbească cu oamenii. Era și un fel de argument în favoarea menținerii Europei libere, în afară de faptul că el voia să răspundă atitudinii lor. „Da, i-am răspuns laconic acestui director (Thatcher se numea, ca Doamna de fier), este normal, mă voi interesa de organizarea vizitei, de oamenii care să se ocupe de ea...” Dar directorul mi-a precizat că nu este o vizită de rutină, că dl. președinte vrea să facă această călătorie în România numai cu mine, personal – și am înțeles că nu-i făcea prea mare plăcere că trebuie să insiste asupra acestui aspect. Am organizat totul și înclin să afirm că a fost un triumf.

Am stat o săptămână în România, cu președintele american, cu directorul american, cu directorul tehnic, am făcut o bună planificare a întâlnirilor, prin secretara mea, care era foarte înzestrată și care cunoștea societatea orașului, fiind originară din București. N-am lucrat ca niște străini, ci ca niște români. Întotdeauna, de altfel, la întâlniri, când mi se spunea „Dumneavoastră, americanii”, eu spuneam „American este domnul director. Eu sunt român.” Ne-am întâlnit, de pildă, cu scriitorii români. Mi-aduc aminte cât de mult l-a impresionat cuvântarea domnului Paler (eu am fost și interpret). Am avut întrevederi cu reprezentanții partidelor politice, cu cei ai sindicatelor, i-am dus la Patriarhie. Totul i-a impresionat foarte mult. Ei aparțineau religiei protestante, nu erau obișnuiți cu ortodoxia. Au fost uimiți de gradul de comunicabilitate între patriarh, cei doi vicari și directorul român... Eu mă ocupam de religie, nu eram un necunoscut acolo. Ei nu știau că noi puteam să fim atât de atenți unii cu alții, Patriarhul atent la ce spuneam eu... Era seară, Patriarhul cu veșmintele lui albe, cu tinerii lui vicari... produsele o

Casa Vernescu, de pe calea Victoriei, într-o veche imagine

România am avut mai multe ecouri. Ceea ce l-a determinat pe președintele de atunci, care era și președintele Radioului Libertatea (Radio Liberty), care transmitea pentru popoarele Uniunii Sovietice, să reacționeze prompt. Am fost chemat de directorul american – cu care eram, trebuie să o spun, într-o relație foarte bună, deși opiniile noastre nu coincideau întotdeauna, de altfel, nici cu ale directorului adjunct –, care mi-a spus că domnul Pell,

Corneliu Coposu (în dreapta imaginii) a pledat pentru actualitatea și necesitatea postului Europa liberă și după evenimentele din decembrie

puternică impresie... Când am plecat cu mașina, președintele i-a spus directorului american: „Știi, este un fel de minune ca 60 de oameni aflați la München (68 a fost personalul departamentului românesc, cu cei din studio) să aibă o asemenea audiență în România, încât noi să întâlnim acest ecou. Cu 60 de oameni să câștigi o țară...” El însuși s-a mirat.

Trăia și Vintilă Brătianu, o ultimă odraslă boierească activă în politică atunci, ne-am întâlnit și cu el, și cu dl. Coposu. S-a terminat totul cu o conferință de presă, l-am vizitat și pe dl. Iliescu, care era președintele țării. De fapt, el ne invitase, în urma intenției anunțate a președintelui nostru. La președinție am fost cu toții. Erau acolo interprete foarte bune. Președintele României a început cu o plângere mică sau poate chiar mai mare. A spus la început că noi am făcut mari servicii României. Eram în 1992. Dar trebuie să remarcă că nu suntem imparțiali, suntem prea critici, în ce-l privește pe dânsul și guvernul său, că

suntem ai opoziției. Se adresa președintelui american al Europei libere. Interpreta traducea perfect. Acesta a intervenit, rugându-l pe directorul român să răspundă la această afirmație. Așa am făcut: l-am spus domnului Iliescu că, un timp oarecare înainte de decembrie 1989, el a scris un articol despre progresul informaticii și democrației. Noi am transmis acest articol. In-extenso. L-am transmis pentru că era un articol interesant, nu pentru că era semnat de Ion Iliescu. Părea a arăta o poziție ușor divergentă față de politica de atunci. Pe de altă parte, noi, ca structură, aveam zilnic o rubrică care se chema articolul zilei. Transmiteam în cadrul ei un articol interesant, de obicei, din Occident. Îl traducem repede și bine în românește. Sau un articol, mai ales după revoluție, din România însăși, unde apăreau articole de foarte bună calitate. „S-ar putea spune că v-am făcut puțină propagandă, atunci, cu acel articol, domnule președinte”, i-am spus domnului Iliescu.

„Ba, mai mult, unii mi-au reproșat că v-am creat imagine. E exagerată afirmația. După decembrie, am avut interviuri cu dumneavoastră, dar trebuie să vă spun că Europa liberă are o tradiție, ea ține cu cei slabi.” El a zâmbit, atmosfera s-a destins, iar eu am fost mulțumit că i-am spus adevărul.

La conferința de presă, în sala Vernescu, cineva a fost foarte critic și președintele american a intervenit la fel: să răspundă dl. Stroescu. Nu era un ziar foarte important, dar omul era matur, știa despre ce vorbea, iar eu i-am arătat că era excesivă critica lui. A înțeles și la sfârșit a venit să-mi transmită scuzele lui.

În concluzie, întotdeauna am avut o audiență foarte bună. Verificam acum, când puteam face sondaje. La urmă, sigur că a început să scadă numărul ascultătorilor, nu mai era vorba de 60%, ci de 20%. Știrile nu mai erau oprite, le găseai în ziar a doua zi și în România. ■

A consemnat
Florentina DOLGHIN

BLITZ... CONCURS

Trimiteti, până la 15 iulie 2005, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

Concursul nu are talon.

– În ce an s-au descoperit filmele documentare făcute de prof. Gh. Marinescu?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna aprilie 2005 este:

N. Cerchez și C. Băicoianu

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de Maria Olteanu, localitatea Țagu, comuna Budești, jud. Bistrița-Năsăud.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2005.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, C.P. 1-702, Oficiul Poștal nr. 1, sector 1, București

Soția, Renée Pélégie (în fundal, zidurile castelului La Coste, din Provence, martore ale desfrâului)...

... și soțul, Donatien, marchizul care a încercat, după răcoarea închisorii Vincennes, și pe cea a Bastiliei (ale cărei turnuri se văd în spatele lui)

MARCHIZA ȘI MARCHIZUL DE SADE

Numele marchizului de Sade a rămas legat de ideea de pasiune fără limită, de carnalitate, exces și psihologie deviantă. Viciile lumii al cărui centru a fost dezmățul, desfrâul, perversitatea au sfidat timpurile, grație cărților și mai de curând, pieselor de teatru. Astfel, cea mai recentă dramatizare, având ca subiect sfârșitul vieții controversatului francez, piesa scriitorului american Doug Wright, *Marchizul de Sade*, a avut premiera la sfârșitul lunii martie pe scena teatrului Odeon. „Se cuvine a da în istorisirile voastre amănunte cât mai numeroase și cât mai deslușite – scria Sade în *Cele 120 de zile ale Sodomei* –, căci numai dacă nu puneți sub obroc nici o împrejurare vom putea aprecia în ce măsură patima pe care o istorisiți se referă la moravurile și la firea omenească.”

Viața personală a marchizului de Sade este un scenariu de film de succes, un mariaj aparte, extrem de numeroase aventuri extra-conjugale, încarcerări, evadări și o condamnare la moarte în contumacie. Pe fundal, complice sau victimă, Renée Pélégie, soția...

Pentru tânărul cuplu care-și unea destinele într-o senină zi de martie a anului 1763 viața părea a le oferi fericire. Și nu numai lor. Căci alianța matrimonială fusese pe placul celor două rânduri de părinți. Pentru cei ai fetei, familia de Launay de Montreuil – recent intrată în lumea nobiliară, grație banilor –, și, în același timp, pentru cei ai soțului – familia contelui de Sade, aflată aproape

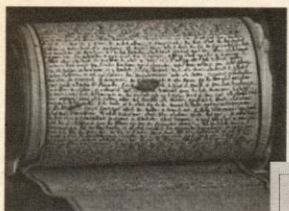
de fundul sacului. O mână se întindea pentru a o ajuta pe alta.

Miresei, Renée Pélégie de Launay de Montreuil, nunta îi apăruse ca un vis prea frumos ca să fie real. Alesul, Donatien Alphonse François, de doar 23 de ani (1740-1814), întruchipa toate speranțele și dorințele adolescentei. Însă vâlul perfecțiunii o dată căzut, Renée va fi aruncată într-un adevărat coșmar, care nu se va termina

decât după aproape 30 de ani, prin divorț.

A fugit cu cumnata...

Cinci luni avea să dureze fericirea cuplului. Plictisit de realitățile mariajului, Donatien a revenit la vechile-i obiceiuri, despre a căror existență consorta atunci afla. La sfârșitul

verii anului 1763, soțul ajungea după gratiile fortăreței de la Vincennes, pentru vina de a fi abuzat de o tânără femeie însărcinată.

Calvarul era doar la început. Eliberat destul de repede, probabil la insistențele familiei, marchizul nu a stat prea mult timp departe de ciudatele-i pasiuni. În 1768, o altă lovitură le-a zdruncinat mariajul. O anume Rose Keller a depus plângere împotriva lui Donatien pentru torturile la care o supusese în timpul aventurilor sexuale. Marchizul este arestat și depus, de astă dată, la închisoarea de la Pierre-Encise, situată undeva în apropierea Lyonului. Tânăra și îndrăgostita soție încearcă orice pentru a-și scăpa iubitul. Credea în continuare în onestitatea acestuia sau pasiunea ei nu avea limite?

Pentru oamenii secolului XVIII întrebarea nu părea delăsătată. Suntem în plină epocă a luptei împotriva unui viciu care, se pare, pusese oarecum stăpânire pe multe minți și mai ales trupuri: desfrâu.

O literatură bogată, mai veche sau mai recentă, trata fie problemele mai delicate ale procreării feminine, fie cele legate strict de plăcerea carnală, din lumina laicului sau religiosului. Astfel, lucrări precum *Generația bărbatului*, scrisă de un anume Bretonnayau, în 1583, aborda subiectul dintr-o manieră mai mult erotică decât sexologică; *Tratatul asupra excelenței mariajului*, al lui Chausse de la Terrière, din

1685, promova ideea binefacerilor cuplului asupra viciilor sexuale, într-o epocă a unei destul de serioase crize demografice; cea a abatelui Drouet de Maupey, publicată la Bru-

Marquis de Sade
LES CENT VINGT
JOURNÉES
DE SODOME

Cele 120 de zile ale Sodomei,
(în stânga, în manuscris), volum
publicat abia în prima jumătate
a secolului XX

xelles în 1715, avea un titlu menit să incite: *Periculosul comerț între cele două sexe*.

Pentru a-și salva soțul – poate de viciu sau doar pentru a-și aduce din nou acasă –, Renée și-a pus la bătaie nu numai farmecele și abilitățile-i feminine, ci și toate bijuteriile. Disperatele încercări nu i-au permis decât să se apropie de închisoarea unde zăcea Donatien.

Însă dragostea părea că învinge din nou, căci tânărului i s-a comutat pedeapsa în arest la domiciliu. Închis între pereții unui castel al familiei, la La Coste, în Provence, Donatien se confruntă din nou cu viciul. De astă dată, victimă devine sora soției – Anne Prospère de Launay, sosită în 1771 pentru a o consola pe mai vârstnica Renée.

Fapta părea că poate fi recută sub uitare. Dar întâmplarea și pasiunea neostoită a lui Donatien aveau să-l mai

înfunde o dată. La mijlocul verii anului 1772, o trupă de jandarmi se prezenta la La Coste, cu misiunea de a-l ridica din nou pe desfrânatul marchiz. Alături de acesta trebuia să cadă și complicele său, valetul, apropiat nu numai în viața de zi cu zi, ci și în găsirea și consumarea plăcerilor interzise. Alertați de o persoană binevoitoare, cei doi, împreună cu noua victimă, mult mai tânăra Anne, au reușit să fugă.

**Soția furnizoare
de contra-partide**

Șocul lui Renée avea să fie dublu. O dată cu soțul nu-i dispăruse numai sora, ci și orice urmă de onoare. Motivul arestării? Încercarea de otrăvire a două prostituate, pe care Donatien și valetul său le supuseseră unei adevărate orgii sexuale într-una dintre numeroasele lor escapade la Marsilia. Așa-zisa otrăvă nu era altceva decât un afrodisiac, creat special de perversul marchiz. Practica putea părea nouă, dar asemenea accidente nu erau total necunoscute. Să amintim numai cazul, relatat în memoriile contelui de Sauvigny, a unui asemenea drog care, în loc să ofere fertilitatea, provoca, cu un secol în urmă, în 1659, moartea soției unui membru al clasei nobiliare franceze.

Dar nici de această dată lovitura nu a trezit-o din pasiunea-i oarbă. Episoadele se înlanțuie într-o sarabandă de-a dreptul ilocică. Ajutată de sora sa, părăsită, la rândul-i, de marchiz, Renée ieșea calea Marsiliei pentru a le convinge pe cele două femei de moravuri ușoare să-și retragă plângerea. Chiar dacă reușește, izbândă nu i-a fost de folos lui Donatien care, până la urmă, la începutul toamnei anului 1772, a fost condamnat la moarte în contumacie.

Arestarea iubitului în Savoia a pus-o pe marchiză din nou pe

drumuri. De astă dată travestindu-se în bărbat, pentru a pune la punct o încercare de evadare, care însă eșuează. Fără ajutorul soției, Donatien reușește până la urmă să părăsească închisoarea, pentru a se îndrepta spre ascunzătoarea de la La Coste.

Aici, încă o dată, marchiza devine unealtă servilă în mâinile sale, aranjând chiar și sosirea la castel a unei întregi „trupe” tinere de slujnice, menite a-i „încălzi” și „îndulci” soțului forțata recluziune. De acum înainte orgiile aveau să se petreacă chiar sub ochii soției.

Practica nu era deloc nouă. Cu mai bine de două veacuri în urmă, în 1501, intra în istorie faimosul festin al Papei Alexandru VI Borgia, la care participaseră nu mai puțin de 50 de curtezane alese cu grijă, dar și fiica acestuia, vestita Lucrezia. Sau, mult mai răsunător, procesul Castlehaven, care zguduise Marea Britanie în 1631, în care protagonistul a fost condamnat la moarte și decapitat pentru vina de a fi organizat, cu ajutorul servitorilor, violul soției și al fiicei sale vitrege.

Însă, în plin secol XVIII, societatea nu mai prezenta, se pare, nici o urmă de înțelegere față de asemenea devieri de la normalitate. Stă măturie, printre altele, și scandalul parizian consumat în 1731, în care directorul Operei a fost pedepsit pentru vina de a fi organizat și participat la o petrecere unde au fost angajate și câteva femei de moravuri ușoare care, sub influența alcoolului și a numeroaselor atenții ale domnilor invitați, au făcut, cu aceștia, schimb de haine.

Pe un asemenea fundal, zvonurile despre desfrâu de la La Coste nu pot fi trecute cu vederea de către oficialitățile de la Lyon. Din nou hăituit, Donatien de Sade se vede nevoit să plece în Italia, țară renumită pentru lejeritatea preceptelor morale. Din veacul

XVII chiar, unii gentilomi călătoreau în Italia mai degrabă pentru a-i „vizita” vestitele târfe, decât muzeele...

Salvați de revoluție

Mult mai relaxat în noile locuri, marchizul își consuma viața în viciu. Pe una dintre noile sale acolite, o tânără servitoare pe nume Adélaïde, avea să o facă, peste timp, celebră, rebotezând-o Justine și transformând-o în personaj de roman.

Moartea bătrânei contese de Sade l-a adus din nou la Paris. Odată ajuns, la 13 februarie 1777, a și fost arestat și închis din nou la Vincennes. Îndure-ratei soții nu i s-a acordat decât dreptul de a-i scrie.

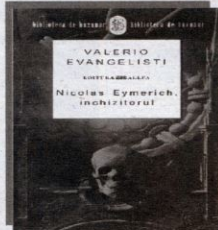
Evadarea a devenit încă o dată o soluție. Gest lipsit de judecată — după succes, Donatien se refugiază în castelul de la La Coste. Amintirile par să-l fi atras în capcană. De astă dată, pentru ultima oară, a fost arestat și depus, sub pază strictă,

la Vincennes, apoi transferat la Bastilia. Pentru marchiz, nu mai exista scăpare.

Revoluția a oferit însă soluția miraculoasă. Porțile teribilei închisori s-au deschis și, la 2 aprilie 1790, de Sade vedea din nou, liber, cerul Parisului. Dar ceva se schimbaseră radical: pasiunea soției. Vindecată, Renée a acționat după cum i-a dictat mintea, și nu inima: a rupt orice legătură cu infamul soț. Divorțul s-a pronunțat două luni mai târziu, la 9 iunie 1790. Tot restul vieții (Renée s-a stins în 1810, iar Donatien în 1814) cei doi nu au mai comunicat decât prin intermediul avocaților. Însă, în timp ce femeia s-a retras în boală și bătrânețe, marchizul devenea din ce în ce mai cunoscut prin intermediul lucrărilor sale, din care aveau să ajungă până la noi ecourile unei vieți atât de dedicate plăcerilor carnale. Erau măturile unui caracter de-a dreptul deviant: *Cele 120 de zile ale Sodomei, Justine sau nenorocirile virtuții, Filosofia în budoar*. ■

EDITURILE ALL
vă recomandă

**Nicolas Eymerich,
Inchizitorul
Valerio Evangelisti**
249 000 lei
24,90 L

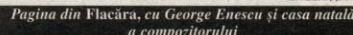

**Împărăteasa mătăsii,
vol. 1 Acoperișul lumii
Jose Frèches**
249 000 lei
24,90 L

Comandați aceste cărți și alte apariții ale Editurilor ALL cu 10% reducere/titlu și taxe postale gratuite. Comenzi - bd. Timișoara nr. 58, sector 6, cod 061317, București sau C.P. 12 107, București; tel. 021/402 26 00; fax 021/402 26 10; e-mail: comenzi@all.ro; www.all.ro

Iluzia este că au reînviat Bucureștii interbelici. Nu mai aveau cum. Sub tăvă-

Mai puteau citi că fabrica „Adesgo” este „a 11-a întreprindere din sectorul tricotaje-confecții care și-a îndeplinit sarcinile planului cincinal”, iar bilete pentru jocul de fotbal dintre Știința și formația suedeză „Hammärbı” se pot procura și de la „casa specială din fața Sălii Dalles”. Teatrul de Stat din Baia Mare „a poposit în Capitală pentru două zile”, iar teatrele Armatei Na-

țional „I.L. Caragiale” și Muncitoresc C.F.R. se deplasau cu spectacole la Roșiorii de Vede, Popești Leordeni, Malu Spart, Clejani sau Poenari-Ulmi. Acestea ar fi știrile dintr-o zi.

O veste tristă reține atenția. La 5 mai, Ministerul Culturii și Uniunea Compozitorilor din R.P.R. „anunță cu adâncă durere încetarea din viață în dimineața zilei de 4 mai, după o lungă și grea suferință, a strălucitului reprezentant al culturii muzicale românești, George Enescu”. Același anunț este făcut și de Prezidiul Academiei R.P.R. În ziua următoare, 6 mai, este publicată știrea că Prezidiul Marii Adunări Naționale, „pentru a cinsti memoria marelui muzician George Enescu”, a hotărât ca Filarmonica de Stat din București, o stradă din Capitală și comuna Liveni, regiunea Suceava, să poarte numele de George Enescu. Consiliul de Miniștri instituie concursul internațional „George Enescu”, iar Ministerul Culturii organizează „un concurs pentru statuia și bustul” marelui muzician, oferind totodată și cinci burse ce-i poartă numele, care „se vor acorda studenților din clasele de compoziție și interpretare din ultimii ani ai conservatoarelor”.

Numeroase personalități deplâng moartea marelui muzician, elogiind patriotismul (autentic) al artistului, dar eludând faptul că el a ales, în 1946, calea exilului, după care a dus o viață de privațiuni și umilințe materiale. Dimpotrivă, Mihail Ralea, în *România liberă* din 17 mai, susține că „guvernul nostru nu l-a uitat nici o clipă. El singur i-a purtat de grijă în zilele grele ale bătrâneții”. La rândul său, Traian Săvulescu, președintele Academiei R.P.R., în *Scânteia* din 18 mai, deplânge „suferința nemărginită a zălogirii lui de cei care i-au refuzat cu cinism dreptul de a-și îngriji sănătatea zdruncinată cu medicii în care avea încredere, ceea ce i-ar fi îngăduit odată restabilit să-și împlinească dorința sa fierbinte de a se re-întoarce în țară”.

Enescu, scrie autorul, „a fost dat

Delegațiile guvernamentale română și polonă la Conferința de la Varșovia

cimitirului Père Lachaise din Paris, unde a fost înmormântat alături de atâtea glorie ale marelui popor francez. Dar locul lui nu este acolo. George Enescu este al țării pe care el a cântat-o. El trăiește și va trăi veșnic în panteonul sufletului poporului român, de unde nici o samavolnicie nu-l poate smulge.”

Enescu a murit într-un hotel (Atala, de patru stele) din

centrul Parisului, unde avea închiriat apartamentul 40 de la etajul IV. Locuia aici de la sfârșitul anului 1954, prin bunăvoința proprietarului hotelului, Constantin Florescu, și a asociaților săi, Bercovici și Samuel, foști avocați în București. Era îngrijit de un cunoscut cardiolog, Mețianu, care îl consultase și pe generalul de Gaulle. Enescu, scrie Ilie Kogălniceanu în cartea sa de amintiri *Destăinuiri despre George Enescu*, București, 1996, nu plătea nici hotelul, nici consultațiile: „Florescu își asumase sarcina aceasta din portofoliul său. Enescu a fost amăgit, spunându-i-se că doctorul Mețianu nu percepea onorarii pentru români, ceea ce în fapt era total inexact.”

„Vestea morții lui Enescu – scrie memorialistul amintit – s-a răspândit foarte repede. Nu știm dacă Ambasada Română a fost avertizată de familie sau a aflat de deces prin alte căi. Fapt este că s-au prezentat la hotel Atala doi membri ai Ambasadei Române de la Paris cerând să li se predea corpul neînsuflit al lui Enescu, argumentând că face parte din patrimoniul României.” Familia se opune, „susținând că Enescu plecase definitiv din țară din cauza instaurării dictaturii [comuniste] și că nici după moarte n-ar fi dorit să i se întoarcă rămășițele pământești sub un regim dictatorial mult înăspriț de la plecarea sa.”

Cum trimișii Ambasadei nu plecau de la hotel, Florescu a chemat poliția, care „a rămas la hotel până în 8 mai”. Siciurlu nu putea fi transportat la biserică, existând „te-

Spectacol de succes la Teatrul de Operă: Lăsați-mă să cânt, de Gherase Dendrino (dreapta), Ion Dacian, interpretul lui Ciprian Porumbescu (stânga) împreună cu directorul de scenă Nicușor Constantinescu

merea ca în drum sau chiar la biserică coșciugul să fie luat“. În 8 mai dimineața, scrierul a ajuns la biserică și, după un serviciu religios în grabă, rămășițele lui Enescu au fost duse la „Père Lachaise“. În timpul slujbei, colonia română din Paris a demonstrat „în fața bisericii cu lozinci potrivite regimului comunist din țară“.

Ziarele de la București nu relatează penibilul incident; în schimb, la 7 mai, *România liberă* notează că „în ziua de 6 mai, la ora 13.30, ministrul R.P.R. la Paris, Ion Drincescu, însoțit de principalii săi colaboratori, au depus o coroană de flori la catafalcul lui George Enescu din partea Prezidiului M.A.N. și a Consiliului de Miniștri al R.P.R.“

Cronica politică a acestor luni înregistrează semnarea la 14 mai, la Varșovia, a Tratatului de prietenie, colaborare și asistență mutuală dintre Republica Populară Albania, Republica Populară Bulgaria, Republica Cehoslovacă, Republica Democrată Germană, Republica Populară Polonă, Republica Populară Română, Republica Populară Ungară și Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste. Tratatul este semnat de primii miniștri ai țărilor respective: Mehmet Şehu (Albania), Vilco Cervenkov (Bulgaria), Viliam Siroky (Cehoslovacia), Otto Grotewohl (R.D.G.), Josef Cyrankiewicz (Polonia), Gheorghe Gheorghiu-Dej (România), András Hegedus (Ungaria), N.A. Bulganin (U.R.S.S.). În calitate de observator a asistat ministrul Apărării din R.P. Chineză.

Tratatul prevede crearea „unui Comandament unificat al forțelor armate“ (art. 5), a unui „Comitet Politic Consultativ“ (Art. 6) și era prevăzută a „rămâne în vigoare timp de 20 de ani“, urmând a-și „pierde valabilitatea în ziua intrării în vigoare a Tratatului general european (de securitate colectivă)“. Tratatul de la Varșovia (reînnoit la 26 aprilie 1985) a fost desființat la 1 iulie 1991, odată cu prăbușirea sistemului comunist în Europa (*Magazin istoric*, nr. 11/2001, 10/2002).

Intr-o practică obișnuită – încurajată de autoritățile și de organele represive – era aceea a denunțurilor. Diferiți cetățeni, sub manta ocrotitoare a anonimatului, își „demascau“ colegii de serviciu, prietenii, pe cei apropiați, în numele apărării principiilor democrației populare.

Iată o astfel de sesizare trimisă de „un anonim din București“ Direcției Regionale București a Securității: „Fiți mai vigilenți. Este deviza pe care o știți, dar, din cauza

unor lipsuri și, mai ales, din cauză că sunteți influențați de alții, lăsați ca în rândul muncitorilor cinstiți să trăiască unele elemente periculoase regimului. Aceste lipsuri și greșeli ale cadrelor care au misiunea de a descoperi totul va duce la greu împas odată Republica, căci viermele încet și sigur roade“.

Era demascată „o fiică de chiabur, lipitoare a satelor, domnișoara Nica Olimpia“, care, deși „restructurată din Direcția Generală a Utilajului și Mecanizării“, și-a găsit imediat de lucru. „Au fost de mult restructurați oamenii cu familie grea – scrie anonimul –, dar nici unul, sau aproape toți, nu au fost plasați să-și câștige o pâine, dar pentru această domnișoară s-a găsit loc imediat. Cine o protejează? Cine îi ascunde originea ei putredă? Sigur că este cineva și dumneavoastră o veți afla. Ce aduce regimului? Nimic, absolut nimic. Face ochi dulci celor ce o protejează și își duce viața comodă și așteaptă «timpuri bune», pentru a-și arăta ghiarele [sic!], ea frații și părinții. Nu merită această incapacită – încheia vigilentul anonim – să stea între noi, trebuie izgonită, sau poate mai rău, dacă îi veți cerceta legăturile ei cu un frate, care pare că are ceva legături cu formațiile de bandiți din munți. Și acesta este un bețiv, care nu face nimic sau face ceva rău, dar rău. Vedeți cum stă cu cele arătate mai sus și poate descoperiți mai

multe lucruri interesante. În nici un caz această «domnișoară» nu trebuie să mai rămână în serviciu, ca să mănânce pâinea pe care o merită un muncitor cinstit“ (*Cartea albă a Securității*, vol II, București 1994).

Antonin Novotny (stânga), prim-secretar al C.C. al Partidului Comunist din Cehoslovacia, vizitează Capitala, fiind primit la aeroportul Băneasa de C. Părvulescu (mijloc)

La 21 mai, într-o festivitate la Palatul

Marii Adunări Naționale, dr. Petru Groza, președintele Prezidiului acesteia, înmânează Ordinul Muncii cls. I poetului Tudor Arghezi „cu prilejul împlinirii a 75 de ani de viață și pentru merite deosebite în domeniul creației literare”.

Același Ordin îl primește și C. Doncea, vicepreședinte al Comitetului Executiv al Sfatului Popular al Capitalei, „pentru activitatea îndelungată în rândul mișcării muncitorești și cu prilejul împlinirii vârstei de 50 ani”.

Arghezi îmbogățește literatura română cu câteva capodopere, Doncea se remarcă prin distrugerea, peste noapte, a câtorva reprezentative monumente ale Capitalei, între care statuia ecvestră a regelui Carol I, realizată de marele sculptor iugoslav Mestrovici.

Mai primește, în aceeași zi, Ordinul Muncii în diferite clase, compozitorul Ion Chirescu, profesorii George Breazu, Serafin Antropov, Dragobert Bucholtz, Aida Ghețovici, Vasile Jianu, Radu Negreanu, Ion Vicol și Grete Militineanu, de la Conservatorul din Capitală.

Un serviciu mai puțin cunoscut din cadrul Sfatului Popular al Capitalei este cel de nomenclatură a străzilor. Operatorii acestuia se îngrijesc de înregistrarea și numerotarea străzilor și a clădirilor noi.

Un registru vechi, poreclit „Moșul”, păstrează informații din trecut despre unele străzi (de exemplu, str. Apolodor datează din 21 aprilie 1887). Fiecare stradă, scrie *Informația Bucureștiului* din 26 mai, „are fișa ei”, menționându-se toate denumirile anterioare. Astfel, str. A.S. Popov (fostă Nuferilor, astăzi H.M. Berthelot) purta numele de Fântânei. În întocmirea fișelor lucrătorii serviciului folosesc și „diferite enciclopedii și dicționare”, pentru

Un nou număr al gazetei de uzină *Florul de la Filatura Română de Bumbac*

a da și explicația denumirilor respective. „Mai există denumiri nepotrivite – scrie ziarul amintit. O comisie compusă din academicieni, profesori specialiști din diferite ramuri de activitate studiază și propun denumirile definitive ale tuturor bulevardelor, străzilor, intrărilor.”

În cadrul aceluiași serviciu, la telefonul 4.70.45, zilnic peste 300 cetățeni solicită „felurite lămuriri în legătură cu nomenclatura, locul unde se află străzile și cum se poate ajunge la ele”.

In urma nemulțumirilor spectatorilor, la toate cinematografele se introduce ora fixă de începere a spectacolelor și numerotarea scaunelor din săli; spectatorii sunt rugați să vină cu o jumătate de ceas înaintea orei fixate pe bilet.

La cantinele mai multor întreprinderi se introduc regimuri dietetice diferențiate. La *Uzinele „23 August”*, unul pentru „maladia ulceroasă, gastrite hiperacide, colecistite și altul pentru hipertensiune”. La Poșta trei regimuri: hipertensiune, „pentru maladia ulceroasă și dischinezii duodenale; pentru colecistită și dischinezii veziculare”.

Se încheie concursul pentru „Monumentul ostașilor români căzuți în luptă pentru eliberarea patriei de sub jugul fascist”. Premiul I nu se acordă; două lucrări realizate de Zoe Băicoianu, Florin Simionescu, Teonic Săvulescu și, respectiv, Ion Dămăceanu, Marius Butunoiu, Dinu Antonescu, Nic Niculin și Vasile Barabas câștigă premiul II, în valoare de câte 25.000 lei.

Înainte de a încheia, o rectificare la cronică din numărul 4/2005: în primăvara lui 1955 românii prăznuiau *Învierea* Domnului, și nu *Năsterea*, cum grăbit am scris. ■

„Întrecere socialistă” în cinstea zilei de 1 iunie la un cămin de zi pentru copiii din raionul I Mai

Rubrică de
Ioan LĂCUSTĂ

CONSTANTIN BRÂNCOVEANU (1688-1714)

LOCUL DE DOMNIE AL LUI C.B.		A APĂREA		INDIVID		MAMA LUI C.B.		OAMENI CARE PLIMBĂ URSUL
ZUGRAV LA CURTEA LUI C.B.		FIU AL LUI C.B.		STROPITĂ CU APA		OMENOS, BUN, AȘA CUM A FOST C.B.		
INCURSIUNE RAPIDĂ						IONATAN		
INFERN						CURENT DE AER		
			BANI DAȚI ÎNAINTE					
			BĂUTURĂ DULCE					
IMPERIU DE CARE S-A APROPIAT C.B.				FIICĂ A LUI C.B.				
ÎNCEPUT DE DOMNIE!				PALAT RIDICAT DE C.B.				
		CÂNTEC DE SLAVĂ				ÎN ȚARĂ!		
		LIPSII DE CREDINȚĂ				BOLD		
IDEE FIXĂ								
PESTE SĂRAT ȘI AFUMAT						DUCEAU SPADA DOMNULUI		
						COȘ GOLI		ȚARĂ CARE A SPRIJINIT ȚĂRILE ROMÂNE
						CAPRICIU		
C.B. FAȚĂ DE FOSTUL DOMN ȘERBAN CANTACUZINO						PILAF GOLI		
						LIVIU REBREANU		
			SERĂ MICĂ					
			ÎN OPELI					
"ALTÂN..." NUME DAT LUI C.B.		CEA OTOMANĂ L-A MAZILIT PE C.B.						
SOLDAT		MARE LA RUȘI						
						1714 E CEL ÎN CARE A FOST MAZILIT C.B.		
						ÎN SUMĂ!		
ÎN POCALE!								
TIMBRU POȘTAL			PRODUS LACTAT					
						MIELUȚĂ		

Gheorghe BRAȘOVEANU

DIALOG CU CITITORII

GÂNDURILE UNUI ELEV

Mă numesc **HORAȚIU CO-JOCARU** și sunt elev în clasa a XI-a C la Liceul de Informatică din Petroșani. Am citit de curând discursul lui A.D. Xenopol ținut la 18 octombrie 1898 în Aula Universității din Iași. După părerea mea acest discurs ar putea fi reactualizat, el adresându-se studenților cu o notă de patriotism, trezind în sufletele acestora sentimentul de colegalitate, de unificare a ideilor în favoarea patriei. Xenopol era de părere că educația nu se poate face doar prin teorie, ci mai ales prin practică, profesorii având un rol foarte important în viața tinerilor, prin transpunerea în fața lor a realității, a vieții cotidiene și în special a problemelor naționale, care ar putea găsi o rezolvare prin contribuția tinerei generații.

Din câte știu eu, în ziua de azi sunt destul de puțini profesori cărora le pasă cu adevărat și de altceva în afară de cunoașterea de către elevi a materiei și de respectarea programei de învățământ. Referindu-mă strict la liceul în care mă aflu și la sistemul de învățământ pe care eu consider că îl cunosc destul de bine, pot afirma că sunt elevul unui profesor care încearcă prin puterile dumealui să ne mai învețe și altceva în afară de materia pe care o predă, reușind să-și apropie elevii și să trezească interese în rândurile acestora.

De asemenea, Xenopol mai avea în vedere și problema țăranimii, „care zace până acum cufundată în cea mai neagră neștiință”. El le țerea tinerilor să contribuie la ridicarea nivelului de cultură al oamenilor de la sate, care, deși zac în neștiință, duc în spate greul țării. După părerea mea, oricât de

multă voință ar avea, tinerii studenți nu pot face schimbări în viața țăranilor. Aceștia au în primul rând nevoie de ajutorul statului, de subvenții, de investiții. Nu văd cum aș putea eu, spre exemplu, din poziția mea de elev, să ajut un grup de săteni. Eu cred că ridicarea nivelului de cultură la sate reprezintă un proces extrem de complex și, cu tot optimismul, cred că nu voi trăi să văd satele la același nivel de cultură cu orașele, cel puțin la noi în țară.

Fără îndoială profesorii au alături de părinți un rol extrem de important în comportamentul, dezvoltarea intelectuală, psihică a oricărui copil. Dar sunt de părere că și mediul în care trăiește fiecare, prietenii, diversele situații în care este pus la un moment dat se reflectă în comportamentul fiecăruia.

Să nu rămânem așadar indiferenți este îndemnul care mi se potrivește mie și multora dintre adolescenții începutului de mileniu.

PRECIZĂRI

Domnul academician CAMIL MUREȘANU ne trimite o scrisoare la redacție, în care ne atrage atenția asupra unei formulări apărute în paginile revistei.

În numărul pe luna martie al *Magazinului istoric*, în articolul despre împrejurările morții lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, la pagina 89, autorul menționează pe „un anume profesor Gârbea”, care în ianuarie 1965 ar fi pus diagnosticul fatal. Expresia de mai sus nu e o catastrofă. Dar autorul ar fi trebuit să știe că acest „anume profesor” a fost o somitate a otorinolaringologiei românești din perioada războiului și a încă vreo trei decenii postbelice; Ștefan Gârbea a fost profesor la Cluj,

Timișoara și București (medic la Spitalul Colțea) și a-l expedia sub calificativul „un anume” mi s-a părut nepotrivit.

Domnul LICĂ ȘT. NEAGU, din Constanța, se arată nedumerit de cifra imensă de prizonieri germani căzuți la Stalingrad, alături de proaspătul feldmareșal von Paulus: 900.000 (în articolul regretatei noastre colaboratoare Rosalie Bergmann din nr. 4/2005, p. 76). Evident, este o greșeală de condei sau de computer, care a trecut neobservată. 90.000 este numărul care s-a intenționat a se menționa (vezi Michel Mourre, *Dictionnaire d'histoire universelle*, vol. II, p. 2036 sau un relativ recent dicționar enciclopedic apărut la Moscova, unde apare cifra de 91.000).

CERERI ȘI OFERTE

Doamna MARIA CĂLIN, Constanța, Aleea Daciei, nr. 3, Bl. L131, sc. B, et. 3, ap. 34, telefon 0722.658.065 și **domnii GHERASIM FEURDEAN**, municipiul Gherla, str. Gh. Doja, nr. 13, jud. Cluj, telefon: 0264.243.870 și **MIHAI COBZARU**, Onești, str. Buhoci, nr. 14, jud. Bacău, telefon: 0740.274.132, oferă **colecția completă**.

Domnul NICOLAE TI-MOFTE, București, str. M.R. Marcu, nr. 4, bl. B5, sc. C, et. 2, ap. 50, sector 6, telefon 021.745.3044, oferă **colecția 1967-1994, domnul MARCEL VĂJAIANU**, Galați, str. G-ral Eremia Grigorescu, bl. D5D, ap. 23, telefon 0236.452.332, **colecția 1967-februarie 2005, iar domnul ALEXANDRU LAZAVOI**, București, aleea Niculiței, nr. 2, bl. E4, ap. 36, telefon 682.06.28, **colecția 1992-1997**.

CONTENTS (Romanian history) V. Ţepordei Why there are no Romanian newspapers in Bessarabia • I. Buzdugan

Memories about the poet Alexei Mateevici • I. Colesnic Aurel Ştefanelli, the mayor of Soroca • E. Chele The story of a deported woman from Bessarabia (VI) • A. Ilincă, L.M. Bejenaru February 1945. A possible attack against the communist leader Gheorghe Apostol? • C. Bulzan Apolodor's bridge over the Danube at Drobeta • B.-F. Popovici, N. Pepene, V. Ştefănescu Bran fortress in false images • E. Dumbrăveanu A history of the documentary • D. Deletant Antonescu and Transnistria • D. Givulecă A short Romanian reign in the Principalities (the 17th century) • A.N. Popescu „Romanian Youth” contest – a personal experience • I. Lăcustă Confessions of Pamfil Şeicaru • V. Papahagi 1803. Aromanians tried to fly in a hot air balloon • Romanian Documents at Hoover Institution (XLIV) • G. Filitti Letters from former days • N. Stroescu-Stînişoară „Free Europe”, an inside perspective (III) • I. Lăcustă In Bucharest, 50 years ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) V. Ţepordei Pourquoi il n'y a pas de presse roumaine en Bessarabie • I. Buzdugan

Souvenirs sur le poète Alexei Mateevici • I. Colesnic Aurel Ştefanelli, le maire de Soroca • E. Chele L'histoire d'une déportée de Bessarabie (VI) • A. Ilincă, L.M. Bejenaru Février 1945. Attentat contre le leader communiste Gheorghe Apostol? • C. Bulzan Le pont d'Apolodor, de Drobeta • B.-F. Popovici, N. Pepene, V. Ştefănescu Fausses images de la forteresse de Bran • E. Dumbrăveanu Une histoire du film documentaire • D. Deletant Antonescu et Transnistria • D. Givulecă Une tentative de créer une dynastie roumaine en Principautés (XVII s.) • A.N. Popescu Le concours „La Jeunesse roumaine” – un témoignage • I. Lăcustă Confessions de Pamfil Şeicaru • V. Papahagi 1803. Des Aroumains ont essayé de voler en ballon • Documents roumains à Hoover Institution (XLIV) • G. Filitti Lettres d'antan • N. Stroescu-Stînişoară „L'Europe libre”, vue intérieure (III) • I. Lăcustă À Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) В. Цепордей Зачем отсутствуют румынская печать в Бессарабии • И. Буждуган

Воспоминания о поэте Алексее Матеевиче • И. Колесник Аурел Штефанелли, мэр города Сороки • Е. Келе Повесть ссыльной из Бессарабии (VI) • А. Илинца, Л.М. Бегенару Февраль 1945 г. Был ли покушение на коммунистического лидера Георге Апостола? • К. Булзан Мост Аполлодора через Дунай, в Дробете • Б.Ф. Попович, Н. Пепене, В. Штефанеску Ложные изображения крепости Брана • Е. Думбравяну История документального фильма • Д. Делетант Антонеску и Транснистрия • Д. Джувелек Попытка создания румынской династии в Княжествах (XVII в.) • А.Н. Попеску Конкуре „Румынская молодежь” – личное свидетельство • И. Лякуста Исповедь Памфила Шейкару • В. Панахаджи 1803 г. Испытание арумынов лететь с воздушным шаром • Румынские документы в Институте Гувера (XLIV) • Дж. Филитти Былые письма • Н. Строеску-Стынишоарэ „Свободная Европа” взгляды изнутри (III) • И. Лякуста В Бухаресте 50 лет назад

INHALT (Rumänische Geschichte) V. Ţepordei Weshalb es keine rumänische Presse in Bessarabien gibt • I. Buzdugan

Erinnerungen an den Dichter Alexei Mateevici • I. Colesnic Aurel Ştefanelli, der Bürgermeister von Soroca • E. Chele Die Geschichte einer Deportierten aus Bessarabien (VI) • A. Ilincă, L.M. Bejenaru Februar 1945. Anschlag auf den kommunistischen Führer Gheorghe Apostol? • C. Bulzan Die Brücke des Apolodor, bei Drobeta • B.-F. Popovici, N. Pepene, V. Ştefănescu Die Burg Bran in falschen Bildern • E. Dumbrăveanu Eine Geschichte des Dokumentarfilms • D. Deletant Antonescu und Transnistrien • D. Givulecă Ein Versuch einer rumänischen Dynastie in den Fürstentümern (17. Jh.) • A.N. Popescu Der Wettbewerb „Rumänische Jugend” – ein persönliches Zeugnis • I. Lăcustă Mitteilungen Pamfil Şeicaru • V. Papahagi 1803. Versuch einiger Aromunen, mit dem Ballon zu fliegen • Rumänische Dokumente an der Hoover Institution (XLIV) • G. Filitti Briefe aus anderer Zeit • N. Stroescu-Stînişoară „Freies Europa” – Blick von Innen (III) • I. Lăcustă In Bukarest, vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia rumana) V. Ţepordei Por qué no hay prensa rumana en Besarabia • I. Buzdugan

sobre el poeta Alexei Mateevici • I. Colesnic Aurel Ştefanelli, el alcalde de Soroca • E. Chele La historia de una deserrada de Besarabia (VI) • A. Ilincă, L.M. Bejenaru Febrero de 1945. ¿Atentado contra el líder comunista Gheorghe Apostol? • C. Bulzan El puente de Apolodor, construido por el Danubio en Drobeta • B.-F. Popovici, N. Pepene, V. Ştefănescu La fortaleza de Bran en imágenes falsa • E. Dumbrăveanu Una historia de la película documental • D. Deletant Antonescu y Transnistria • D. Givulecă Un intento de dinastía rumana en los Principados (siglo XVII) • A.N. Popescu El concurso „La Juventud rumana” – testimonio personal • I. Lăcustă Confesiones de Pamfil Şeicaru • V. Papahagi 1803. El intento de unos arumanos de volar en el balón • Documentos rumanos en Hoover Institution (XLIV) • G. Filitti Cartas de antaño • N. Stroescu-Stînişoară „Europa libre”, vista del interior (III) • I. Lăcustă En Bucarest, hace 50 años

magazin istoric

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali de la oraşe şi de la sate sau la redacţie.

Cititorii din străinătate se pot abona prin S.C. Rodipet S.A. cu sediul în Piaţa Presei Libere nr. 1, Corp B, Sector 1, Bucureşti, România la P.O. Box 33-57, la fax 0040-21-224.05.58 sau e-mail abonamente@rodipet.ro;

subscriptions@rodipet.ro sau on line la adresa www.rodipet.ro

Abonamentul pe un an – 80 dolari USA (ţări europene);
90 dolari USA (ţări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Naţională a Imprimeriilor „Coreşi” S.A. – Bucureşti

ISSN 0541-881X

Lei 24 000 - Lei noi 2,40

